

ПРОСВЈЕТА

ЛИСТ ЗА ЦРКВУ И ШКОЛУ

УРЕЂУЈЕ КАНЦЕЛАРИЈА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЈЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

СВЕСКА

XIX и XX.

Издаје половином свакога мјесеца у свескама — Цијена је у Црној Гори фор. 2, а изван ње фор. 3. — Рукописи се не враћају, а претплате се шаљу администрацији, а сва писма и новине у замјену шаљу се уредништву на Цетиње. Писма пак треба да буду франкирана и власторучнијем потписом утврђена ради знања од кога долазе, ма и не било потписа на дописима. — Претплаћује се на годину.

ГОДИНА

X.

КРАТКИ УСТАВ

или

ЦРКВЕНО ПРАВИЛО

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
ЗА УЧЕНИКЕ
БОГОСЛОВСКО-УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ.

по рускоме

ЕРНОЈЕВИЋ
пише М. М.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

Служба празнична, која се обавља по опћему минеју

П. Како се обавља служба празнична по опћему минеју?

Од. Празнична служба по опћему минеју обавља се исто онако, као што се она обавља по минеју мјесечноме.

Разлика је једина у томе, што у овој служби неки број стихира, тропара, канона и кондака, којих у мјесечноме Минеју нема, узимају се из опћег Минеја.

П. Како се обавља служба у дане високоторжествене?

Од. У дане високоторжествене обавља се празнична служба по правилу дневнога светога, као што се она обавља светоме, који има бденије; при овоме минеј мјесечни попуња опћи минеј.

П Е Т И Д И О.

О служби велике четрдеснице и педесетнице

Предходна страна.

П. Што се разумјева под именом велике четрдеснице и педесетнице?

Од. Великом четрдесетницом називамо 40 дана великога поста до Лазареве суботе; а педесетницом називамо вријеме од Васкрса до Тројичина-дне. Но као што се из Триода посног види великој четрдесници додају се 8 дана пред св. Пасхом; а у пентикостару 7 дана послје 50-га дана и то бројећи од Васкрса. По овоме ми можемо под именом велике четрдеснице и педесетнице разумијевати период времена од почетка великога поста, па до недјеље свијех светијех, које вријеме састављају 48 дана пред св. Пасхом и 57 дана послје пасхе, бројећи их од првог дана пасхе.

Овдје има се примјетити, да велика четрдесница у црквеном Богослужењу почиње се на 22 дана прије него ли наступи велики часни пост. Иако ови дани не убрајају се у велику четрдесницу, али по својству Богослужења имају нераздјеливу везу с њом.

П. Зар сва Богослужења велике четрдеснице имају једнаки карактер?

Од. Не само Богослужења велике четрдеснице, него и педесетнице заједно проникнута су једнијем карактером тако, да Богослужења читавога 127. дневнога периода састављају једну сложену и непрекидну цјелину.

П. Опредјелите у кратко тај карактер!

Од. Он је у кратко опредјелен у синаксарима ових недјеља: Митарја и Фарисеја, сиропусне и недјеље свијех светих.

Из свију ових синаксара црпећи ово опредјелење можемо га представити овако: Света Црква у Богослуженијема велике четрдеснице и педесетнице саставља све оно, што је Бог учи-нио за нас и за наше спасење, и то почињући од створења свијета и пада Адамова, па до сабрања свијех светијех у једно стадо спашених. При овоме Богослужења велике четрдеснице представљају дјела Божија, која су се појављивала у староме завјету, постепено усходећи ка дјелима Божјима, која се потпуно откривају у Богослужењу велике педесетнице. По овоме Богослужење велике четрдеснице представља дјела Божија у одношењу к људима, који су огрезли у гријеховима, и који про-

никнути духом покајања и туге хтјели би приближити се ка оправдању. Напротив Богослужење педесетнице представља дјела Бога, који је учинио спасење људима, који су проникнути весељем, славослављем и благодарношћу своме Избавитељу.

П. Како ћемо се познати са Богослужењем велике четрдеснице и педесетнице?

Од. Ми ћемо најприје прегледати Богослужење велике четрдеснице, а затим педесетнице. А то учинити биће нам најлакше кад и једву и другу подијелимо на недјеље. Но при овоме ваља нам обратити пажњу на опћи карактер свијех Богослужења у продужетку овога времена.

Г Л А В А П Р В А.

Велика четрдесница

П. Зашто се четрдесница назива великом?

Од. Зато да се разликује од четрдеснице поста пред празником Рождества Христова. Она се назива великом: 1. зато, што веће од ње по броју дана нема, јер садржи не 40, него 48 дана; 2. по особито важном значају овога св. Богослужења, које приуготовљава вјерне за велике дане страдања и васкресења Христова; 3. по строгости поста, који се по томе и назива великим, и најпослије 4, зато, што је она по преимућству вријеме покајања, у коме се вјерни приуготовљавају за св. тајну причешћа.

1. Недјеља Митарја и Фарисеја.

П. Кад почиње Богослужење велике четрдеснице?

Од. Од Недјеље Митарја и Фарисеја, а то је на 22 дана пред почетком велике четрдеснице; јер од тога дана св. црква почиње нас приуготовљавати за подвиг поста, покајања и топлих молитава.

П. Какав је особити карактер службе у недјељу Митарја и Фарисеја?

Од. На тој служби потанко открива нам се учење, које је Христос казао при свршетку прите: „всякъ возносяй себе смирится. смиряй же себе вознесется“. Спаситељ примјењује ово учење нама, те зато света црква поје: „Фарисеева убоѣжишь високоглаголанія, и Мытаревой научимся высотѣ глаголь смиренныхъ.“ По томе све ово Богослужење управљено је на то, да би нам показало, да је први услов за оправдање пред Бо-

гом смирено признање наше невиности пред нашим створитељем.

П. Шта има особитога у самоме саставу Богослужења у недјељу Митар — Фарисејеву?

Од. Богослужење овог дана одликује се од обичнога недјељнога служења само у томе, што се: 1. тога дана изоставља Минеј, а замјењује га Триод; 2. мјесто молитвама Апостолов, и молитвама Богородици, поју се стихире: „Пскајнія Отверзи ми двери...“ „и на спасенія стези...“ И затим мјесто: „Воскресъ Исусъ отъ гроба,“ поје се: „множества содѣлныхъ мною лютыхъ помышляю окаянный.“ Најпослије на хвалите, на славу мјесто јутрење стихире из октоиха поје се из триода. При овоме ваља примјетити, да служба минејска, која се тога дана случи, поје се у петак.

На литургији ка блаженим из октоиха на 6. додаје се и 6-та пјесма из триода такође на 6.

Кроз цијелу седмицу Митар — Фарисејеву, не искључујући ни сриједу ни петак, дозвољено је јести месо. Ово је учињено да се оповргне Арцивуријев пост, кога у ово вријеме држи Јерменска црква.

Осим овога ваља примјетити, да од суботе ове седмице противу обичаја који ваља преко цијеле године на литургији,*) Апостол и Јевангелије дневнога светога, који спада у суботу чита се послјије дневнога апостола и јевангелија.

2. Недјеља блуднога.

П. Како се назива недјеља, која долази послјије недјеље Митар — Фарисејеве?

Од. Недјеља блуднога, јер ове недјеље чита се на литургији јевангелска прича: „О блудномъ сынѣ,“ и примјењује се она садржају ове приче. Све црквене пјесме, које се читају ове недјеље блуднога представљају дубину нашега грјеховног пада, и неизмијерно милосрђе Цара небеснога, који је свагда готов опростити, примити и повратити нам право, да можемо бити његови синови, само ако се ми с покајањем њему обратимо.

П. Какав је услов службе овог дана?

Од. Он је сагласан са уставом, који је излагао службу прошле недјеље с тијем додатком: што се на другом полијелејном псалму на јутрењи дода и трећи псалом: На рѣкахъ

*) Ова примједба односи се на све суботе велике четрдеснице и педесетнице.

Вавилонскихъ, кога стихови дијеле се појањем: „АллилѠа!!“ и стихови друге два полијелејна псалма.

Примједба. Овако се обавља правило службе и у двије сљедеће недјеље, месну и сиропусну.

П. Какав је устав недјеље блуднога?

Од. Устав недјеље блуднога тиче се: 1. читања Псалтира (виђи правило у Псалтиру.) 2) По уставу ове седмице на малој вечерњи изоставља се канон Богородице из октоиха; 3) У суботу ове седмице обавља се успомена за све, који су од вијека умрли православне хришћане. По овоме ова субота и назива се: „родитељском“ или: „задушном.“

П. Како се обавља правило ове суботе?

Од. У главноме устав Богослужења ове суботе сходан је суботној служби, на којој је прописано да се поје: „АллилѠа.“ Само ове суботе мјесто минеја употребљава се триод, коме предходи правило из октоиха.

На вечерњи, на Господи возвахъ, три стихире мученичне из октоиха, и три из триода. Слава из триода, и њивъ Богородичан првога гласа. Мјесто прокимена, „АллилѠа“ на глас 8-ми са упокојенима стиховима. На стиховње, из октоиха, слава: и њивъ из триода. Тропар из Триода и његов Богородичан.

На јутрењи тропар и његов Богородичан из Триода. Стихословије, сједални, непорочни и јектенија. Тропари: „Святихъ ликъ“ по обичају. Канон храмовог светог са ирмосом на 6 и из триода на 8. Катавасија из триода. Послије 3. пјесме јектенија обична и сједални из триода. Послије 6. пјесме јектенија за упокој, кондак и икос из триода. Стиховње из октоиха. Слава и њивъ из триода.

На литургији блажена из триода, и пјесма 3-ћа и 6-та. Послије входа, тропари и кондак из триода. Прокимен, апостол, Евангелије и причасна из триода.

Примједба прва: Такви је исто устав суботне службе у очи недјеље пред тројичиндан, т. ј. у очи дана сошествија св. Духа.

Примједба друга. Служба оних светих, који се случе у суботе и недјеље месопусну и сиропусну, обаве се раније на повечерију четвртка и петка, или по увиђавности, кад то за сходно нађе настојатељ. Од овога правила има изузетак за великог или храмовог светог.

П. Какову везу има ова заупокојна служба према цијеломе саставу Богослужења велике четрдеснице?

Од. Задушна ова субота бива у очи месопусне недјеље. А у ту недјељу напомиње се други долазак Господњи на земљу — Страшни Суд. — Зато у очи ове недјеље света црква моли Господа и Спаситеља нашег, да би према свима правовјернима био милостив и снисходљив на дан страшнога суда.

3. Недјеља месопусна.

П. Која недјеља сљедује иза недјеље блуднога?

Од. Недјеља месопусна.

П. Шта значи тај назив?

Од. Значи то, што је још тога дана дозвољено јести месо. Послије овог дана забрањује се јести месо, а дозвољава се само јести сир и јаја, по овоме сљедѣћа недјеља и назива се сиропусна.

П. Служба сиропусне недјеље има ли какви особити карактер?

Од. Има. Овога дана на литургији чита се Евангелије о страшном Суду Христовом. Сходно овоме тога дана и црквене пјесме удешене су, да би у грјешнику побудиле спасителни страх праведнога суда Божијега, те да би га тијем што боље склониле на покајање, и на побожан живот. Св. Црква стара се, да се грјешник не би колонио на једно само уздање у милост Божију, него да би се сјећао, да је суд Божији и праведан.

Између осталог у неким пјесмама као и у Евангелију, казује се неко средство, да и на страшном суду ваља се уздати на милосрђе Божије; а то средство јест, ако ми докле смо овдје у животу указујемо милосрђа свога према онима, који од нас у гдје чему нужду имају.

П. Осим читања Евангелија о страшном суду, има ли још што год особитога у уставу Богослужења овог дана?

Од. Нема. Цијело Богослужење овог дана обавља се као у недјељу блуднога.

П. Из богослужбенијех књига кажите, каква је разлика од обичнога седмичнога дана у Богослужењу којег седмичнога дана сирне седмице?

Од. У уставу за понедјељник и уторник сирне седмице, овако бива: На вечерњи поју се стихире стиховање из триода, а не из Октоиха. А остало све се обавља као обично. Повече-рије мало без канона Богородична.

На јутрењи послије другог стихословија сједални из триода. Канони по обичају из октоиха и минеја. На канон додаје се трипјеснец из триода; и на онима пјесмама, гдје долази и

трипјеснец оставља се октоих и узима се пјесма из минеја са ирмосом на 6, и триод на 8. Затим поје се Ирмос из триода; стиховње из трида, а остало све по обичноме реду.

У сриједу мјесто Бог Господ поје се „аллилџія“, и Богослужење обавља се с поклонима.

На вечерњи стиховње из октоиха, на „Богородице Дѣво“ и на другим тропарима три поклона. Послије молитве: „Небесный Царю,“ чита се „Господи Владыко живота моего,“ са обичнима поклонима.

Повечерије велико с поклонима без канона.

Полуноћница с поклонима.

На јутрењи: „аллилџія“, тропари троични из октоиха (на крају Триода) двије катизме. Послије прве сједални из Октоиха; послје друге из триода. Канони из октоиха са ирмосом на 6, из минеја на 4., а из триода на 4. и трипјеснец из триода. На оним пјесмама гдје долази трипјеснец узима се канон из триода на 6, а трипјеснец на 8. А октоих и минеја на овим пјесмама изостављају се. Но да тропар канона из минеје не би изостали нечитани узима се овако: прва пјесма узима се из октоиха са ирмосом на 4., тропари из минеја узимају се из минеја на 6., а из триода на 4. Оваквим начином узимају се 8, и 9. пјесма. И овим начином канон из минеја без изостављања прочита се цео.

Свјетилен из октоиха. Стиховње из триода. Послије: „Небесный Царю, поклони с молитвом: „Господи Владыко живота моего“. И одма за тим први час с поклонима.

На првом часу тропар: „Завтра услыши гласъ мой“ и стихови: „Стопы моя“ не поју се, него се читају. На 6 часу послје: „яко не имамы дерзновенія“, огласи се тропар пророчества, затим прокимен, читају се паримеји, иза којих опет долази прокимен. За тим: „Скоро да предварятъ ны, и т. д. обавља се по реду остало правило часа.

Час 9. без поклона. Изобразителна с поклонима на блажену, и при свршетку с молитвом: „Господи Владыко“. Послије изобразителне бива вечерња понедјелника и уторника, с том разликом, што послје: „Свѣте тихій“ чита се прокимен; за тим паримеја, па иза ове опет прокимен.

Остало Богослужење четвртка обавља се једнако, као што је казано за понедјелник и уторник. А такође служба петка равња се са службом од сриједе.

На повечеријама ове сирне седмице, па ма и да није то одређено, чита се канон из октоиха; а такође на повечеријама одређено је да се узму канони из минеја оних светих, чија се

успомена случи у суботу и недјељу сирну. У суботу цијела служба из триода. Из октоиха узима се само прво Богородичан глас, које се налази на „Господи возвахъ“ на вечерњи, и канон за умрле на повечерију, а из минеја канон храма на јутрењи.

Што се тиче садржине пјесама Богослужења сирне недјеље, оне су готово све учињене у томе смјеру, да нас расположе и приготове ка строгоме посту и искреноме покајању за наше гријехове. — Оне готово све састављају развиће мисли Прорска Јоила: (Шаримей у сриједу сирну) „Обратите ся ко мнѣ (Глаголетъ Господъ) отъ всего сердца вашего, постомъ, и плачемъ, и рыданиемъ. И расторгните сердца ваша, а не ризы ваша... Вострубите трѣбы... Освятите постъ, проповѣдите исцѣленіе.“

4. Недјеља сиропусна.

П. Шта значи тај назив — недјеља сиропусна?

Од. Значи то, да се послѣ овога дана забрањује употребљавати за храну сир, јаја, масло и рибу, и да наступа строги пост.

П. Каквим се карактером означава Богослужење тога дана?

Од. Богослужење тога дана састављено је у томе смислу, да би нам оно нагласило да ми само са строгим уздржањем можемо себи повратити трајнога смо кроз Адама изгубили његовијем неуздржањем.

По овоме готово све пјесме овога дана представљају нам невољу Адамову, у којој се он налазио, кад је ишћерао био из раја, кога је он изгубио својим неуздржањем. Тога дана постоји један обичај, који премда и не улази у састав самога Богослужења, али је њему близак, а то је обичај овога дана искати и увајамно давати опроштење, и помирити се са онима, са којима смо у завађи. Обичај овај основан је на јевангелској науци, о којој је овог дана читано, гдје између осталог Христос говори: „Аще отпшцаете человекомъ согрѣшенія ихъ, отпштитъ и вамъ Отецъ вашъ небесный согрѣшенія ваша“

П. Има ли чега особитога у саставу Богослужења сирне недјеље?

Од. У саставу службе, а особито службе васкрсне нема ништа особитога, него се она обавља по уставу недјеље блуднога. Но имамо примјетити у уставу на вечерњи тога дана која се не односи ка васкрсењу, него ка поведјелнику.

П. Шта се има примјетити у уставу вечерње тога дана?

Од. Има се примјетити то, да се по овоме уставу има обављати вечерња у све недјељне дане великога поста, изузимајући цвјетну недјељу.

П. Чиме се разликује ова вечерња од обичних осталих?

Од. Одликује се с тијем, што је она велика вечерња, но у осталом није велика у томе, као да следећег дана има наступити велики празник; него по томе, што се на њој поје велики прокимен. За тим ради великог прокимена вечерња узима вид, као велика вечерња. а међутим одма послје великог прокимена измјењава карактер. и узима облик мале вечерње, или обичне посведневне вечерње.

П. По Богослужбним књигама објасните устав ове вечерње?

Од. Послије обичнога почетка чита се односни вечерњи псалом иза којег долази велика јектенија. И тако у недјељу вече катизма не чита се, него послје јектеније поје се: „Господи възвахъ,“ на глас из октоиха. Стихире узимају се на 10., и то: 4. стихире покајане из октоиха, које су писане на стиховње 2. вечерње, и 2. стиховње јутрење; за тим 3. стихире из триода и 3. из минеја. Ако у минеју има самогласан, то се поје на славу, ако ли нема поје се Богородичан из октоиха, по гласу, који буде у минеју. Вход с кадиовицом; Свѣте тихій, и прокимен велики. Сирне, друге и четврте недјеље великога поста поје се прокинен: „Не отврати лица твоего,“ а прве треће и пете недјеље великог поста овај је прокимен: „Даль еси достояніе.“ Послије овога мјесто сугубе јектеније, која се говори на великој вечерњи, одма иза прокимена следује: „Сподоби Господи“. За тим јектенија: „Исполнимъ вечернюю молитву.“ Иза тога стиховње из триода. Слава самогласан из минеја. Ако у минеју нема самогласне и нынѣ Богородичан из триода. Послије Нынѣ отпушаеши, чита се: трисвятое, отче нашъ; затим: „Богородице Дѣво радѣйся“ са осталима тропарима који су у Часословцу на реду, и бивају поклони. Послије Господи помилѣи 40 пута — слава и нынѣ: „честнѣйшю херувимъ.“ Послије обичнога односнога возгласа један од старијих свештеника говори молитву: „Небесный царю.“ Затим молитву св. Јефрема: „Господи Владыке живота моего“ с поклонима и отпуст. Повечерије чита се мало с поклонима. Ако је било бденије, онда на повечерију канон Богоридачан не чита се.

Ова примједба о поклонима по уставу црквеноме.

П. Како разумијевате изразе с поклонима, које у уставу на више мјеста находимо?

Од. Поклонима назива се преклоњење главе, или кад се неко поклони до земље. Први су мали поклони и метанија, а други су велики.

На васкрсним и празничним богослужењима, осим неких изузетака, а тако и од великог четвртка кроз цијелу педесетницу земни поклони уставом нијесу прописани. На другима богослужењима у течају године, ако је нужно чинити земне поклоне, то се вријеме уставом и одређује. Што се тиче велико-поснога времена, то главно спољашње отлиције састављају земни поклони. По овоме кад се у уставу каже: поется служба с поклонами, то значи, као да би рекао: „појаће се служба великопосна“ У остало нужно је примјетити, да устав прописује испуњавати велико-посне поклоне и у другим постима, па чак гдје-кад и у дане преко седмице и кад није пост, али само кад се мјесто: „Богъ Господъ“ поје „аллилуѿа,“ ала то бива само кад није субота.

П. У које је вријеме великога поста уставом одређено, да се чине земни поклони?

Од. Поклони се чине при свршетку свакога богослужења. Послије: „Честнѣишю хервимъ,“ и иза возгласа свештеникова чита се молитва св. Јефрема, с поклонима. Ова молитва најприје дијели се на три дијела, и то: први: „Господи Владыко“; други: „Духъ же ѿбодитъ“ и трећи: „Ей Господи царю.“

Послије читања сваког појединог дијела чине се земни поклони. Затим ваља учинити 12 малијех поклона (преклоњени дубоко до појаса) с кратком молитвом: „Боже очисти мя грѣшнаго и помилуй мя.“

Ову кратку молитву ваља поновити на сваки мали поклон. На свршетку чита се цијела молитва св. Јефрема без дијелења и свршава се са једнијем великијем поклоном. У овоме опћему правилу чини се изузетак само на полуноћници првога понедјељника и на 9-том часу преко цијеле четрдеснице; те тако на овим богослужењима чине се само три прва поклона.

Осим тога, на вечерњи прописани су три поклона при појању тропара „Богородице Дѣво,“ „Креститељу Христов“ и „Молите за ны святїи апостолы.“

На повечерију, послије свршетка канона Богородичина, и то пошто се отпоје: „Достойно,“ чине се поклони. На часовима, на свакоме часу по три поклона, и то при трикратном појању часовних тропара. На изобразителној, послије пјенија блажених три поклона с појањем: „Помяни насъ Господи, по-

мяни нас Владыко“ и „псмяни насъ святой.“ На литургији прије освећења, с молитвом св. Јефрема одређени су три поклона и то послје појања: „Да исправится,“ и три поклова пошто се свети дари пренесу на престол, т. ј. послје великог входа и на: „Всдл имя Господне, благословено,“... три поклова. На свршетку покланамо се до земље на литургији пређеосвећеној онда, кад свештеник говори: „свѣтъ Христовъ про-свѣщаетъ всѣхъ“; даље у вријеме великог входа, а тако и кад свештеник послје причешћа свете даре показује народу и нај-послје кад на понечерију свештеник чита молитву: „Владыко многомилостиве.“

5. *Посвѣднѣвно великопосно богослужење.*

П. Објасните устав свакидашњег великопосног богослужења!

Од. Устав свакидашњег великопосног богослужења доста је сличан уставу свакидашње службе, кад се поје: „аллилуѿа.“

Полуноћница обично се поје с поклонима.

Јутрења до тројичних пјесама поје се такође по опћему уставу.

Послје тројичних пјесама, које се поју из октоиха, читају се 3 катизме. Послје прве катизме читају се умилителни сједални из октоиха. Послје 2-ге и 3-ће катизме читају се сједални из триода. Затим 50 псалом: „Помилѿи мя Боже.“ Иза тога свештеник молитву: „Спаси Боже люди твоя.“ Послје возгласа почиње се канон из минеја са ироносом на 9. и трипјеснец на 8. Ако у триоду има канона (осим трипјеснеца), онда изоставља се минеј и чита се канон из триода на 6, а трипјеснец на 8. У оваквоме случају канон минеја очита се раније у очи дана на повечерију.

У пјесмама на којима је трипјеснец бива стихословије. Према томе те пјесме читају се овако: У понедјељак чита се: 1. 8. и 9 пјесма. Уторник 2. 8 и 9; у сриједу 3, 8 и 9; у четвртак 4, 8 и 9; у петак 5, 8 и 9; у суботу бива четвероцјеснец и чита се 6, 8 и 8 пјесма.

Под именом стихословије разумијева се то, да на објема странама по реду читају се стихови узети из библије, и ови стихови прочитају се докле остане само 14 стихова. (Ови стихови читају се из Ирмологије).

Читач очитавши 14 стих, на страни чита се тропар пјесме канона из минеја. Затим читач 13 стих, а на страни опет на-

стави други тропар канона. Даље читач 12 стих, а на страни трећи тропар започетог канона. Кад се се доврши канон из минеја у пјесмама са славом и њивѣ остаје 8 стихова, који се по реду читају тако, да на страни иза сваког стиха чита се по један тропар из трипјеснеца. Послије славе и њивѣ на страни читају се: „Слава тебѣ Боже нашѣ слава тебѣ.“ Затим чита се пошљедњи тропар трипјеснеца, послјије којег поје се иромос другога канона трипјеснеца.

Остале пјесме канона из минеја гдје нема трипјеснеца читају се такође с пошљедњима стиховима; но те пјесме не стихослове се с почетка. Ако на 3, или 6 пјесми не буде трипјеснеца, то тропари ових пјесама са њиховим стиховима читају се за тропарима предидућих пјесама, и пошто се тропари пјесме читају послјије отпоју се њихови ирмоси.

Послије 3 пјесме јектенија мала и сједални из минеја. Послије 6 пјесме такође јектенија мала и сједален мученичен. Ако свети има кондак, то он се чита, послјије ове јектеније. А сједален мученичен чита се заједно са сједалнима послјије прве катизме са припјевом: „Дивенъ Богъ во святыхъ своихъ.“ Послије 9 пјесме: „Достойно“ и јектенија мала. Остало правило јутрење слично је ономе кад се поје: „аллилуја.“

Ка јутрењи долаже тек први час с катизмом и поклонима. Тропар 1 часа Еваѣра у гласъ мой...“ поје се с поклонима. Стихови: „стопы моя“ први три стиха поју се по два пут, а потоњи: „да исполнятся уста моя“ поје се три пут.

У петке на 1 часу катизме нема.

На 3, 6 и 9 часу чита се катизма, само у петак на 9 часу катизме нема.

Тропар часова поју се с поклонима. Сви поклони, који се на часовима чине, имају се чинити са молитвом св. Јефрема. На 6 часу, као што је за сриједу било казато, чита се тропар пророчества; поје се прокимен; затим читају се паримеји и опет прокимен.

Изобразителни псалми не читају се, но послјије молитве 9-га часа почиње се појање: „Во царствіи твоємъ.“ Послије блажених три пут с поклонима поје се: „Помяни насъ Господи“ и т. д.

Затим изобразителни продуже се по обичном реду; но сврше се у неколико прије него обично, а то с поклонима и молитвом св. Јефрема. Изја поклона почиње се вечерња.

У сриједу и петак с вечерњом саједињава се литургија пријеоосвећена.

П. Зашто се у дане великога поста не обавља потпуна литургија, као што то обично бива преко године?

Од. Пост је вријеме покајања и жалости, а то кајање и жаљење бива туговање зато, што смо се гријехом удалили од Бога; а божанствена литургија, особито св. причешће, велика је утјеха, кога се тек можемо удостојити само кроз дуже сакрушење срца. По томе св. црква мудро је установила, као да нас за неколика дана лиши хљеба небеснога, да би тијем боље осјетили духовни глад, и тијем се приуговорили да се са најтоплијом жељом насладимо Божанствене литургије и удостојимо се св. причешћа.

У осталом ради хришћана, који искрено желе и у дане покајања причестити се св. Христових тајна сваке сриједи и петка, а и у неке нарочите дане поста свршава се литургија пређеосвећена, да би се такви побожни Хришћани на њој могли причестити.

Примједба.

Шта је то литургија пређеосвећена; кад се и како се освећавају св. дари ради те литургије, и какав је поредак богослужења ове литургије, о свему томе већ смо говорили. Виђи на страни 47.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

6. Особитости великопосног Богослужења.

П. Које су особитости у великопосноме Богослужењу?

Од. Најглавније особитости јесу: 1. двократно појање великог канона; и 2. поклоњење часноме крсту Господњу. Друге особитости великопоснога Богослужења не односе се ка суштини поста, но произлазе по неким историчким узроцима. Такви су: 1. Успомена св. великомученика Теодора Тирона; 2. Торжество православија; 3. јектенија за оне, који се приуговорљавају за св. крштење; 4. појање Акатиста Пресвете Богородице, и најпослије појање канона из минеја на повечеријама.

1. Појање великог канона.

П. Што се разумјева под именом великог канона, и зашто га називамо великим?

Од. То је покајани канон, кога је саставио св. Андреј Епископ Критски, и који се почиње са ирмосом: „Помощникъ и покровитель.“ Канон овај великим се зове и по његовој садр-

жини и по обиму. По садржини зато, што има неописану умилатост. Он у себи садржи све повјести старога и новог завјета, и то, од Адама, па чак и до самога Христова Вознесења и апостолских проповједи. По обиму зато, што је састављен из 250. тропара, дочим остали канони имају само по 30. тропара, и ријетко који веће од овога. (Виђи Синаксар 5. седмице великог поста.)

П. У које се вријеме великог поста поје велики канон?

Од. Он се поје прве недјеље великог поста, на великим повечеријама, и то послје првог псалма: „Боже вѣ помошь мою вонми.“ Овдје ваља примјетити, да се цио канон од једном не поје, него се дијели на дијелове тако, да се цио сврши у прве четири дана седмице.

Овај канон поје се цио у четвртак 5. седмице великог поста на јутрењи, поводом чега чине се неке измјене у самоме саставу службе.

П. Објасните, какве су то измјене?

Од. У сриједу вече на: „Господи возвахъ“ четири стихире из mineја остављају се, а поју се све стихире из триода на број 30., од којих потоње 24. односе се ка великоме канону, које су распоређене по грчкоме алфавиту, и све се свршавају са умилним звањем: „Господи прежде даже не погибну спаси мя.“

На јутрењи мјесто 3. чита се 1. катизма. На сваки тропар канона предходно говори се овај припјев: „Помилѡи мя Боже, помилѡи мя.“ Пред некијема тропарима, који су написани у част преподобне Марије Египатске, или: св. Андреје Критског, говори се: „Преподобная мати Марије;“ или: преподобни отче Андреје моли Бога о насъ.“

Будући да се трипјеснец не односи ка великоме канону, чита се без пјенија ирмоса с припјевом на сваки његов тропар; Святии апостоли молити Бога о насъ.“

Послије 6. пјесме, и послје кондака и икоса читају се блажени великога канона, и за тим долазе остале односне пјесме канона.

Овога четвртка обично држи се литургија пређеосвећена.

Примједба I. Поводом појања великог канона, читање псалтира преко цијеле седмице мијења се по особитоме уставу.

Примједба II. На повечеријама прве седмице великога поста велики канон поје се с припјевима исто као у четвртак пете седмице великог поста.

Примједба III. По важности садржаја великог канона читају га сами настојатељи или најстарији свештеници и то пред

царским вратима; јер се замишља да је читање свештенослужитеља утјешителније ради народа, него кад би га читао обични читач.

2. *Поклоњење часноме крсту Господњем.*

П. У које се доба великог поста чини поклон часноме крсту Господњем?

Од. У трећој недјељи великог поста на јутрењи, и у сљедећи за њом понедељник, у сриједу на првом часу, и у петак послје отпуста на часовима. По овоме цијела ова седмица и назива се крстопоклоњеном.

П. Кажите како бива поклон часноме крсту?

Од. Послије свршетка мале вечерње (код нас обично бива послје свршетка велике вечерње) у суботу вече уочи недјеље крстопоклоњене свештеник узме из сасудохранионице часни крст и носи га на св. трпезу, при овоме читач са свијећом и дјакон са кадионицом иду пред свештеником пјевајући тропар крста: „Спаси Господи люди твоя.“ Пред крстом, који се положи на светој трпези запали се свијећа или кандило и гори сву ноћ.

Свеноћно бденије свршава се из октоиха и триода, а ми-неји изоставља се. У овоме случају представља се бденије, као саједињење васкрсне службе са празничном у успомену часнога крста (виђи о саједињењу службе васкрсне са празничном страна 69). Послије бива онамо гдје је храм крста, или по увиђавности настојатеља.

Пред славословијем великим свештеник се обуче у потпуноме свештеничкоме орнату. Кад се сврши славословије он кади св. трпезу и часни крст. Затим положи крст на дискос и дигне га на главу своју, пред њим иду свећеносци и дјакон с кадионицом, па излази из олтара сјевернима вратима, и иде па стане пред царским вратима. У то вријеме на странама поју пошљедње „Святый Боже.“ Послије тога свештеник стојећи пред царским дверима рече: „Премудрость прости“ и иде носећи крст на глави и метне га на приуговоровљеној за то на сред цркве према царским дверима налоњи. Појачи на странама поју трикратно: „Спаси Господи люди твоя,“ а свештеник са све четири стране кади крст, који је положен на налоњи. Ако има више свештеника овај обред сврши овај, који је међу њима најстарији, и који чинодјејствује у потпуноме орнату; а остали свештеници који учествују узму епитрахиље и фелоне; јер они дјејствују као помоћници.

Кад се сврши кађење и појање тропара онда свештеник учини трикратни поклон крсту, појући тропар: „Крстѣ твоємѣ поклавямся Владыко, и святое воскресеніе твое славимъ.“ И посліје поклона љуби крст. Затим и на странама поју овај три пут; а иза тога поју на странама стихире: Приидите върниі животворящему древу поклонимся, и т. д. У вријеме појања ових стихира поклањају се часноме Крсту и љубе га сви, који у цркви присуствују. Пошто се сврше ове стихире свештеник говори јектенију и остало свршава по обичноме реду.

Крст пред којим је чињен поклон не уноси се у олтар, него стоји на истоме мјесту на налоњи, или ако то мјесто није удобно, онда се налоња пренесе онамо, гдје је удобније народу приступати на поклон и љубљење.

У понедјелник и у сриједу на првом часу мјесто: „Стопы моя направи по словеси твоємѣ,“ поје се: „Крстѣ твоему“ а затим и друге стихире. У ово вријеме чини се поклон крсту и цјелива се. У петак по уставу чини се то исто посліје отпуста на часовима. Посліје овога свештеник узме крст и уноси га у св. олтар.

П. Зашто су св. отци установили поклоњење часноме крсту четврте седмице великог поста?

Од. Зато, пошто је ова седмица у половини часнога поста — у половини едакле нашега часнога подвига, то св. отци установили су поклоњење часноме крсту зато, да би се нам, који се постом подвизавамо, дала нека снага, показујући нам тијем, да ми идући путем крста — дакле — путем Христовијем, па ма то био трновит пут, приближавамо се тијем путем ка васкрсењу и вјечноме блаженству.

3. Успомена Св. Великомученика Теодора Тирона.

П. Кад се и зашто свршава успомена св. Великомученика Теодора Тирона?

Од. Успомена св. Великомученика Теодора Тирова свршава се у суботу прве седмице великог поста. Овоме повода дао је сљедећи случај: Римски Цар Јулије отступник од Христијанства, који је и јавно и тајно гонио Хришћане, хтио их је осквернити идолопоклоничком храном прве седмице поста, знајући да је ова седмица за Хришћане особито вријеме, у коме се они покајањем, постом и молитвом очишћавају од гријехова.

Ради тога Јулијан је 362 године наредио градоначелнику, да кријући од хришћана све оно што се хране на пазару продаје покropи крвљу идолских жртава. Св. Теодор јавио се у

сву тадашњему Патријарху Евдоксију објавивши му све зле намјере и рђави замишљај Јулијанов и наредио је, да то Патријарх објави хришћанима, да они не би јели никакве хране која се на пазару купује, него да их научи, да се у то вријеме хране вареном пшеницом. Од тога времена па све до данас у суботу прве седмице великог поста свршава се успомена Св. Великомученика Теодора Тирона, и у успомену тога догађаја тај дан бл госиљамо кољиво.

П. Шта има особитога у служби овога дана приликом успомене св. Великомученика Теодора?

Од. Опћа особитост јест та, што се служба из минеја изоставља, а мјесто ње поје се из триода служба св. Велик. Теодору, који се налази у триоду и последије благослови се кољиво.

На великом повечерију поје се канон јутрењи из октоиха; а на јутрењи поје се канон храма са ирмосом на 6. и великомученика на 8.

На литургији: Блажена 3 и 6 пјесма канона светоме; прокимен, светоме; апстели Јевангелије дана и светоме. Причасна Светоме.

4. Торжество Православља.

П. Што разумјевате под именом торжества?

Од. Под именом торжества православља разумјева се успомена успостављања св. Икона, последије дугогодишњег њихова гоњења, које су како на њих, тако и на њихове почитатеље подизали иконоборци. Пошто је ово торжество било прве недјеље великога поста у вријеме грчке царице Теодоре и Патријарха Методија, то истог дана бачена је анатема, на оне, који нијесу поштовали Иконе; по томе св. оци одредили су, да се сваке године у недјељу прву поста држи ради успомене торжество православља.

П. Које особитости има служба овога дана?

Од. Богослужење овога дана обавља се по октоиху и триоду, а минеј се изоставља. Цијела ова служба триода објашњава суштност поштовања икона; прославља Бога, који је даровао торжество православљу, и поштује оне, који су успоставили, да се црква украшава св. иконама.

Примједба При архијерејском служењу у катедралним саборима у Русији држи се особити обред, којим се православни ограђују од лажиучитеља, који се обред састоји у томе, што последије очитовања православног вјере, баца се анатема на одступнике и јеретике.

(Наставиће се.)

НАСТАВА КАО СРЕДСТВО ЗА СТВАРАЊЕ МОРАЛНОГ УБЈЕЂЕЊА. *)

„Свака шака поштења
вриједи кола знања.“

Дорч Херберш.

Лијепо звоне ријечи у нашем народу: „Знање је свјетлост, знање је моћ“... или: „Колико знаш, толико ваљаш.“ Али вриједност овијех изрџка састоји се само у њиховој лијепој форми, а по суштини својој, као и многе сличне им, јесу шупље фразе, које лијепо карактеришу доба у којем су постале и доба у којем егзистирају, и служе као обиљежје рђавог схватања вриједности људи. Инглески свећеник и научар, чије ријечи као мото овог рада истакосмо, кратко, али јасно и убједљиво, побија вриједност рада према поштењу. Ако се мало растријезнимо, ако се удубимо у размишљање о односима индивидуа у савременом друштву, доћи ћемо до убјеђења, да знање није увијек свјетлост и да човјек често не вријети онолико, колико зна. За потврду овога имамо сјасет примјера, те човјек не зна, који ће прије да узме!...

О како је лако изаћи на крај са неваљалим човјеком, ако је он наиван — **НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ И ГОРЊЕ ДУНАВЕ** — то вам је штеточина животиња, коју ћемо лако обуздавати и споредити. Сваки рад, који је на уштрб мира и среће другијех. **СДП ШТЕ М** — са финијем зликовцем, који се извјештио и свој ум обогатио знањем? Знање и вјештина удружени са поквареношћу срца и душе стварају чудеса, руше друштво и његов мир и срећу. Најопаснији чиреви на социјалном организму јесу чланови друштва, који су свој дух просвијетлили, али им је срце необлагорођено. — „Человјек јако трава“ рекао је пророк Давид, хотјевши понизити себе и створења Божија у која се он убраја. И заиста нико није љепше окарактерисао маленкост човјекову, него што је то учинио древни пјесник са горњим ријечима — то је идеална аналогија. Заиста је човјек као трава, али та трава за вријеме свог и ако кратког егзистирања може много — врло много значити, јер може бити бодљикав коров или пак мирисно цвијеће у ливади, која се зове људско друштво, а пита ће од то двоје бити не стоји баш до знања и умјетности човјекове, већ до нечега другог. *Карактер је један од највећих покретача у*

*) Препарандијски Проф. Савјет у Алексинцу наградио је овај рад, као светосавски темат за 1899 год. — Овдје се доноси са незнатним допунама и преписан по јужном дијалекту.

свијету; у најблагороднијим примјерима својим он представља људску природу у најузвишенијем јој облику, јер даје најбољег човјека — вели Самуел Смајлс.

Дакле, најбољи је онај човјек, код којег се јавља карактер у благородним му примјерима, дакле, који је морално карактеран, а не онај који много зна и много умије. Не треба потцијенити ни важност знања и умјења, али само онда, када су у индивидуи здружени са моралним карактером, а без тога треба их сматрати као зло, јер *код свега дара и науке можемо наћи на људе од најнижих побуда.* Модерно друштво има за ово примјера на сваком кораку, и што је друштво компликованије, ти примјери у њему напредују и квалитативно и квантитативно. Жалосан је факат, да напредовање у техничкој и умној култури не прати и напредовање у погледу на морал, и друштво, које се с пуним устима назива културним, илуструје корупција. Поред свега онога, што данас блиста као тековина ума и руку људских не може се рећи, да друштво људско узето уопште не промаша циљ живота људског, живота идеалног, што нам га нормативна етика моралистичког правца као образац износи, живота који је прожман осјећањима и мислима уједињеним у морално вољу, која условљава морални карактер.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

CRNE GORE ĐURĐE

* CRNOJEVIĆ

Оно што називамо моралним јесте производ одношаја воља људских, при којима се одношајима јавља општи суд допадања. То је апсолутни суд без могућности доказивања основан на осјећању (чуству), а не на радњи ума.

Из сличних одношаја воља, који се понављају, стварају се општи морални појмови и тако се долази до моралних максима. Најпростији односи воља, код којих се јавља етичко допадање јесу моралне идеје. То су управо најапстрактнији појмови морални, која су обухватањем најбогатији, а садрже најмаркантније особине одношаја воља, које обухватају. — Када се ове моралне идеје схвате, и када дух наш буде њима прожман, онда се наша воља према другој вољи јавља увијек у истоме одношају, који и чини моралне максиме — ми смо онда морално карактерни.

Моралне идеје, као што рекосмо, истиче моралистичка етика, и као циљ живота људског сматра дјеловање човјека у смислу тих идеја. Али да се идеје схвате, да се дјелатност духа човје-

чијег креће њиховијем правцем, тај се дух мора за то спремити, мора се усавршити — васпитати. —

Према овом смјер живота човјечијег по етици и смјер васпитања људског идентични су. Истинско васпитање је упућено на стварање моралног карактера, а човјек треба да на свијету жави, да морално ради.

Васпитање може бити позитивно и негативно. Првим се тежи да се индивидуа усаврши у моралном правцу, а другим се отклањају сметње првом. — Позитивно пак васпитање може бити посредно и непосредно. Под посредним васпитањем разумије се добијање моралног убјеђења, а непосредно могло би се згодно назвати примјеном тога убјеђења.

Главни фактор за добијање моралног убјеђења јесте настава, а каква ће настава бити, па да може овај свој задатак извршити, биће предмет ове расправе.

* * *

Доста је — а можда по нечијем мишљењу и много — речено, да је настава најважнији фактор у васпитању, јер је оне бивала и бива право пасторче при давању заслуга за васпитни успјех; и није риједак случај и данас, да се утицају наставе приписује само добијање знања. Ми смо пак о томе друкче убјеђени; ми вјерујемо да се истинско васпитање може само помоћу наставе добити. Идеал педагога, а не педагогика науке педагогике Хербарт вели: *Не признајем васпитање без наставе, ниши наставу, која не би васпитавала.* Ако би се данас у неколико отступило од ове крајности искључила би се стручна настава, која има за задатак, да да стручну спрему, а којој се претпоставља васпитна настава. Не мању важност настави даје Кант, кад каже: *Морално образовање не треба да почиње са моралисањем, већ са преиначаванем мишљења.* А ко ће преиначити мишљење, ако не настава? — Оваку важност наставе поткрепљује психолошко гледиште на које се оснива гледиште научне педагогике, психолошко гледиште, које је можда претпоставка, али користи педагогици са највећом дошљедношћу.

Покушаћемо да у кратко изнесемо психолошко гледиште на основу којег научна педагогика даје важност настави у васпитању.

Три су чињенице свијести, које су предмет модерне психологије и које чине душу човјечију; то су управо три појма, који означавају три групе, на које дијелимо оно, што зовемо

свијест. Први појам обухвата све оно, што зовемо предметном свијести (разум — представе са својим комбинацијама — појмовима). Други је појам обухватио свијест о нашој унутрашњости (осјећања или чувства). Трећи појам обухвата нашу узрочну свијест (узрочност, која се односи на нашу унутрашњост и на спољашњост — то је воља).

Различна су мишљења о односу горњих чињеница свијести: *представе, осјећања и воље*. Док неки тврде, да се све три чињенице диференцирају из извјесног хаоса душевног бића, независно једна од друге (Sulli — Инглез), други изводе двије чињенице из једне треће, која је примарна.

Ово је друго гледиште дало три психолошке школе, које из темеља једна другу потиру. Тако неки држе, да је чувство (осјећање) у душевном животу нешто примарно, а представа и воља изведене чињенице. Ово приповиједа *емоционалистичка* психолошка школа са *Шлајермахером* на челу. Други веле примарна је воља, а представа и осјећање јесу секундарног поријекла и изводе се из воље. Ово је волиционалистички правац у психологији, чији је представник *Шопенхауер*. Ако усвојимо прву или другу претпоставку, онда научна педагогика нема основа, с тиме јој је извучен камен темељац. И она се оснива на трећој психолошкој теорији *интелектуалистичког правца*, која узима представу за основицу цијелог човјечијег душевног живота. Дакле по овој теорији, чији је главни представник *Хербарт*, представа је примарна, и она условљава вољу и осјећање.

Обичан ум људски најближе је вјеровању, да се нешто не може вољети нити у нама произвести ма каква осјећања, ако то предходно не познајемо — ако немамо његову представу.

Усвајајући интелектуалистички психолошки правац, долазимо одмах на питање: ко ће дати представе, из којих се развија воља и осјећање? Представе даје настава и тим се она *истиче на врхунцу по положају и задаћи у системи васпитања*, јер она дајући преставе, које подведене под појмове дају знање, образује у васпитанику круг мисли, из којег ће створити убјеђење, које условљава вољу.

Одредивши основ воље и интелекта, који је основ убјеђењу, на путу смо *од убјеђења ка вољи* уопште речено, али, да би се дошло до моралне воље, мора и убјеђење да је морално, и прије него што ћемо показати тај пут, чије објашњење мо-

жемо узети као додатак овог покушаја, биће ријечи о утицају наставе на добијање моралног убјеђења, што нам и јесте овдје главни смјер.

*

Прије стављања воље у одношај, којијем она постаје моралном или неморалном, јавља се психолошка појава звана *одлучивање*, у којој се воља ставља као заповијест према себи или према другој вољи. Од првог случаја зависи карактер уопште, а од другог морални карактер. Одлучивање је мјеродавно за намјерно стварање моралних идеја, које се изводе васпитном наставом. То је згодан моменат, у којем је утицај наставе могућан и сигуран, ако је ова згодно изведена. Моралне идеје постају одлучивањем из мноштва вољних одношаја и ми васпитаника морамо наставом увести у читав склоп тијех одношаја, те да се из њих јаве моралне идеје. Морална идеја код васпитаника мора бити производ његовог психичког живота, а не нешто натурено с поља.

Дакле рад моралистичке наставе састоји се у томе, што она проматра конкретне одношаје воља и разликује моралне од неморалних, па иде на то да се из тих одношаја створе правила живота, која када се у васпитанику утврде, онда он са моралне висине може цијенити све оно што се око њега дешава. То значи да се од васпитне наставе тражи, да она у духу васпитаника произведе читав низ процеса, па да помоћу тих код њега учини психички преображај, којем ће резултат бити утврђивање у моралним максимима, а добијено знање — убјеђење прожмато с тим максимима постаје *моралним убјеђењем*. Средина вољних одношаја, у коју настава уводи младу душу, толико утиче, да та душа преживи етичке идеје, и кад настава успије толико, да у васпитанику усредреди све те идеје, онда буде њима прожмат сав његов интелектуални живот. Сваки дјелић наставе као и она у цјелини, у којој су дијелови доведени у чврсту везу, треба да тежи истакнутом идеалу, ако хоће да буде васпитна настава. Иначе настава даје такозвани *дидактички материјализам*, мртво знање, које се мора замислити усамљено без душевних појава, које човјека човјеком чине — без осјећања и воље. Такво је знање мртав капитал, који не донеси никакве користи. Са болом у души морамо признати, да се још и данас српској младежи даје дидактички материјализам, ријетки су изузеци, да се све учење не састоји

у блебетању празних ријечи, које се памте, те се могу као на верглу „одсвирати.“ Круна васпитне наставе — *вјеронаука* још се многој српској младежи предаје катихетичком методом и сва измјена од прије 25 година у томе је што је старо „вопрос“ и „отвјет“ замијењено са „питање“ и „одговор.“ Још се не увиђа, да треба једном рашчистити са догматизирањем у васпитној школи. Дајмо дјечи живу религију, а догме оставимо за доцније. Типови из старозавјетне и новозавјетне свештене историје сами нам се намећу као добра грађа са стварање морално-религиозних карактера. Школа која себи ласка са називом *васпитна*, треба да се једном растријезни и да одступи од вјековне заблуде. у којој је она кљукала васпитанике знањем, које није било она жива сила, која води ка моралном карактеру; то знање није дало оних чврстих веза међу људима, које се везе зову морални принципи, који би требали да у човјечанству створе чврсту странку човјечности, о којој је *Господ наш Исус Христос* идеалисао проповиједајући своју свету науку, а која странка треба да обухвата цијело друштво људско, па да буде Божји рај на земљи! Ако и претпоставимо, да та странка постоји на земљи, *младена је и деанатна*, а како би се она поткријепила и раширила своје димензије о томе нам научна педагогика пружа свој *за човјечанство спасоносни* — рецепт и треба се по њему поступити, треба се одлучно борити, да васпитна школа добије своје правилно становиште, које одговара њеном имену. Нек буде знање наставом добијено извјесно средство, а не циљ. Традиционална педагогика сама се већ показује као нешто изанђало, а не мање и онај сијасет компромиса или боље рећи покушаја за компромис извјесних педагошких праваца.

Ако игдје, а то је у српској школи чињена крпљавина за пуна три пошљедња деценија, па се опет мало или ни мало постигло. Из природе оних, које васпитавамо као да нам нешто довикује: „*Хербаршов педагошки правац јесте сунце, који наставом даје моралног живота.*“

Овако говорећи ми идеалишемо за такав звани *психолошки реализам* у настави. То је знање које даје настава удешена према духу дјетињем, а које ће у младој души бити жива сила, јак мотор, који ће покретати моралну вољу. То никада не може учињети знање, које није закачило младу душу и повело је у оне сфере, гдје су идеали изнесени у настави (поглавито настави из хуманистичке групе предмета). Онај свети *момнат*, у којој се дијете преноси, да само преживи односе воља,

наставом приказане подиже моралистичку наставу до њене светости.

Али с тим још није готово све оно, што се од васпитне наставе тражи. Кад удешена настава доведе васпитаника до тога, да се он убиједи, да је нешто добро, не значи, да ће он то добро и чињети. *И фава зна шта ваља, али не ради како ваља* — вели наш народ. Знање наше може бити сигурно; јасне представе о добру и злу — али то знање мора доћи у сферу осјећања, па да оно буде узрок јаке и дошљедне моралне воље.

Дакле кратко: настава помоћу представа даје знање — убјеђење, које прожмато са моралним идејама постаје морално, али благотворни утицај тога знања могућан је, кад оно пријеђе у сферу осјећања, када се јавља и нека тежња, која васпитаника гони ка све већем сазнању. То је осјећање мост преко којег се иде од убјеђења ка вољи — то је *интерес* у васпитној настави, који можемо назвати *непосредним циљем њеним*, јер, кад је он ту, до воље је само корак.

Термин *интерес* може се различито схватити, а у настави ова се ријеч схваћала, а и схваћа у смислу израза *интересантно* — *занимљиво*. Али ми овдје под интересом разумијемо оно стање индивидуе, у којем она осјећа извјесну милину и радост бавећи се оним, што му се наставом истакло, и та милина и радост да је стална и непрекидна, а ве као оно интересовање, које нас обувима пратећи дневне *новости*, које *Сизлазе* у каквом журналу. Овакав трајан интерес јесте цвијет, а воља је плод, који се из овог цвијета развија, и ако је овај цвијет непосредно (неогоистично) интересовање, онда ће се као плод из њега развити морална воља. Но да би интерес условио моралну вољу, треба да буде и многостран, јер човјек, који има једнострано ма и јако интересовање може бити етички осуђен, па је васпитној настави задатак, да и о многостраности интереса води строгог рачуна; само у том треба имати на уму и јединство свијести, које је битни услов за карактер.

Дакле ми од васпитне наставе тражимо свестрано интересовање у свијем правцима, но упитаћемо се: који су то правци, које педагогика тражи од васпитне наставе? И вјдје се морамо обратити психологији, да нам она одреди правце интересовања, који су могућни по природи васпитаника.

Кад посматрамо дух човјечији у односу према спољашњем свијету, видјећемо, да он све предмете спољњег свијета дијели на двије велике групе: једне сматра као нешто ван себе и само их посматра — црпи из њих знање, а друге схвата тако,

као да је и он дио групе, коју они сачињавају, дружи се с њима (изузима се дух примитивног човјека и малог дјетета са свим неразвијеног; дијете се дружи са својом ципелом). Тројак је однос духа човјечијег према предметима из прве групе. Човјек се прво интересује, да позна све предлоге; то је *емпириско интересовање* (природа). Но наш се дух овдје не зауставља, већ се интересује о циљу постанка предмета. То је виши ступањ интересовања, гдје се узима у обзир каузалитет и пошљедица постанка ствари — то је *спекулативно интересовање*. Сад дух човјечији води рачуна о томе, да ли је нешто у свијету лијепо или ружно — то је *естетичко интересовање*.

И према предметима из своје групе човјек има тројако интересовање и то: *симпатичко* — према појединцу или извјесној мањој или већој групи особа (родбина, племењаци, сународници); социјално — према човјечанству; *религиско* — према Богу.

Дакле, имамо шест праваца интереса, за које има диспозиције у души човјека; прва три чине један извор настави — и то извор сазнања; друга три чине други извор — извор дружења.

Сазнање даје средство, а дружење циљеве у васпитању (мислимо поглавито на идеално дружење). Здружење обје половине наставе дају оно *убјеђење*, које прелази у вољу.

Сазнање је или стварно (у настави јестественица) или формално (у настави математика). Код дружења друштво људско јесте стварни елемент (у настави историја у најширем смислу те ријечи), а језик формални (у настави наука о језику). У тијесној вези држи оба извора за наставу наша земља, те је и могућно јединство у настави (помоћу наставе из географије).

Објашњавајући многостраност интереса у васпитној настави, ми смо одредили у главном и њене изворе, из којих ће она црпсти грађу и сад долазимо на питање: на који ће се начин црпсти наставни материјал; како ће се он сложити, па да чини једну органску цјеливу и како ће се најзад тај материјал пружити младежи, па да све то одговара с једне стране духу дјетињем, а с друге циљу наставе — стварању моралног убјеђења. У питању је дакле: *избор, концепција и обрада наставног градива*.

Настава ће дјеловати у смислу истакнутог јој циља, ако дијете има аперцептивних представа за исту. *Гете* вели: *За човјечију душу не пријања ништа, што јој не одговара*. A D-r W.

Rein горњем цитату додаје ове своје ријечи: *Само оно градиво може пробудити у дјетету јако и трајно интересовање, које тачно одговара дјечијој моћи схватања или дошничном ступњу дјечије аперцепције.* —

На ову овдје изречену истину треба строго пазити при избору наставног градива за васпитну школу. Историјска грађа у овом погледу треба да нам скреће нарочиту пажњу, а не мање и распоред те грађе на поједине разреде васпитне школе. За ово је мјеродавна *метода културно-историјских ступњева*, коју је засновао *Хербарш*, а у којој се полази од претпоставке: *да је развитак друштва сличан развитку индивидуе*, па се тако и настављање управља, идући од простијег к сложенијем, од примитивности к савршенству, од прошлости к садашњости.

Разрадом културно-историјских ступњева бавили су се многи одлични педагози, али ми овдје сматрамо за излишно помињати њих и њихове назоре.

Концентрација наставних предмета оснива се на етичко-психолошкој основи. Напријед смо поменули да је јединство свијести битни услов за карактер, коме се тежи у васпитању, а наше *ја* је *национални* појав, који Rein назива свијешћу о живој и непрестаној *узајамности* у непрегледном комплексу представа, или каже да је *ја* међусобни однос свију наших представа и свију психичких стања, која отуда долазе. — Овијем се довољно истиче потреба *концентрације* наставног градива, а сад је питање шта би био стожер приликом *концентрација*. То мјесто заузима историја (библиска и национална,) она је центар *цјелокупне* наставе, јер је непосредно средство за развијање моралних идеја, без којих, као што је речено, не може ни бити моралног *убјеђења*.

Обрада наставног предива по научној педагогији не извршује се по оном *сијасету* метода, које традиционална педагогика има. Ми вјерујемо да може бити разних манира у предавању, али знамо само за један метод, метод природни, по којем се прво *аперцепцијом* дају представе, а из ових *апстрактцијом* постају појмови. Тако се добија оно логичко знање, које ће обучено у моралне идеје дати морално *убјеђење*.

Сам процес предавања једне *методске јединице* има пет ступњева звани: *формални ступњеви*, које нови педагошки *правац* сматра као нешто облигатно при сваком предавању. — Први је формални ступањ *анализа*, којој предходи *истицање* циља — пред дјецом — онога, што хоћемо једног часа да предајемо. *Анализа* раствара већ добијени круг мисли код дјеце

и изазива представе, које ће имати *шијесну везу* са представама, које ће се добити. Други је ступањ *синтеза* или давање новог, које се може дјецџ изнијети на више начина. С овџем је свршена *оперцетиција*, а сад наступа апстрактција. Опет се потрже старо знање, те се старе и нове представе визирају — врши се трећи ступањ у настави звани *асоцијација*, а овом сљедује четврти ступањ — систем — класификовање представа, *стварање појмова*. Тим је знање добијено и сада наступа пети ступањ — функција — примјена добјеног знања, која сáмо почиње свршетком дотичног наставног часа, а продужава се у животу васпитаника.

*

Избор, распоред и обрада наставног градива извршена према овдје истакнутим назорима, јесу корацџ, који ће васпитну школу повести у напредак.

Избор наст. градива ни у чему није посао наставника васпитне школе. Ово пада у дио држави — односно њеним највећим повјереницима у просвјетној струци. Распоред градива опет је у главном ствар више просвјетне власти и тек од чести зависи од наставника. Обрада пак наставног материјала изгледа, да је сва у руци школских радника, али то није у ствари тако. Свакоме је јасно, да обрада наст. материјала зависи и од програма и од натурених уџбеника, те су тако наставнику везане руке и у том послу.

Изабрати материјал по начелу културно-историских закона омогућава и своју обраду у свему по погледима напредне педагогике, а без тога наставник нема слободе у раду.

Колико незгоде настави доноси неподесан програм у толико вишу сметњу чине уџбеници, који су често сами програм и план, па и ако су обично дјело нестручњака. Педагошка теорија, коју исповиједамо, ратује против уџбеника уопште и не прима их никако у васпитну школу. Ако се и учини од овога незнатан изузетак, опет треба наставнику оставити одријешене руке, да он бира материјал који може утицати на младе душе. Он бира грађу према згоди за свој рад ма из којих дјела, њему познатих. Дјецџ пак уџбенике замијениће бјележници, који ће они из сваког предмета водити (ту се бјележе главне мисли обично правила и појмови,) а при том и дјечија лектира, и којој на прво мјесто треба да буде концентрична читанка. *)

*) Збирка нерџешенијех математичких задатака може бити олакшица наставнику.

Наравно за овакав се поступак тражи спрема наставникова. Нек се нико не вара, да наставник у васпитном заводу може бити непедагог и да одговори својој дужности, ма био и високоучен у другом правцу. Све уредбе, све згоде за школу удешене не могу је подићи, ако наставници у њу долазе ради ухљебија, а не доводи их ту специјална спрема њихова (а ми бисмо још додали *воља и љубав. У.*). Кад наставник саставља предавање, које ће сјутра пред дјецу изнијети, он се мора превијети, па у заносу пред собом имати душе својих ученика, које је он у стању био проучити; он мора бити психолог — педагог — без тога нема користи од наставе, којом он наставља.

*

Са овијем што рекосмо довољно смо одговорили на истакнуто питање: каква треба да буде настава, па да створи *морално убјеђење*, које прелази у моралну вољу, која је опет услов моралном карактеру, врховном циљу васпитања (по Хербарту.)

Цјелокупни наставни материјал, као и предмети посебице дјелују у смислу васпитног циља. И најсухопарнији предмет предаван како треба неће проћи, а да нешто не допринесе згради, коју подиже цјелокупни васпитни систем. Изблиједило је тврђење, да предмети, који дају сазнање стварно и формално утичу само на проширење интелигенције васпитаникове.

Не треба сматрати као иперболу Брајтшву изреку: *Науци дијете рачунаши, па си га учинио човјеком.* А што, да рекнемо за природне науке? Ако и чим, а то знањем из природних наука долазимо „ближа Бога и чудеса.“ Емпириско познавање природних предмета и њихове финоће у конструкцији; познавање неумитних природних закона, све то нас доводи на помисао на неку већу силу, која је у природи све тачно удесила. Ми се с том силом дружимо познајући њена дјела. Ето нам основа религији ма и одбацили сваку конфесију, а без религије нема ни моралности, којој васпитањем тежимо.

Али оно истинско дружење даје настава из друге групе; ту се огледа она очигледност моралистичке наставе, о којој је било говора у почетку ове расправе; ту се васпитаник уводи у односе воља, те сâм својим унутрашњим доживљајем долази до убјеђења, да је једна воља према другој морална или неморална. — Згодан избор; згодан распоред и обрада историског градива (на прво мјесто долази библијска и црквена исто-

рија, па историја национална), јесу најбитнији услови, да се код васпитаника створи такво убјеђење, које ће лако пријећи у моралну вољу.

Као што се види овдје се не узима у обзир стварно дружење (које иначе има велику важност у васпитању), већ дружење идеално, којему настава може дати такав живот, да у дјетињој дужи стоји његова слика јасна, као да се васпитаник с историјским личностима стварно дружи.

Вјерујте, и Мојсије, и Давид, и Соломон, и Платон, и Сократ... још нам говоре из својих гробова и шешу наше карактере — вели Самуел Смајлс. А шта, да рекнемо за нашега Краљевића Марка (ни по бабу ни по стричевима) Милоша Обилића, Карађорђа, Св. Петра Цетињског, Пајсија и његова ђака. Вељка, громовника Синђелића... и шта да их набрајам?! То заиста могу бити ковачи српскијех карактера. Згодно увођење дјечијих душа у односе воља ових историјскијех личности може створити такво морално убјеђење, које ће пријећи у извршну вољу, коју неће спријечити ни сигуран изглед на колац и конопац!.. Благо Српству, ако његова васпитна школа буде давала такво морално убјеђење!!...

Цетиње, 1899 год.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE

Саво Ш. Вулећ, учитељ.

—*— CRNOJEVIĆ

ИЗ ОБЛАСТИ МЕТОДИКЕ.

Пише учитељ.

(Наставак.)

СПЕЦИЈАЛНИ ДИО.

Специјални дио има у задатку да покаже како треба општа правила, законе и принципе, изнесене у *општем дијелу методике*, употребити, примјенити при обради појединих наставних предмета. У овом дијелу особита ће се пажња поклонити *методама* наставних предмета, а узгред ће се по гдје-што рећи о циљу и користи и на пошљетку додаће се по један врло кратак преглед *очигледности* појединих предмета и *нацрт лекције*.

Специјална методика има да групише наставне предмете и према томе добијамо пет таквих група:

- 1.) Настава из религије;
- 2.) Настава из језика са својим гранама;
- 3.) Настава из математике са својим гранама;
- 4.) Настава из реалија са својим гранама;
- 5.) Настава из вјештина са својим гранама.

I.

Настава из религије.

Циљ. — Поглавити циљ религијске наставе јест, да се дјеца одњегују, васпитају у религијском духу. За тај посао ваља, што је могућно простије и разумљивије, саопштити дјеци *хришћанске истине спасења*; даље, треба их увести у вјеровање и призивање *вјерских истина*; затим ваља их увести у *црквени живот*.

Грађа религијске наставе. Грађа за ову наставу јесу истине, на којима се оснива хришћанство. Та грађа у свима разредама јесте једна иста, само што се даје у различитом облику у разним разредама према способностима самих ученика. Овдје се ради по т. зв. *концентрацијским круговима*.

У I. и II. разреду настава из религије саопштава се уза знак крста и уз читање молитава. У вези с „крстом“ треба говорити о Богу Оцу, Богу Сину и Богу Духу Светом. Говорећи о Богу Оцу, треба говорити о *Отецу* свијета, о првом човјеку, о рају, о гријеху и његовим пошљедицама; говорећи о Богу Сину, ваља у причицама груписати грађу: о младости, страдању и васкрсењу његову; кад се дође о Духу Светом, онда ваља говорити о послању Светога Духа.

М е т о д а.

Прављење крста. — Овдје учитељ треба да се послужи *дежтичким обликом* — стварањем. Ваља сâм да се прекрсти, и то: лијевом руком, јер ће се дјеца прекрстити десном руком. Ово није потребно, ако су дјеца прије овога учила шта је „лијево“, а шта „десно.“ Но, ако нијесу, не ваља им то онда објашњавати, јер могу доћи у забуну. При овом раду учитељ треба да направи на табли знак крста и ту да им покаже гдје треба метнути руку. Послије овог треба да наступи вјецбање. Најприје бива појединце, за тим на групе, а најзад на класи — разред, т. ј., сви ученици. Ово се продужава док се не постигне лакоћа. Уза знак иду и ријечи: „во имя отца“.... и њих треба прво учитељ да изговори, па онда ученици. Го-

ворити треба јасно, правилно, разговјетно и полако, да би и дјеца тако научила, т. ј., правилно. Кад буде пропитивао ученике, ваља да пази на то како су научила, и гдје има грешке, да исправи.

Молитва. — Молитва је за сваког без разлике потребна и зато треба и дјецу научити да се моле. При овом ваља имати на уму двоје: *Саопштавање и објашњавање.* Ако се само саопшти а не објасни, онда нема никакве важности и значаја таково учење. Због тога пошље *саопштавања* одмах долази *објашњавање*, које ваља да је јасно и разумљиво, али кратко, обзирући се на околности и способности дјечије. Тако н. пр. код молитве: „Отче наш“ полази се од куће. дјечијег оца. па се пита: Имаш ли ти оца? — Шта добијаш од њега? — Да ли добијаш свагда: кад си послушан и кад нијеси? Да ли кад га молиш или кад га не молиш? — Послеје овога ваља да им каже: Тако имају и сви људи и сва дјеца једнога Оца, Оца који је на небу. — За овим треба да пита: Како се зове твој отац? Како твој? и т. д. — Пошто добије одговор, ваља да ми рече: Е, и овај отац свих људи зове се: **Бог.**

У III. и IV. разреду прелази се на познавање садржине и ту се истине нејасне претварају у јасне појмове помоћу учитељевом, а на основу кратког катихизиса.

Символ вјере. — Наставна грађа из религије овдје се износи у ширем обиму. Овдје се у свакој опширности говори о дјелима трију Божјих лица: о *створењу, избављењу и освећењу.* При предавању Символа вјере узима се *саопштавање и објашњавање*, и то као што смо напоменули код молитве: прво треба да буде јасно, разговјетно и правилно, а друго кратко и јасно, јер краткоћу захтијева и сама природа ученика. —

Уза Символ вјере долази *десет заповијести.* Овдје се износе и објашњавају моралне идеје и дјеца се васпитавају у моралности. Ту се износе и казују дјели односи човјека према човјеку, дјетета према дјетету, дјетета према оцу и најзад односи људски према Богу и обратно. Дјеца се упућују овим, како им се ваља владати у животу: како ће се понашати према другим људима, како према друговима и познаницима, како према пријатељима и кумовима, а како опет према својим родитељима, а на пошлетку шта треба још да чине, те да угоде вољи Божијој. Ово васпитање, морално, чини као центар, у кругу осталог васпитања, јер је све према моралу ситно. Ко нема морала (поштења) у ужем смислу, тај не личи на парвог човјека!?

Предавањима пак тим ваља да предходи припрема, увод; затим долази саопштавање, затим објашњавање. Пошто још једном учитељ исприча све, онда тражи од ученика да понове поједине одјелке, а послије све. На крају долази примјена. Што се научило у причици, треба да се примијени а томе је циљ, да се изнесе врлина, углед, примјер. На пр. учи се о поштовању родитеља и износе се примјери, како су сретни били они људи, што су поштовали своје родитеље. Онда ваља запитати ученика: да ли он поштује своје родитеље? И опет казати како зло пролазе сви они, који не поштују своје родитеље! —

Дјеца се уводе у црквени живот посматрањем религијских предмета у цркви и школи и то истинских предмета, ако је могуће; ако ли пак није могуће, онда посматрањем на слици. При томе ваља водити разговор с дјецом о тим предметима: њиховој употреби и установи.

При похађању цркве или какве богомоље, учитељу је потребно да обрати пажњу на вршење радње коју треба сваки да врши, а то је: кад се треба преклонити, прекрстити и клекнути (уз велики пост). Уз ово ваља да води разговор с дјецом: зашто се крстимо, клекнемо и т. д., а затим о празницима и то кад на ступе, на вр. о Божићу, Ускрсу. Поред тога ваља с њима да говори о обичајима народним да им објасни постанак и значај њихов.

CRKOJEVIĆ
Библијска историја. — Чим дјеца достигну да могу поновити повише мисли, испричане им, треба одмах приступити предавању библијске историје, гдје се у причицама износе библијски догађаји. Задатак Библијске историје јесте: да апстрактне религијске истине представи очигледно у догађајима; да постави основ поукама о вјери; да те поуке разграна и објасни; да на стварним примјерима покаже плодове науке спасења и штетне пошљедице ко не признаје ту науку; да изнесе у тим догађајима мудри смишљени план спасења људског од стране Божје.

При давању наставе морају се узети оних пет ступњева (по Рајну): 1. *припрема, увод*. Овдје треба да се покаже географско мјесто, гдје се догађај збио. Њега не треба само показати на мапи, већ и описати у што живљој слици. Ако има нових, непознатих и за изговор тешких ријечи, то их ваља на табли исписати и дјецу принудити да их науче. Даље, да би догађај био што разумљивији, треба узети и неке поуке културне, на пр. о новцу који је тада био, мјерама и т. д. — 2. *Предавање или саопштавање*. Дјеци се не смије читата из књиге библијска

историја, него се мора испричати, а то причање опет треба да се подудара са св. писмом. Причати ваља с одушевљењем и љубављу, а не мртво и без осјећаја; јер се у том случају код дјеце порађа индиферентност па и антипатија према предмету. Причање треба да буде очигледно, пластично, а за овај циљ ваља узимати библијске слике. Сliku дјеца с великим интересовањем посматрају и пошље упамте и причу, која је везана за слику. При показивању треба цијелу слику изнијети и све појединости на слици уочити, а кад буде пропитивање, ваља тражити од дјеце да и она на слици показују оно што причају. На пошљетку ваља дјецу увести у психолошко разумијевање догађаја. т. ј., ваља им објаснити мотиве, побуде, особине тога догађаја. 3. *Облашњавање*. Овдје треба сам текст да се објасни (поједини изрази и у поједине реченице у њему што су непознати) и да се расвијетли однос текста према начелу. Овдје има још да се изврши поређење старозавјетног са новозавјетним догађајем. Ако има каквих алегорија, ваља их дјецу разјаснити. На пр.: шта је хтио Христос казати причом о „Сијачу,“ ваља објаснити ученицима. Ако има каквих сличности и различности, то се показе, па онда долази укупно схватање: одлучује се посебно и задржава опште и ствара се општи појам. Ово је ступањ мишљења, који садржи у себи два ступња: *асоцијацију* и *абстракцију*. На пошљетку долази: *примјена*. Њоме се се хће да пронађе истина из библијских догађаја, а зато се употребљава хевристична метода. — Ово је пети ступањ. При остварењу проналаска истине религијске ваља још показати и намјере и побуде особа у тим причама. Тако, треба на пр. објаснити дјецу: зашто је Јосиф, кад су му браћа дошла у Египат, подметнуо чашу најмлађему брату Венијамину, а знао је да ће то оца веома ожалостити. Овдје ваља истаћи племениту намјеру Јосифову, с којом је то учинио.

Катехизис. — Он износи у систематској вези правила вјерска и морална. Истине, које се у Библијској историји без реда, растурено, излажу, доводе се у везу и сагласност. Ове апстрактне предмете при предавању треба довести до очигледности помоћу догађаја и других спомоћних предмета. Цио догађај не мора се свагда употребљавати, него и по неки дио, кад је то потреба, може се узети. Догађаји су веома важни за очигледну наставу, јер се њима увијек казује нека радња, а гдје је радња, ту већ нестаје апстрактности велике.

При саопштавању разговор треба да је *очигледан*, а биће ако се иде путем развојних питања; треба да је *основан*, а биће

ако питања воде разумијевању и ако су питања међу собом у вези, новије да се наслања на старо; треба да је *васпишан*, а биће ако се оно што се износи разуму у исто вријеме јавља срцу као добро; даље, биће *васпишан* ако је тон говора одушевљен и интересантан и ако је добра дисциплина, те могу ученици све да чују и упамте.

Даље се врши примјена, као што је то напријед споменуто у претходним лекцијама.

Можемо овдје додати још и то, да се увођење дјецe у црквени живот врши врло zgodно и црквеним пјесмама, поред оних средстава што су споменута напријед. Прије но што се почну пјезме пјевати, ваља поједине строфе у пјесми прочитати и објаснити садржину, и то толико, колико је потребно да дјеца схвате садржину. Кад се тако пријеђе, ваља пошље још једном цијелу пјесму поновити и тражити да и ова то учине.

Н А Ц Р Т Л Е К Ц И Ј Е

Богати риболов.

1. *Припрема.* Овдје ваља описати историјско мјесто, гдје се је тај догађај извршио, и показати га на мапи; затим ако има каква неразумљива за дјецу ријеч, треба је на табли написати и објаснити, као што смо прије то напоменули. — Опис мјеста може се извршити овим начином: Проз Генисаретско језеро протиче ријека Јордан. Језеро се простире са сјевера на југ и то око 6 часова, а од истока к западу простире се око три сахата. У њему је вода бистра и има доста рибе. Оно је окружено брдима: на источној и југоисточној страни брда су стрмена, а на осталим мјестима благог су нагиба. Зелњиште око језера било је врло плодно, кад се је овај догађај збио, и било је обрађено и воћем засађено, а имало је доста и становништва, т. ј. било је насељено добро. Становници овога мјеста бавили су се риболовом, као и апостоли Христови. Овдје треба питати: Које је вријеме најбоље за лов на рибе? Ово зато, јер је дјеци то познато из искуства. Ако ли пак не знају одговорити на питање, онда им ваља објаснити. Даље се продужава: Христос се врло радо бавио на том језеру и многи је свијет долазио да чује науку његову из његових уста, а многи су опет долазили да их он лијечи од разних болести и слабости. —

2. *Предавање.* Ту се истиче историјски догађај у цјелини, и послје узима се одјељак први тог догађаја, па се тражи да ученици понове, док се тако не пријеђе цио догађај. Уз ово

24. Гријеши ко без потребе досађује родитељима.
 25. Гријеши ко се жести у говору с родитељима.
 26. Гријеши ко се с родитељем препире пред ученицима.
 27. Гријеши ко пред ученицима чини пакосне примједбе на родитељска писма.
 28. Гријеши ко се не користи zgodним приликама да и родитеље придобије за каква школска предузећа.

Н.

(Наставиће се.)

СТАРИНЕ У ГРБЉУ.

Старинска црква храм Светога Великомученика Георгија, која је између два села *Главаша* и *Вишњево* у Грбљу, и која истима селима од прастарих времена за упокиницу служи, ове године с поља и унутра трудом поменутијех сељана и помоћу Његовог Високопреосвештенства Господина Митрополита *Митрофана Бана*, поправља се.

У истој цркви вид се примећују и старински иконостас, на којему је у најгорњем реду икона рефед крста нађ и овај натпис, који гласи: **ТОГДА БИВШЕ С КИ ВЪ СВЕДЪСКИ ПРАВОСЛАВНИ ШЕМИѦ МИТРОПОЛИТЪ СКАНДЕРІЕ ЧРНИЕ ГОРИ И ПРИМОРИѦ КЪІ-О КЪР ДАНИЛЪ Х.Х.Х. И САРОДНИКЪ ЕГО И РЪКОСАДЪ ГОСПОДНЪ БЛѦЦИ СЛВКИ Х.Х. ЛЕТО 2.С.Л.Р. Ѡ РОЖКА ХРСКА ±ā.ф.ā.ā. (1731.)**

Пошто је у Приморју света православна црква до почетка вијека била под духовном управом црногорских митрополита; по томе у свима готово старинским црквама по Приморју находе се слични натписи.

Из овога натписа представља, се да је иконостас, на коме је овај натпис нађен, освешћен био блаженопочившијем Митрополитом Данилом; јер по свој прилици освешћење ове цркве није могло бити у то вријеме, пошто је ова црква и прије тога времена постојала.

У многијема свештеничкијема домовима по Приморју налазе се *сингелије* црногорских митрополита, које су они издавали онијема избранијема особама, које су они рукополагали за свештенике.

Мени је случајно до руке дошла једна таква сингелија, коју овдје од слова до слова доносим. Она гласи овако:

Петръ Пожію Милостію Православнаго Восточнаго Исповѣданія Смиранный Митрополитъ Черногорскій, Скандеринскій и Приморскій.

По благодати пресвятаго и животворящаго Духа властію намъ данною отъ самаго великаго Архіерея Господа нашего Иеуса Христа чрезъ святія его и священнія ученики и апостоли и ихъ Намѣстники и Приемники; сего благоговѣйнаго мужа Илію Байковића отъ мѣста бѣлошевићъ Богоспасаемія комунитати Гербальскія по чину святія православнъ — восточнія Ерусалимскія церкви призываніемъ всесвятаго и всесовершенствоу Духа, мырностію нашею произведомъ въ полдіакона и діакова, по семъ видѣвши его достойна быти высочайшаго сана, рукоположихомъ его на преизрящній степенъ священства, и вручихомъ ему власть тайнами святими дѣйствовати и вся яже церковная послѣдованія совершати, извѣстнаго же ради увѣренія яко онъ чиновнъ по правиламъ и преданіямъ апостолскимъ и отеческимъ на степенъ священства возведенъ и рукоположенъ до храма Святаго Николае вручися же ему сія наша Архіерейская грамата, да всякъ вземляи и прочитаяи иматъ его ереи честна и благоговѣйна признавати и по закону божію и святыхъ отецъ преданію да послушаютъ его. Тебѣ же подобаетъ быти о Ерею! боголюбиву, правдиву, свѣдѣнскоколебиму и терпѣливу, и да будетъ твое житіе образомъ всѣхъ добрыхъ дѣлъ, наипаче ограждать себе судомъ страха божія; аще что небреженіемъ твоимъ или лѣнностію, отъ врученнаго ти стада овецъ Христовыхъ похищено будетъ имани отвѣтъ воздати на страшномъ судищи христовомъ, азъ дѣла не ималъ ти узриши.

Дана въ богохранимой Черной—Горь за подписаніемъ Нашимъ и приложеніемъ Герба Нашея Печати; при митрополитской Нашой Катедральной Резиденціи Свято троицкія Обители сущей Ставьвиче лѣта Господня 1797.-го Маія 26-го дня.

М. П.

Петръ Петровичъ.

Овај свепитеник Байковић од једнога је истог рода, од кога је и наш садањи Господин Митрополит *Митрофан Бан*, јер кућа Банова, Калуђеровића и Байковића једно је браство. Од овога браства било је више свештеника како монашкога тако и мирскога чина.

приопћио Филип Радичевић.

Извјештај о основним школама црногорским у школској 1897 и 8 години.

(Саопштвава се у изводу.)

Ревизор: Лука Пејовић, учитељ на Каручу.

1. Школа Затријебачка.

Испит је држан 1 и 2 јуна и трајао је 7 часова.

Школа је од три разреда I, II и III; осим тога има и приправни разред. Ученици су римокатоличке вјере.

Почетком школске године било је уписано: у приправном разреду 12 ученика; у I раз. 11; у II р. 5; у III р. 5.

На испиту су присуствовали: у приправном разреду 11 ученика; у I р. 11; и II р. 5; у III р. 5.

Једно је дијете оставило школу због болести.

Повторавали су: у I раз. 3; у II р. 1. Повтораваше у I раз. 1.

Успјех се је показао о испиту:

Из закона божијег: I р. $3\frac{3}{4}$; II $3\frac{1}{4}$; III 4.

„ срп. језика: I р. 4; II $3\frac{2}{3}$; III $3\frac{1}{3}$.

„ рачуна: I р. 4; II $3\frac{1}{3}$; III $3\frac{1}{4}$.

„ геометрије: I р. $3\frac{1}{4}$; II $3\frac{1}{4}$; III 3.

„ земљописа: I р. $3\frac{1}{4}$; II $3\frac{1}{4}$; III 5.

„ срп. историје: I р. 3; II 3; III 3.

„ природописа: I р. 3; II $3\frac{1}{3}$; III $3\frac{1}{3}$.

„ човјеч. тијела: I р. 3; II 3; III 3.

„ краснориса: I р. 3; II 3; III 3.

„ пјевања: I р. 4; II 4; III 4.

„ цртања: I р. $3\frac{1}{2}$; II $3\frac{1}{2}$; III $3\frac{1}{2}$.

„ гимнастике: I р. 5; II 5; III 5.

„ чистоће: I р. 4; II 4; III 4.

Дисциплина: I р. 3; II 3; III 3.

Укупни годишњи успјех постигнут је:

У I раз. близу врло добар ($3\frac{2}{3}$).

У II раз. више него добар ($3\frac{1}{2}$).

У III раз. више него добар ($3\frac{1}{2}$).

Земљопис у II раз, геометрија, земљопис и историја у III разреду и познавање човјечијег тијела у сва три разреда нијесу обрађени по „Наст. Плану.“ Није их могао израдити, јер је сасвијем био оптерећен приправним разредом.

Редовни рад у школи почет је 1 октобра. Дневно је рађено зими по 5 а љети по 6 часова. Цијеле шк. године било је радних дана 143.

Дјецу саму у школи није никад остављао.

Држао је само први родитељски скуп 27 септембра, на њему је говорио о редовном посјеђавању школе.

Чинио је са дјецом 6 излета у околину и том приликом занимали су се природописом и географијом. Ученици су школу посјеђавали врло добро.

Учитељ је само свршио основну школу у Подгорици, постављен је за привременог учитеља 1888, а за сталног 1889 год. Способност учитеља је близу врло добра за сва три разреда. Владање учитељево у школи и изван школе је одлично, поштују га у мјесту врло лијепо. Трудољубља је учитељ одличног, другог занимања није имао — поред учитељске дужности.

Има врло лијеп број спомоћних књига, доста чита и лијепо напредује у савременој педагогији.

Дјеца кад читају, премного брзају и глас отезају, слабо пазе на ин-терпункцију, опажа се нешто механизма, радња није добро примјенљива. Учитељ се је трудио, да све то избјегне, но је то много теже овдје учинити, него у другом мјесту, гдје се дјеца уче на матерњем језику. Зато се речене мане учитељу не могу сасвијем у гријех уписати, само му се препоручује, да што мање обради, а оно што обради нека је : јасно очигледно, разумљиво, пријемљиво и разумљиво, тако да постане дјечија својина.

Учитељ заслужује похвалу, зашто се је читаве десет година одржао у овом поарнаућеном мјесту са примјерним владањем и одличним трудом, дочим његови прешаственици нијесу могли ни цијелу годину споровати.

На образовање добрих и честитих карактера пазио је добро, то се је могло виђети при предавању историје и тумачењу одабраних одломака из читанака.

Кажњавао је дјецу умјерено, суровог поступања према дјеци није било.

Према дјеци се је односио очински, да боље задобије љубав родитељску, због чега је из велике попустљивости и олабавио у дисциплини. Био је правичан и беспристрастан према свију ученика.

Учитељ је стварао у школи сав фамилијом. Школу је редовно посјеђавао, од школе је остао 18 дана, и то кад се није могло радити од непогоде времена.

Школски протоколи се налазе у врло добром стању, а тако исто и протоколи од прихода и расхода, само што се на расход нијесу примале признанице, наређено је да у будуће морају бити.

Прихода је било ову шк. годину фор. 32 и 66 нов., а расхода фор. 35 и 16 нов. Расходовано је више фор. 2 и 50 нов., које ће капетан намирити од идуће школарине.

Све што је расходовано умјесно је.

Школско здање и учитељски квартир налазе се у довољном стању. Учионица има кубични метара 72·38, на свако шк. дијете долази по 2.26 м.

Наређено је да се учине неке врло пријеке поправке, око цијелог школ. здања. Установила се је школска књижница одредивши на ту сврху фор. 10.

Школа има од учила: мапу Црне Горе, штицу, писмарицу и рачунаљку, све се налази у добром стању.

Капетан Мараш Марков, који је у исто вијеме и мјесни шк. надзорник, вршио је дужност према школи врло добро.

Ово је племе све сами поарнаућени Србин, говоре само арбанашки, посрбити га може сама српска школа, према којој су мјештани доста хладни. Све могуће би требало учинити из српског интереса, само за омилити им школу, а то би се могло најбоље учинити, кад би им се дада нека припомоћ више него другим црногорским школама.

2. Школа Убалска (у Куче).

Испит је држан 3 и 4 Јуна и трајао је 9 часова.

Школа је од три разреда I П и III разред.

Ученици су православне вјере.

У почетку школске године било је дјеце уписано: у I раз. 28 ученика; у П 32; у III 22 ученика.

На испиту су присуствовали: у I р. 27; у П 32; у III 22 ученика.

Дјеца, која нијесу испиту присуствовала, остала су због болести.

Повторавали су I раз. 4; II р. 2; III р. 3 ученика.

Повтораваше: I р. 2; II р. 2; III р. 2.

Успјех се је показао о испиту:

Из Закона божијег I раз. $4\frac{3}{4}$; П 5; III 5.

„ срп. језика: I р. $4\frac{3}{4}$; П $4\frac{3}{4}$; III 5.

„ словен. читања: I р. —; П $4\frac{1}{2}$, III 5.

„ рачуна: I р. 5; П 5; III 5.

„ геометрије: I р. —; П —; III $4\frac{2}{5}$.

„ земљописа: I р. 4; П 4; III $3\frac{2}{5}$.

„ српске историје: I р. —; П —; III $4\frac{1}{4}$.

„ човјеч. тијела: I р. 4; П $4\frac{3}{5}$; III 4.

„ природописа: I р. —; П 4; III 4.

„ краснописа: I р. 5; П 5; III 5.

„ цртања: I р. 5; П 5; III 5.

„ пјевања: I р. 4; П 4; III 3.

„ гимнастике: I р. 5; П 5; III 5.

Чистоћа I р. 5; П 5; III 5.

Дисциплина: I р. 5; П 5; III 5.

Укупни годишњи успјех постигнут је:

У I раз. близу одличан ($4\frac{2}{3}$).

„ П разреду близу одличан ($4\frac{2}{3}$).

„ III раз. више него врло добар ($4\frac{1}{2}$)

Рад је у школи почет 1 октобра, дневно је рађено по $5\frac{1}{2}$ часова. Преко цијеле шк. године било је радних дана 150.

Учитељ није никад дјецу саму у школи остављао. Родитељских скупова није било, из неоправдана узрока.

Три пут су дјеца извођена на околна брда, том приликом занимали су се природним наукама и црногорским играма.

Школу су дјеца посјеђавала уредно.

Учитељ је свршио петињску Богословију и Духовну Академију у Кијево. Способност је учитељева одлична за све разреде, владање учитељево у школи и изван школе такође одлично а тако и ужива поштовање у племе.

Труд је учитељев ову годину био одличан.

Постављен је за сталног учитеља 1872 год.

У историји, науци вјере и рачуну преопширан је и прекорача границе Наставног Плана, али та опширност није била на штету других предмета, пошто је сваки предмет израђен у довољном обиму по Наставном Плану.

Предавање му је: правилно, јасно, примјенљиво, очигледно и занимљиво, нема трага од сухопарности и механизма, него одговара начелима сувремене педагогије.

Предавање рачуна, науке вјере и историје заслужује похвалу.

Дјеца су добро упућена на здраво мишљење и расуђивање. На сваком је кораку утицао на развијање добрих и честитих карактера, како својим енергичним владањем, тако исто и моралним поукама из историје и науке вјере.

Казне су биле умјерене. Пазио је да се дјеца не свађају и туку, него да живе у миру и љубави.

Учитељ је био на стану у школи са фамилијом. Од школе је отао 7 дана и то по дозволи и зато је вријеме имао замјеника, иначе је школу посјеђавао редовно. Цркву је свагда редовно посјеђавао, кад није био болестан.

Школски протоколи годишњи и дневни налазе се у врло добром стању. За инвентар и кореспонденцију нема протокола, него су написани на обичној карти, љетописа нема никако.

Протокол од расхода налази се у слабом стању, а протокол од прихода добар је. Протоколе од прихода од три капетаније нијесам гледао, зашто г. капетани нијесу хћели доћи на испиту ни послати протоколе. Суму њихових прихода видио сам у протоколу од прихода мјес. школског надзорника кап. Илије Л. Поповића.

Прихода је ова школа имала ове године фор. 153 и 58 новч. а расхода — " 117 " 44 "

Претијец је код мјес. школ. надзорника кап. Илије Л. Поповића.

Училиница има куб. м. 122 0061 на појединог ђака долази по 1.4699 м.

Школа баште није имала, наредило се је да се купи у близини школе, једно рало земље за шк. башту.

Школа има ова учила: мапу Јевропе, мапу Балканског полуострва, мапу Црне Горе, глобус, Шрајберове природописне слике, кутију геомет. тијела, све се налази у добром стању.

Мјесни капетан Новак Ђ. Чејовић вршио је дужност према школи врло добро; а тако исто и дотични капетани Мацо Лазарев и Петар Спасојев. Кап. Илија Л. Поповић, који је у исто вријеме био и мјес. школ. надзорник, вршио је своју дужност одлично.

Све је рађено од дотичних лица по школском закону; једина је немарност, што по оној наредби Књ. Цр. Министарства Просвјете и Цркв. Дјела нијесу купили шк. башту.

При испиту су присуствовали: прото Павић Петровић, поп Илија Лаков и поп Митар Поповић и још многи други племеници и то већим дијелом млади људи. Од капетана и других већих чиновника како грађанске тако и војничке струке није ниједан испиту присуствовао. Сви су могли доћи, зашто сам им на два дана прије јавио за испит. Мјесни шк. надзорник кап. Илија Л. Поповић није могао доћи, него је био званично позван у Окр. суд у Подгорицу. При мом повратку из ревизије протоколе сам му у Подгорици ревизирао.

3. Школа Брскутска.

Испит је држан 5 јуна и трајао је $6\frac{1}{2}$ сати.

Школа је од три разреда: I-ви., П-ги. и Ш-ћи.

У почетку школске године било је уписано: у I. раз. 43; у П. 16; у Ш. 6 ученика. — Дјеца су православне вјере.

Испиту су присуствовали: из I. раз. 38; П 15; Ш. 6 ученика.

Једно је дијете оставило школу због болести, двоје су се преселили, а троје оставили школу због сиромаштине.

Повторавали су: I. раз. 1; П. 2; Ш. 5 ученика. — Повтораваше: I. раз. 3; П. 1 ученик.

Успјех се је показао о испиту:

Из закона божијег: I раз. 4; П $4\frac{2}{5}$; Ш $4\frac{1}{2}$.

„ срп. језика: I р. 4; П $3\frac{3}{4}$; Ш $4\frac{1}{2}$.

„ словенског читања: I р. —; П $3\frac{1}{3}$; Ш 4.

„ рачуна: I р. $4\frac{1}{2}$; П 4; Ш 4.

„ земљописа: I р. 4; П 4; Ш $3\frac{1}{3}$.

„ српске историје: I р. —; П —; Ш $4\frac{1}{2}$.

„ природописа: I р. —; П 3; Ш $3\frac{1}{2}$.

„ позн. човјеч. тијела: I р. $3\frac{1}{2}$; П $3\frac{1}{2}$ - Ш 3.

„ краснописа: I р. 5; П 4; Ш 4.

„ цртања: I р. 4; П 4; Ш 4.

„ пјевања: I р. 4; П 4; Ш 4.

„ гимнастике: I р. 5; П 5; Ш 5.

Чистоћа: I р. $3\frac{1}{2}$; П $3\frac{1}{2}$; Ш $3\frac{1}{2}$.

Дисциплина: I р. 4; П 4; Ш 4.

Укупни годишњи успјех постигнут је **CRNOJEVIĆ**

У I разреду врло добар (4).

„ П раз. скоро врло добар (4).

„ Ш раз. близу врло добар ($4\frac{3}{4}$).

Школеки је рад почет 20 октобра, дневно је рађено по 5 часова. Цијеле школ. године било је раднијех дана 168.

Учитељ саму дјецу није у школи никад остављао, кад је по свештеничкој дужности морао ићи у парохију имао је замјеника.

Први родитељски скуп држао је 15 новемба, другог није било.

Чинили су пет излета у околину, том приликом занимали су се гимнастиком и географијом.

Школу су дјеца посеђавала уредно.

Учитељ је свршио Цетињску богословију 1875. Постао је за привременог учитеља 1883, а за сталног 1884 год.

Способност је учитељева за сва три разреда близу врло добра.

Владање учитељево у школи и изван школе више него врло добро, а тако и ужива поштовање и мјесту. Трудољубља је учитељ одличног, поред учитељске дужности отправљао је и парохијалну дужност у мјесту.

Питања учитељева су неуцесна. Предавање природописа и човјечијег тијела непрактично, геометрију у Ш. раз. није предавао, рачун предаван по старом методу.

Погрјешке нијесу учињене ушљед немарности и неспособности, него ушљед неспремности, пошто учитељ скоро није имао никаквих помоћних

књига, него све што је имао прошле му је године у кући изгорјело, а учитељевао није има десет година, па му је оскудјевало учитељске спремности.

Својим усрдним трудом, поред свију фамилијарних и школских незгода и парохијалне дужности, постигао је лијеп успјех у школи и заслужује похвалу. (? У.)

Предавање му је у школи било мање методично и очигледно, а више механично и сухопарно и сухопарно, по томе нијесу дјеца добро упуњена на саморадњу и правилно мишљење и расуђивање.

Ваљано је пазио на образовање ваљаних и честитих карактера код дјецe, то се виђело при предавању историје и вјеронауке. Очински се је односно према свој школској дјечи и пазио је да се између себе не свађају и туку, но да буду примјер уљудности.

Школу је учитељ посјеђавао уредно, од школе је остао шест дана, али је и тада имао замјеника. Цркву је посјеђавао уредно са ђацима.

Протоколи дневни и годишњи налазе се у добром стању, протокола од кореспонденције, љетописа и инвентара нема.

Инвентар је написан на једном табаку карте, а љетопис и кореспонденција нијесу ни писани.

Прихода је школа имала ову годину фор. 44 и 55 новч,

Расходовано је — — — — — 16 „ 00 „

Расходовано је само оно без чега се никако није могло. Протокола за расход нема, а протокол од прихода налази се код капетана Братоношкога, пошто и Брскут спада у Брскоу капетанију.

Учионица се налази у добром стању, а учитељски је квартир неуредан. Наређене су нужне поправке за школу и учитељски стан и одређени су 10 фиор. за школску књижницу.

Учионица има куб. мет. 83-956 на сваког ђака долази по 1 291 м.

Школа има ова учила: мапу Јевропе, мапу Црне Горе, Шрајберове природописне слике. Мапа Црне Горе није за употребу, остало је све у добром стању.

Шк. баште није било, наређено је да се купи.

Кап. Вељо Грујић вршио је дужност према школи врло добро, а мјесни шк. надзорник поп Никола Симоновић одлично, у прилогу школе и њеног напретка је да и даље остане у тој дужности.

Испиту су присуствовали: мјес. шк. надзорник ком. поп Никола Симоновић, два официра и два барјактара, бивши перјаник Радован Илин и скоро сви отмјеници Брскоушани. Ово племе и народ и главари веома љубе школу, зато и заслужују да имају сталну школу.

4. Школа Братоношка (на Пелев-бријег).

Испит је држан 6. и 7. јуна и трајао је 8 часова. Школа је од три разреда: I-ви., II-ги. и III-ћи.

У почетку школске године уписано је ученика: у I. раз 18 мушких и 1 женска; у II. 44 муш. и 1 женска; у III. 7 мушких. — Дјеца су православне вјере.

Испиту су присуствовали: у I. раз. 18 мушких и 1 женско; у II. 40 муш. и 1 женска; у III. 7 мушких.

Дјеца, која нијесу испиту присуствовала, ослобођена су по наредби главног шк. надзорника ушљед епидемичне болести.

Повторавали су I. разред 4 ученика.

Успјех показан о испиту:

- Из закона Божјег: I. раз. $3\frac{1}{2}$; II. 3; III. 3.
 " српског језика: I. раз. 4; II. 4; III. 4.
 " словенског читања: II. раз. 4; III. 3.
 " рачуна: I. раз. $3\frac{1}{3}$; II. 3; III. 4.
 " геометрије: III. раз. 3.
 " земљописа: I. раз. $4\frac{1}{3}$; II. 3; III. 4.
 " српске историје: III. раз. 4.
 " позн. и њег. човј. тијела: I. раз. $4\frac{1}{3}$; II. $3\frac{1}{3}$; III. 4.
 " природописа: II. раз. $3\frac{1}{2}$; III. 3.
 " краснописа: I. раз. 3; II. 4; III. 4.
 " цртања: I. раз. 4; II. 4; III. 4.
 " цјевања: I. раз. 5; II. 5; III. 5.
 " гимнастике: I. раз. 5; II. 5; III. 5.
 Чистоћа: I. раз. $3\frac{1}{2}$; II. $3\frac{1}{2}$; III. $3\frac{1}{2}$.
 Дисциплина: I. раз. 4; II. 4; III. 4.

Укупни годишњи успјех постигнут је: у I. раз. врло добар (4); у II. скоро врло добар (4); у III. више него добар ($3\frac{2}{3}$).

Сви су предмети прођени по наставном плану, али неки нијесу израђени у двољном обиму.

Рад је у школи почео 6 октобра. Дневно је рађено зими 5, а лјети 6 сати. Цијеле школске године било је радних дана 170.

Учитељ саму дјецу у школи није одрађивао.

Први родитељски скуп држан је 5 октобра, а други 1 марта, на оба је држао говоре.

Чинио је са ђацима три већа излета, том приликом занимали су се природописом и географијом.

Ученици су школу посеђавали врло добро.

Учитељ је свршио 4 разреда Призренске богословије и један раз. учитељске школе у Биограду. Постављен је за привременог учитеља 1891, а за сталног 1892 год.

Способност учитељева за све разреде више него добра.

Владање и држање учитељево у школи врло добро, изван школе невјешто, а тако га и поштују. Трудољубља је врло доброг, поред своје учитељске дужности није имао другог занимања.

У предавању науке вјере чини скокове, прелазећи са једне недовршене теме на другу. Из земљописа лако пријеђе на природопис.

Учи сабирање у водоравном правцу, а не покушава у усправном, питања у рачуну даје заплетена и тако дијете забуни, не зна што ће одговорити. Уопште сва су му питања трома и неметодична.

Његово по нарави њежно поступање са дјецом може се похвалити.

При предавању опажа се нешто сухопарности и механизма, по томе нијесу ђеца добро упућена на саморадњу, правилно мишљење и расуђивање.

На образовање честити и ваљани карактера назио је довољно.

Очински се односио према свој школској дјечи, као прави васпитач, то се је увијело, што и на највеће празнике, није се жалио потрудити, да их посавјетује и скапула од рђава случаја.

Према свој школској дјечи био је једнако равноправан и безпристрасан.

Дјецу је кажњавао умјерено, није било казне, која би се косила са начелима савремене педагогије. Озбиљно је мотрио, да се дјеца између себе не свађају и туку.

Учитељ је на квартиру у школи са фамилијом. Редовно је посјеђавао школу и цркву и ниједанпут није остао, кад није био болестан.

Школски протоколи се налазе у врло добром стању, од кад их је примио садашњи учитељ, сви су тачно у своје вријеме уређени.

Укоричени протоколи за: кореспонденцију, љетопис и за инвентар нема, наређено је да се купе. Протоколи од прихода и расхода налазе се у добром стању.

Прихода је било ову годину фијор. 109 и 98 нов., а расходовано је фијор. 98 и 21 нов.

Школско здање и учитељски стан налазе се у врло добром стању.

Поправка прописата, прошлогодшње ревизије, у главном је извршена, што није — наредило се је да се одма изврши.

У споразуму са мјесним школским властима одређене су најнужније поправке за будућу шк. годину, и установила се је школска књижница, за коју се сврху одредили фијор. 12 (дванајест). Све то да буде готово најдаље до 1 септембра текуће године.

Учионица има крб. вл. 95:112. Кад сваког ђака долази по 1.431 м.

Школа од учила има: мапу Црне Горе, шиту, глобус, мапу Балканског полуострва, рачунаљку и писмарицу. Мапа Црне Горе није за употребу, остало се све налази у добром стању.

Школа је трпјела много незгода као: прво тјескоба учioniце, друго велики број ђака на једног учитеља у три разреда и треће недостатак воде, то је све рђаво дјејствовало на наставу.

Племенски кап. Вељо Грујић, вршио је дужност према школи врло добро, а тако исто и мјес. шк. надзорник Петар Павићевић.

Школске баште није било. У споразуму са капетаном и главарима, био сам нашао, одма до шк. авлије једно $1/2$ рила земље црквене да се купи за башту. Томе су стали на пут мјес. школски надзорник са свјештенством, пошто то земље нијесу шћели дати под погађаче, него су за њу тражили прећерану цијену. Учитељ би желио добити премјештај ближе куће.

Мјес. школске власти желе, да се учитељ премјести и у име тога дали су писмену тужбу на учитеља, која није имала велике вриједности, у којој је учитељ био више нападнут него ли кривац.

Ниједна школа ове ревизије није била боље посјеђена при испиту од ове. На испиту су присуствовали: Кап. Вељо Грујић, мјес. шк. надзорник и сви војнички и грађански чиновници овога племена са свјештенством и мноштво других људи. Сви се врло добро интересују за школу и њен напредак. Готови су да продуже учioniцу, по наредби Гл. Шк. Надзорништва, али моле, ако је могуће, да им се та радња одложи за до године, како ће унапријед добавити сав материјал за градњу, да им радња буде цења.

5. Општинска школа у Дољане (у Куче.)

Испит је држан 9 Јуна и трајао $6\frac{1}{2}$ часова.

Школа је дворазредна I и II разред.

Почетком школске године било је уписано: у I разреду 39 ученика, и 1 ученица; у II разреду 8 ученика. — Дјеца су православне вјере.

Испиту су присуствовали: у I разреду 36 ученика и 1 ученица; у II разреду 8 ученика.

Повторавали су: I разред 4, а II разред 3 ученика.

Успјех се је показао о испиту:

Из Закона Божијег: I. раз. 4; II. раз. 4.

„ српског језика: I. раз. $4\frac{1}{2}$; II. 4.

„ словенског читања: у II. $4\frac{1}{2}$.

„ рачуна: I. раз. $4\frac{1}{5}$; II. $4\frac{1}{3}$.

„ земљописа: I. раз. $4\frac{1}{2}$; II. $4\frac{2}{3}$.

„ природописа: у II. 4.

„ човјечијег тијела: I. раз. $3\frac{1}{2}$; II. $3\frac{1}{2}$.

„ краснописа: I. раз. $4\frac{1}{2}$; II. 4.

„ цртања: I. раз. 5; II. 4.

„ пјевања: I. раз. 4; II. 4.

„ гимнастике: I. раз. 4; II. 4.

Чистоћа I. раз. 3; II. 3.

Дисциплина: I. раз. 3; II. 3.

Укупни годишњи успјех постигнут је:

У I. разреду врло добро (4); у II. разреду скоро врло добро (4).

Сви су предмети извршени у довољном облику по „Наставном Плану.“

Рад у школи почет је 1 новембра, дневно је радно по 5 часова и зими и лети. Преко цијеле шк. године било је радније дана у школи 154.

Дјецу саму у школи није никад остављао, кад није имао замјеника.

Држао је уредно два родитељска скупа, први 26 децембра, а други 1 марта.

Чињели су више омањи издета у околини, и том приликом забављали су се гимнастиком и војничким вјежбањем.

Ђаци су школу посјећивали врло добро.

Учитељ је свршио поред основне школе и земљодјелску школу у Подгорици.

Примио се је ову годину учитељства на овој приватној школи скоро бесплатно, само ако му општина што даде добровољно.

Способност учитељева за млађе разреде близу врло добра.

Поред ове приватне учитељске дужности није имао никаквог другог занимања.

При предавању човјечијег тијела и природописа треба му више знања и вјештине.

Поуку из вјеронауке изводи неправилно, производ у множењу не пише практично. Држање књиге при читању и држање тијела при писању неправилно је.

Све то истиче из учитељеве неспремности.

Особити труд и јака воља у учитељској дужности, којијем је учитељ мршаве спремности и готово без никаквих спомоћних средстава постигао вако лијепо успјех у школи, заслужује похвалу.

Предавање у школи, премда није било толико методично и занимљиво, али је било доста разумљиво и јасно, механизму и сухопарности нема трага.

Дјечију природу трудио се је да позна и да хармонично развија тјелесне и душевне моћи својих ученика.

Пажња на образовање ваљаних и честитих карактера код дјеце лабава је, али му се то даје опростити, као младом и још невјештом учитељу

Очински се је односио према свој школској дјечи, кажњавање дјеце било је умјерено.

Учитељ је становао код своје куће, која је удаљена од школе $\frac{1}{2}$ часа.

Протоколи се налазе у врло добром стању и сви су у свје време уређени, само што годишњег протокола нема. Кореспонденција, школски љетопис и инвентар, сви су уредно написани на обичној хартији, наређено је да се купе протоколи.

Протокола од прихода и расхода није било, али је било све тачно забиљежено у једном нотесу.

Прихода је имала ова школа фор. 90 и 95 нов., а расходовано је фор. 87 и 35 новч.

Купљено је 7%, од тога су два процента давали у школу Убалеску, која спада у другу капетанију.

Школско здање је била приватна кућа, која је само за ову годину и то од пријекe, нужде могла служити за школу.

Ову је кућу дао без опита за школу Ненад Миљанов Вујошевић.

Школа училаца никаквијех.

Школа је триједи ове неводе, прво, што се је одоцнила цео мјесец дана; друго, имала није скоро никаквијех учила, и треће, била је међу приватне куће у једну тијесну улицу. Све је то рђаво дјејствовале на школску наставу.

Кап. Илија М Поповић вршио је дужност према школи доста немарно, тако да ни једанпут у години није ову школу посјетио. Школарине 2% по сто што је купио у његовој капетанији из опћина, које припадају Дољанској школи, понио их је у школу Убалеску, која спада у другу капетанију; а ове су опћине поново купиле 5% за своју школу, без ичије помоћи.

Мјес. школски надзорник поп Илија С. Поповић, вршио је ту почасну дужност одлично и заслужује похвалу. У прилогу школе је и њеног наплетка, ако се ограда школа да и даље остане у тој дужности.

Само што је капетан био немаран, а од осталих дотичних лица, све је рађено по „Школском Закону.“

Учитељ моли да му се даде учитељска служба. Пошто је ову годину служио приватно, за сасвим незнатну плату својим уреднијем трудом и чврстом вољом к учитељској служби то и заслужује. Мјесне власти од стране цијела народа моле, да им се дадне државна школа и план по којему ће је градити; а о томе су и писали у Министарство Просвјете и чекају ријешење.

Испиту су присуствовали: вој. и бриг. Васо Брацанов, ком Настадин Ивановић, мјес. шк. надзорник поп Илија Поповић и још многи други чиновници и приватна лица. Сви се врло добро интересују за школу и њен напредак.

У оввијем селима, што припадају школи Дољанској, становништво сваке године расте, а подгоричка школа им дјецу не прима а и да је прима, има полу села, која је не могу посјећати. Интерес народне просвјете захтева, да се у Дољане установи државна школа, у противном случају око 400. домова кучки остају нешколовани.

Народ предлаже, два мјеста за грађење нове школе, Пеуту и Мосар. Пеута је бољи центрум, а Мосар има згоднији положај за школу, удаљени су један од другог око 15 минута. До неколико година могуће је, да ће Мосар бити и бољи центрум, зашто народ све више слази из брда и гради се око поља, а Мосар је ближе поља.

Ц Р К В Е Н И Г Л А С Н И К .

ОСВЕЋЕЊЕ БЕРИСЛАВАЧКЕ ЦРКВЕ.

Када оно послје несретне косовске битке наступише српскоме народу црни дани, онда и Зета, колијевка славнога Немање, потпаде под отомански јарам. Када Ђурађ Црнојевић остави Зету, а управу земље предаде владици Вавилу, тада тек наступише црни дани страдања зетског. Непријатељи стараху се да угаре и свијећу православне наше вјере, које једина у ропству разблажаваше горке невоље наше. Не поштедише они ни храмове наше, богомоље народње, пријеваром, насиљем и мучењем свраћаху они у своју вјеру — невинно и младо, вјеро и старо.

Дуго би било рећати све патње и невоље, које Зетани под непријатељем подносаху; но од свијех најтежа је успомена, која дубоко стоји урезана у срце овога народа, а то је позив нашијех предака, к узор Господару Црне Горе, владици Данилу, да им освешта једину онда цркву у Зети „Српску.“

Основатељ славне Династије Петровић-Његош одазва се молби Зетана са ријечима:

„Хоћу поћи, ако пећу доћи,
Ради вјере и закона свога.“

И баш онда, кад су синови Зете у највећој радости и усхићењу били, гледајући у цркви владика — крвожедни непријатељ одводи Господара и владика Црне Горе — предајући га немилостиво мучењу, желећи са тијем угасити и пошљедњи зрачак српске слободе под Ловћеном. Али лаж изневјери себе саму и по ријечи Божијој: „ко претрпи до краја, тај ће се спасти,“ послје многих мука и патња, откупа и суза народних би ослобођен владика Данило. О, какво ли је онда јадно било стање нашега народа, све до дана нашега ослобођења, од када мјесто тирјанства и ропства зацари се самосталност и слобода!

Данас, благодарећи Господу Богу и нашем Витешком Ослободиоцу, Господару и Њазу Николи I, слободни смо у нашем вјероисповиједању и подижемо колико хоћемо храмова са високим кубетима и милозвучним звонима, да нам вјерске осјећаје буде и опомињу на поправку и покајање

оне, који су забасали странпутицом вјерске равнодушности и моралне покварености.

Тако и Бериславчани има пет година отпочеше градњу нове цркве, јер стара њихова црква одвећ је мала и подводна, те је зими и приступ к њој тежак. Кад је у свему црква довршена, онда је Његово Високопреосвештенство Госп. Митрополит Митрофан одредио да је освештају ови свештеници: Василија Поповић, Јако Вулетић, Андрија Драговић, Ристо Поповић, Крсто Поповић и Шпиро Радичевић.

Према припреми општине Бериславачке, дан освећења одређен је био 17 октобра ове год. У очи овога дана, који је био и дан нећелњи, зетско свештенство било је на окупу, гдје су у новој цркви у Бериславце одржали вечерњу, а сјутри дан на глас црквенога звона, почео се рано окупљати зетски народ, на челу којег бјеху: командир Т. Кликовац, подкомандир С. Дракић, заст. кап. Т. Тиодоровић и други. У 6 сати у јутро отпочела је јутрења, послје које је шљедовало водоосвећење, а за тим освећење храма и литургија, која је свршема у 10 сати прије подне.

Послије освећења цркве, која је подигнута у част и заштиту Божјег угодника св. Великомученика Георгија, обавило се и освећење гробља пред новом црквом, пошто прво Бериславачко гробље, код старе њихове цркве, одвећ је подводно и неудесно за упокиницу. Кад се свршило и ово освећење, отпочело се пред црквом „зетско коло“ са пјесмом, које је праћено са пуцњавом из револвера. Веселе ово трајало је цио дан, а тачно у 12 сати, свештеник бериславачки Шпиро Радичевић, официр Маџаровић и црквени тотор Маркуш позвали су свештенство и поменуте главаре зетске и још нека отијенија лица на објед. И послје молитве, благослова хљеба и вина сједо се за приготвицењем Трпезом, иза које је подизато више здравица, а то: прва је здравица подигнута у здравље Витешког Ослободиоца Зете, нашег Узвишеног Господара Књаза Николе I. желећи да скорим ослободи и ону нашу браћу, која под непријатељем стењу и са сузним очима очекују своје ослобођење.

Даље се напијало у здравље и осталијех чланова — данас сретновладајуће Династије, а такође и у здравље архипастира наше цркве, Њег. Високопреосвештенства Госп. Митрополита Митрофана, под чијом мудро црквеном управом наша света прав. вјера напредује и јача. Пошљедња је здравица подигнута у знак признања и благодарности оцијех стараоца — који допринијеше да се новоосвећена црква подигне, одјене и украси. Здравнице су завршивате дуготрајним усклицима: „живио!“

Овога дана вишина су се уписали за приложнике новоосвећеног храма, чија имена биће у „Просвјези“ ебјелодањена.

Све до мркле ноћи весеље је трајало, када се народ почео разилазити својим кућама — пјевајући разне пјесме.

А и право је, Србине, брате, веселити се, јер било је времена — када јадни Зећанин није мислио да ће се на овоме мјесту православна литургија и српска пјесма пјевати!

П. К. Поповић

Дан престављења Св. Петра Цетињског прослављен је свечанијем богослужењем у манастирској цркви, у којој је на вечерњи отворен био ћивот Светитељев. На архијерејској служби присуствовала је Књажевска

Породица и мноштво побожног народа из мјеста и околине, који је читав дан приступао светоме ђивоту.

Из Митрополије. — У уторник 19 ов. мј. отпутовао је Високопреосвећени Митрополит Митрофан преко Подгорице и Лијеве Ријеке у Колашин, да на Блатини и у Штитарици освешта двије новоподигнуте цркве. По извјешћу из Колашина, при свој даљини пута, стигао је г. Митрополит за један дан и по из Подгорице у Колашин.

Из Васељенске Патријаршије — „Цариградски Гласник“ доноси: У суботу 16 прошлог мјесеца Свети Синод разријешо је са управе митрополитске митрополита Никопољско-превеског господина Гаврила Јатрудакиса, због његовијех кривица, и епархија никопољско-превеска била је упражњена само од прошле суботе до уторника 19 октобра ове године. Тога дана Свети Синод приступио је избору новог митрополита за Никопоља и Превезу. Била су истакнута три кандидата, и то митрополити: Битољски, Монглески и Корчански. Од њих тројице био је изгласан за митрополита никопољског битољски Митрополит г. Козма. Тим премјештајем буде упражњена битољска епархија, и Св. Синод одмах приступи допуњењу исте, те су истакнута опет три кандидата и то митрополити: Скопљански г. Амвросије, Иконијски и још један. Гласањем је био изабран за битољску епархију г. Амвросије, скопљански митрополит. Он је, задовољан, одмах благодарио Њ. Св. Патријарху и Св. Синоду на избору и унапређењу. Али пошто је његовим премјештајем сад остала Скопљанска Епархија упражњена, Св. Синод није губио вријеме и одлагао избор Скопљанског митрополита. Од три кандидата, и то: г. Фирмилијана архимандрита и протосинђела те епархије, Њег. Високопреосвештенство г. Дионисија Митрополита Рашко-Призренског и Б. В. А. Чостола Христодулоса архимандрита и ректора Богословије на Халки, изгласан је, за тим, у цркви, послје призива Св. Духа, за митрополита Скопљанског и егзарха Доње Мизије г. архимандрит Фирмилијан, добивши 8 гласова против 3.

Н.

Антиохијска црква. — За патријарха антиохијске цркве изабран је лаодикијски митрополит г. Мелентије, кандидат већине у представништву антиохијског изборног тијела. Сви су изгледи, да ће тај избор убрзо признати и цариградска црква, као и остале источне аутокефалне цркве, на који ће се начин у миру Христовом констатовати слога црква сестара, што ће им само подићи углед и важност.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

К. Ц. ГЛАВНО НАДЗОРНИШТВО
ОСНОВНИЈЕХ ШКОЛА

Број 1658

Цетинье, 21. Октобра 1899.

Господи учитељима и учитељицама К. Ц. основнијех школа.

Од неког времена примјећује се, да се по нека господа учитељи, у мјесто озбиљног и корисног рада, баве са којекаквим писањем у новинама, писањем које уноси раздор и мржњу међу појединцима. Тим својим ни мало оправданим, а још мање корисним радом не само што основној настави не доприносе никакве користи, већ јој напротив само штете наносе, а себе пак понижавају и излажу мржњи и презрењу грађанства. Опијени лично мржњом с једне и удварањем појединим особама с друге стране, они у том иду тако далеко, да се је озбиљно бојати, е ће се доћи до увјерења да такви учитељи, такви васпитачи не само што неће повјерени им подмладак моћи васпитати у духу српске пародне мисли, већ ни од ње стварати будуће добре и ваљане грађане.

Да би се благовремено избјегле зле последице, које би отуда могле произаћи, и да би се очувао на примјерној висини овај узвишени позив, који треба да има наше учитељство, то, по налогу Високог Министарства Просвјете, ово Надзорништво упућује свима учитељима и учитељицама у Књажевини ову окружницу, којом им се најстрожије наређује, да се по данас у будуће ману таквог ни мало неоправданог и за наставу недостојног и штетног рада.

Она пак господа учитељи, којима настава и узвишени позив учитељски искрено на срцу лежи, имају о чему писати и без наведеног, па да тај њихов рад буде по наставу од стварне користи, а учитељству да доприноси поштовање и уважање — као што тако неки од госпode учитеља и раде.

У том погледу требало би посветити озбиљну бригу:

1. Читању педагошких дјела и других помоћних учитељских књига, као и прављењу из њих кратких извода, који поред личног усавршавања могу корисно послужити и при предавању појединих предмета;

2. Писању угледних предавања из појединих предмета, у ком случају „Просвјета“ радо отвара своје ступце свима вриједним радницима;

3. Описивању свога или других околних мјеста с географског и историјског гледишта, а нарочито пак износити непогоде и незгоде, које им штету проузрокују; изналазити пута и начина за отклањање тога и давати упуства за њихово унапређивање;

4. Описивању старих споменика (књига, надписа, писама, нована и т. д.) ако би таквих било, и који би могли корисно послужити науци;

5. Описивању добрих и рђавих обичаја дотичног мјеста и то добре подржавати, а рђаве искорјењавати;

6. Описивању разних елементарних догађаја, који су били и који могу бити од велике штете и на њих упозоравати мјештани, како би благовремено могли могуће штете предуприједити у колико би то уопште могуће било и т. д. и т. д.

Дајући Вам ову окружницу на знање, позивам Вас, да се ње строго придржавате. У противном случају не послушни биће подвргнути не само дисциплинарној, већ и законској одговорности.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

Главни Школски Надзорник
БУРО ПОПОВИЋ.
ЂУРЂЕ
CRNOJEVIĆ

Париско школство. — Град ће Париз узajмити 69 милијуна франака, да сагради 37 нових дјечачких и дјевојачких школа и 29 стручних школа. Осим тога преградиће се и повећати до 60 других школских зграда. Од године 1882. до 1897. издано је 167 милијуна франака за градње школе; од тога отпада 34 милијуна на велике школе, а 20 милијуна на средње школе. Држава допринијела је томе 27 милијуна франака. Школу ће полазити од 6. до 13. године 256.421 дијете, (127.024 дјечка и 141.397 дјевојчица), што чини од прилике десети дио народа парискога. Градске школе броје 78.563 дјечака и 67.841 дјевојчицу, док слободне заводе полази 28.004 дјечака и 56.689 дјевојчица. Остаје дакле 26.450 дјеце, која или полазе више школе, или се поучавају код куће, или расту без школе. Посљедњих неће по свој прилици бити много, јер сиромаси шаљу дјецу своју у школу, јер су у њима добро забављена

Школска образованост и злочинство у Пруској. — Питање, у којем одношају је школска образованост и злочинство, већ је више пута расправљано. Педагошко друштво у Пруској опет га је недавно узело у претрес, те статистичким подацима поткријепило. Посљедак тога истраживања показао је, да се у источним покрајинама, гдје се школске дужности не проводе строго, збива годимице много већи број злочина, него у западним крајевима, гдје је школство урђено. На 100.000 становника у западној Пруској долази 1926 злочинаца, у Познању 1738, у источној Пруској

1673, у горњој Шлеској 1605, у Поморанској 1385. насупрот у Вестфалској 1035, Хесен Насовској 1006, Рајнским покрајинама 964, Хохенцолернској 751. У једнаким приликама показује се исти одношај у погледу преступака против држави, вјери и јавном реду. Од 100.000 становника имаде у западној Пруској 489 случајева, у Познању 322, у Поморанској 265, у горњој Шлеској 250, у источној Пруској 236, насупрот у Вестфалској 178, у Хановеранској и Саксонској 170, у Рајнским покрајинама 160, у Хохенцолернској 102. Значајно је надаље, да се од године 1890 откад су боље уређене школе и у источним покрајинама умањују злочинства. Горњи бројеви јасно говоре, те би требало да их добро упамте они, којима је свака жртва за школу тешка.

„Napredak“.

Алкохолизам међу школском дјецом — Како педагошти лист „Попотник“ пише, истраживало се и код неке школе у Доњој Аустрији о упливу алкохолизма код дјецe. Резултат бијаше жалостан. 16% дјецe ове школе није пило и није могло пити млијека, а између 247 дјецe у доба од 7 до 8 год. није се нашло ни једно, које не би познавало опојних пића, само 67 између њих, дотично 25% није познавало ракије. Код 110 дјецe констатирало се, да по једанпут или више пута на дан пију вино или пиво; 20 дјецe или 8% добива сваки дан од родитеља ракије. И што се показало? Да су сва дјецa, која су уживала опојна пића, слабије напредовала од остале. Она пак дјецa, која су прије обуке добивала опојна пића, обично су била после првих сатова за даљу обуку неспособна. Том се згодом констатирало и то, да конач или ракију ужива више дјевојчица, него ли дјечаци. Јуна се види, почела се у педагошким круговима озбиљно водити брига о утицу алкохолизма на дјечији узгој.

CRNE GORE — ДУРЂЕ —
CRNOJEVIĆ

К Њ И Ж Е В Н И Г Л А С Н И К.

Педесетогодишњица архимандрита Нићифора Дучића. — 18 октобра навршена је 50 година монашкога живота архимандрита Нићифора Дучића, — педесет година службе његове Богу и народу, и мачем, и кретом, и пером. Архимандрит Дучић родио се 21 новембра 1832 год. у Лугу на Требишњици, у Херцеговини. У 17 години својој закалуђерио се у манастиру Дужима. Богословске науке свршио је у Биограду. Науке је своје продужио у Паризу. У Херцеговини 1861, у Црној Гори 1862, у Србији 1876 и 1878, борио се оружјем у руци за крст часни и слободу златну. За архимандрита је произведен на Цетињу 1863 г. На књижевном пољу радио је врло много, а започео је управо прије 40 година. Од његових књижевних радова, који су врло разноврсни, изашло је до сада 6 дебелих књига, а изаћи ће и више. За књижевни рад одликоваше га многа научна друштва, изабравши га за свога члана, као: српска академија, српско археолошко друштво, југословенска академија у Загребу, и разна руска и француска друштва. Дучић је одликован и многим орденима.

Честитамо овом заслужном трудбенику педесетогодишњицу, са жељом, да још дуго поживи, те да реду своме и даље послужи на велику корист.

„Дело,“ овај ваљани часопис, који је због уапшења његова власника за вријеме пријеког суда морао престати, излазиће, као што читамо у биоградскијем листовима и даље. За који дан изаћи ће свеска за јули и август уједно, са врло одабраним садржајем. Читаоци нека похитају са претплатом за другу половину ове године, пошто је лист због тромјесечног застоја претрпио велике штете.

Гроф Л. Н. Толстој. **Васкрсеније.** С руског превео Јован Максимовић. Свеска 5. Издање књижарнице код Вука Ст. Караџића Св. Ф. Огњановића у Сријем. Карловцима 1899. Цијена 20 новч.

„**Бранково Коло**“ за забаву, поуку и књижевност. бр. 41. изишао је с овом садржином: Архимандрит Нићифор Дучић; *Ver sacrum*, од Лазе Поповића; **Васкрсеније**, роман грофа Л. Н. Толстога; Сјенке фантазија Владимира Короленка; О Арсенију IV. Јовановићу Шакабенти, лекције проф. Милутина Јакшића; Г. Руварац и *Montenegrina*, од Дра Лазара Томановића; Ковчежић: Књижевне биљешке.

Број 42. „**Бранкова Кола**“ изишао је с овом садржином: Гајдаш, пјесма † Николе Манојловића Рајка; Смрт, пјесма Алберта Вебера; **Васкрсеније**, роман грофа Л. Н. Толстога; Сјенке, фантазија Владимира Короленка; **Предузимачи романа**, од Симе Ј. Аврамовића; Г. Руварац и *Montenegrina*, од Дра Л. Томановића; Ковчежић: Књижевни прикази, Књижевне биљешке. Просвјетни и књижевни гласник. Из народног живота

„**Бранково Коло**“ излази у Сријем. Карловцима. Цијена му је годишње 5 фиор., а за ђаке 3 50 фиор.

„**Невен**,“ чика Змајовић лист, бр. 4. доноси ову садржину: Двобој у ваздуху. (Са сликом); **Мирна тишина** (свршетак); **У** пустињи, (свршетак); Глете шта умије, (са сликом); **Стара бака**, (са сликом); **Свети срп. краљ Владимир**; **Зекино весеље**, (са сликом); **Сјеверац**; **Овијана зрнаца**, (са сликом); **За прецравање на таблици**, (са сликом); **Мало шале**; **Разнолије**; **Даштања**; **Рјешења даштања**; **Одговори и поруке**.

„**Невен**“ излази сваких седамнаест дана. Цијена му је 3 фиор. годишње.

Српска књижевна Задруга. Загребачки „Србобран“ донио је два чланка, у којијема се, потпунијем правом, осуђује српска немарност за Српску Књижевну Задругу у нашијем крајевима. Из тијех чланака преносимо ове тачке:

„Прилике у којијема данас живимо, изискују од нас да се културно наоружамо, ако ћемо сигурније да ступамо у нашу природну „борбу за опстанак.“ У тој борби биће наша победа тек онда, кад будемо сваки рад започињали са разумијевањем и памећу, и кад у послу нашем не будемо вјечити ученици, а често пута и искушеници и паћеници.

„Управа Српске Књижевне Задруге стара се. да нам пружи све те услове у дивнијем свијетом издањима, само треба да се с њима и користимо: треба да прегне сваки у кругу свога раеа свејема силама, да ове Задругоне књиге, које су од неоцјењене вриједносан, продру што више у наш српски народ, који је дужан да их својски пригрли. Тим ћемо, ако не баш премашити, а оно бар приближно достигнути онај број чланова, који наша прекосавска браћа имају.

„Узмемо ли, како доста скучен простор имају *Matica Hrvatska* и *Sv. Jeronimsko Društvo* — које свако за се броји преко 11.000 чланова — па

кад упоредимо тај број са бројем чланова наших књижевнијех друштава: Матице Српске и Српске Књижевне Задруге, онда нас мора дубоко у души заболети, што тако и српски народ не пријања српској књизи, и ако су подједнаке прилике и у једнијех и у другијех. А та нас рана тим јаче боли, кад видимо да број чланова хрватскијех књижевнијех друштава е дана у дан повећавају *Срби*, који јатомице тамо врве, а на своје рођено заборављају, или пак дјеломично баце и овамо по коју мрвицу, тек да покажу да су и они Срби, како се у приликама повољнијем за властити им интерес и какав маснији залогај, не би и на њих заборавио. Хоће да су ту на домаку. Али од таквијех ми немамо шта очекивати. нити се чему надати. Добро ће само бити да их знамо који су.

„Уз-а све то, ипак има још код нас и родољубивијех прегалаца, којијема морални и материјални напредак нашега народа на срцу лежи, има људи, који приносе жртве на олтар српске просвјете; има људи, који ближње своје благијем ријечима упућују и одушевљавају, да не клону у овијем озбиљнијем данима, у којијема знање и памет царује. Имамо и такијех: и ако су густо посијани, а на ријетко никли, ипак их имамо. Па кад их имамо, можемо се поуздано надати, да ће и наша културна мисија са издањима Српске Књижевне Задруге у овдашњијем крајевима сјајнога одзива наћи, а да не тражимо оне и помоћи од онијех, који из свога јата одлијећу.

„Наћи ћемо одзива, ако сваки свештеник и учитељ поради на томе, да мјесна школа постане чланом добротвором са уплатом од 75 фор., било од једном било од неколицине добротвора по 25 фиор. (чл. 8.); наћи ћемо одзива, ако сваки свештеник и учитељ прибави у мјесту своје још по кога члана, који може улог од 25 фиор. годишње платити, али који још не зна ко је и што је Српска Књижевна Задруга, — а многи не знају чак и да је има. Удруженијем и уједињенијем силама кад се покажемо на своје раду, онда ће нас и Бог видјети, а велики културни народи разабират ће за нас, кад виде да у култури иза њих далеко не изостајемо. — Да, биће одзива, ако ова два најглавнија фактора у народу почну крчити тај трновити пут. Они су кадри, само ако су вољни, и ако им срећа њихова народа на срцу лежи. На њих и управљамо ове ретке. Српска књига у овој прилици од њих много очекује, њима се повјерава и у њих се нада. Само дај Боже, да се у надању своје и не превари!“

„Босанска Вила,“ лист за забаву, поуку и књижевност, бр. 15. и 16. доносе ову садржину: † Владимир М. Радовић, српски народни првак, родољуб и новинар. — Пјепме: Ја љубим вас, о руже харемске!..., од А. Карабеговића-Хасанбегова. — У јесење вече, од Јелене. — Србадији, од Олге К. Ракића. — Бранку Раичевићу, од Ђазима Ђатића. — Облаци, од Јакова Р. Шантића. — Приповијетке: Варошче, прича из сеоског живота. — Омуљ, приповијетка Кармен Силве, превео И. Калуђеровић-Сарап — Смрт Ђавоктога краља, српска народна приповијетка. — Поука: Мода, пише Софија Пунџ-Плетикосић. — Српско-православни св.-успенски манастир Режевић у Паштровићима, написао Дионисије Миковић, игуман. — Српске нар. умотворине. — Листак.

„Нови Васпитач,“ орган за педагошку књижевност. Св. X. Год. XII. Власник Мита Нешковић. У Ср. Карловцима. Српска Манастирска Штампарија. 1899.

Садржина: Говор. — Извори психологије. — Обука у рачунству. — Душа у жене. — Облици васпитања. — К. Ц. основне школе у 1898/9 години. — Књижевни преглед „Новог Васпитача“. — Педагошки Вјесник „Новог Васпитача.“

Просвјетни Гласник, службени лист Министарства Просвјете и Црквенијех Послава Краљевине Србије. Уредник Ј. Миодраговић. Свеска 10. 1899 Октобар. Година XX. Биоград Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије.

Садржај: 1) † Др. Јован Ристић. Службени дио: 2) Указ Његовог Величанства Краља: Средње школе (премјештај, пензионовање); Народне школе (премјештаји, пензионовање); Духовни Судови (пензионовање, разрјешење); 4) Преписи министарства просвјете и црквенијех послова: Средње школе (постављање); Грађанске школе (постављања); Дјевојачке школе (постављења); Основне школе (постављења, премјештаји, по молби, премјештаји по казни, пензионовања, разрјешења). 4) Умрли; 5) Расписи и одлуке министра просвјете и црквенијех послова; 6) Правила за инвентарење предмета у Државној Штампарији; 7) Опјене наставника и наставница народних школа у 1898—99. школској години (окрузи: крушевачки, моравски, нишки, пиротски, и подрински). — Радња главног просвјетнога савјета: 8) Записници редовних састанака: Записник 737. састанка; Записник 738 састанка; Записник 739 састанка; Записник 740 састанка. — Школски љетопис: 9) Извјештаји надзорника народних школа: Извјештај г. Ст. Алексијевића, надзорника за округ пиротски. — Наука и настава: 10) Медицински факултет Српског Универзитета, од др Мизана Јовановића-Баута; 11) Грешке у дијалектима; 12) Грешке у моралном васпитању; 12) Латинска класична проза, у српским преводима од † М. Р. Димитријевића. — Опјене и прикази: 13) Први годишњи извјештај српских основних и Више Дјевојачке Школе у Сарајеву, реферат ОЈЕВИЋ Ковчежић, 14) Савјести сеоској учитељици, од М. Големовића; 15) Берлинске средње школе од др Луја В. Адамовића; 16) Гласови о школама; 17) Просвјетни записи; 18) Биљешке из школски хигијене; 19) Нове књиге и листови. — Књиге; Листови. — 20) Просвјетни добротвори.

„Учитељ“, педагошко-књижевни лист, орган учитељског удружења: Година XIX. Свеска за септембар. Власник и издавач учитељског удружења. Чланови књижевног одјељка главног одбора учбг. удружења: Срећко П. Сиевановић, Драгољуб С. Ђурђевић и С. С. Станишић и уредник Дим. Ј. Соколовић учитељ у Биограду Биоград, штампарија Светозара Николића 1899.

Садржај: I св. „Учитеља“ за септембар 1899 год. Расправе и чланци: Какав треба да је школски надзорник према школи и према учитељу? расправљао на XVI учитељској скупштини, од Јов. Максимовића учитеља и уредника „Учитељског Вјесника“, Симпатије и антипатије ђака према појединим наставним предметима, с руског Свет. С. Поповић учитељ; Једна школа из окупираних српских крајева; О важности Метеорологије и метеоролошких станица, намијењено учитељима, говор Свет. Обрадовића, професора; Школско кретање у свијету. Просвјетни записи: Кретање друштва. Просвјетне биљешке. Књижевност: Реферат о домаћим књигама: а) Краљевина Србија, са кратким прегледом српских земаља, приредио Ст. Ј. Николић; б) Финансије и установе обновљене Србије,

написао Мита Петровић, пресједник пореске управе; в) Статистика наста-ве у Краљевини Србији за 1891—3 и 1893—4 школску годину. По служ-беним изворима, написао Зар. Р. Поповић. Учитељско удружење.

„Учитељ“ излази један пут мјесечно у свескама од 5—6 табака. Цијена 10 дин. за годину. Редовни чланови Учитељског Удружења доби-јају лист бесплатно када положи 12 динара ланског илога.

Изашао је 30. број „Школског Одјека“ са овим садржајем:

Спремајмо дјену за живот! Приопћено Ст. Влајковић-Риђички. — Пе-подијељена школа, —з—. — Васпитање омладине у Инглеској. — Методе психологије (свршетак). Превео —м—. — Збор словеначких учитеља. — Из аутономног живота. — Бкљешке — Прикази. — Изјава

„Школски Одјек“ излази сваког 1., 10. и 10. дана у мјесецу. Стаје на годину 4 фор. или 10 динара, на четврт 1 фор. или 2 дин. 50 пара. Огласи се рачунају по 6 новч. од реда из ситних слова, и сваки пут плаћа се за жиг 30 новч. Рукописи се шаљу уредништву „Школског Одјека“ у Нови Сад, а претплата и огласи администрацији „Школског Одјека“ у Нови Сад.

„Учителски Glas“, лист за поуку и интересе учитељства Број 10. У Суботу, 15 октобра 1899. Година I. — Излази на 15 свакога мјесеца. Запада на годину 4 круне, на по године 2 круне. Учитељским приправ-ницима даје се изузетно за по цијене. — Претплату прима благајник, чланке, дописе и вијести уредник. — Иван Булић, вчасник и одговорни уредник. Фран Брадић, благајник.

Садржај: Устајмо; Јесу ли оправдани приговори проти мјешовитим пучким учионицама; Пише Никола Ђубић; О моралном одгајању, напи-сао П. Опара; Из „Мога споменара“, написао Никола Ђубић; Котарске школске изложбе; Пучки далматински учитељи на културноме пољу изван школе, пише Петар Куничић. — Књижевност. — Мали вјесник.

„Весник Српске Цркве“ лист свештеничког удружења за хришћан-ску поуку и свештеничко усавршавање. Власник и издавалац свештеничко удружење. Уредник: Никола Д. Божић, парох биоградски. Свеска IX, Сеп-тембар, Година X. Штампарија Павловића и Стојановића — Биоград 1899.

Садржај: 1. Отпоздрав Њ. В. Краља Александра и Њ. В. Краља Милана Свештеничкој Скупштини; 2. Отпоздрав Њ. В. Преосвештенства Господина Митрополита; 3. Отпоздрав Г. Министра Просвјете и Црквени-јех Послова; 4. Поздрави г. г. Епископа шабачког, жичког и тимочког; 5. Поздрави X Свешт. Скуп. Њ. В. Краљу Александру и Њ. В. Краљу Милану; 6. Поздрав Њ. ВП. Госп. Митрополиту Српском; 7. Поздрав Госп. Министру Просвјете и Цркв. Послова; 8. Отпоздрав Скупштине г. г. Епископима; 9. Посланица Њ. ВП. Господина Митрополита X Свешт. Скупштини; 10. Резолуција X Свешт. Скупштине; 11. Кол Њихових Ве-личанстава — *Богословско-историјски дио*: 12. Историјске заслуге српскога свештенства у служби св. Православља и народа свог од Епископа тимоч-ког Мелентија. — *Богословско-догматички дио*: 13. О души и њеној бесмрт-ности од Архим. Фирмилијана. — *Морално-поучни дио*: 14. Положај жене у људском друштву од ђакона В. Живковића (наставак); 15. Игуман Хади Константин Гујанић од Јакова Ј. Чупића ђакона; 16. Рад X редовне

Свештеничке Скупштине. — *Из пастирске праксе.* — *Протоједнички дпо:* а) Бесједа на символ вјере. О створењу свијета видимога; б) Бесједа на В. Госпођт од Сав. Божића; Рад Главног одбора Свештеничког Удружења (ваљредни састанак); Браћи свештеницима и сарадницима В. Срп. Цркве; *Некролози:* а) Јован Ристић краљев. намјесник; б) Јован Пачић, трговац; *Књижевности и кришка:* Православна Моралка Саве Теодоровића. — *Црквени гласник:* Из наше отачаствене цркве. Каноничка визитација. — Освећење цркве. — Постављења у духовним судовима. — Премјештаји и постављења војних свештеника. — Премјештаји и унапређења професора Богословије. — Произведен за протођакона. — Рукоположења и постављења и тимочкој епархији. — Премјештаји; Браћи Свештеницима. — *Књижевни огласи:* Хришћанска етика П. С. Протића професора; Мисли о цркви, држави, вјери, народној просвјети и т. д. К. П. Побједоносцева, превео из Москов. Зборника Архимандрит Н. Дучић.

„**Караџић**,” лист за ерпски народни живот, обичаје и предање. Св. за септембар и октобар. Год. 1. Издајо и уређује Тих. Р. Ђорђевић, проф. Алексиначке Учитељске Школе Алексинац, штампарија Мате Јовановића Београд кн. Мих. ул. бр. 24.

Садржај: Посмртни обичаји у Мостару, пише Лука Грђић-Бјелокосић. — Народно предање о мјестима. — Жалосни сватови, пјесма с острва Корчуле из збирке Вида В. Вукасовића. — Српске народне приповијетке, забиљежио Јов Ђ. Зорић. — Српске народне пословице (из Крагујевачке околине), записао Влад. Ј. Радојевић, проф. — Српске народне заговетке (из Пиротског округа) забиљежио Тих. Р. Ђорђевић. — Српске народне заклетве (у Босанској Крајини) записао Јован Ђ. Зорић. — Грађа за Зборник музичких обичаја у Срба, скупио Тих. Р. Ђорђевић. — Неколико правредних народних обичаја из Тенића и Левча, записао Ст. М. Мијатовић, учитељ. — Ситне биљешке **СРПСКЕ СОПЕ БУДВЕ** Гласник.

„**Мала Библиотека**“ свеска за приказ „Љубав према књиги“ по Edmondu de Amicisu са напоменама неколико ерпских књижевника.

„Мала Библиотека“ Издавачке Књижарнице и Штампарије Пахер и Кисића у Мостару излази у свескама, а износи 5—6 штампаних табака. Цијена је свакој свесци само 12 новчица, за Србију 30 пара динарских.

Претплату примају, а и поједине свеске распродају Књижарнице и њени повјереници (растурачи). Све што иде на Уредништво и Администрацију „Мале Библиотеке“ прима и доставља Издавачка Књижарница и Штампарија Пахер и Кисића у Мостару.

Ево у име Бога прве три свеске „Мале Библиотеке! Колико је уредништво овога похвата успјело, види се по том, што су му осим млађих књижевника, чији се рукописи које штампаји а које за штампу приређују, обећали своје радове и најбољи представници ерпске белетристике.

У првим свескама што су на реду донијећемо радове из пера:

Стевана Сремца, Симе Матавуља, Јанка Веселиновића, Бранислава Нушића, Драгутина Илића, Ивана Иванића и других.

Да би ова „Мала Библиотека“ могла што боље успијевати и потпуно одговарати свом задатку — зависи од читалачке публике.

Ми се уздамо да ово подузеће мора успјети, јер смо сву снагу уложили у њега и тако повољну цијену свескама дали, да ће је свако неосјетљиво моћи у своју књижицу уврстити.

Молимо све књижарнице, растураче и ђачку омладину да се одазову овом похвату, како би нам улили наде, да у овом послу не малакшемо.

Садржај прве три свеске „Мале Библиотеке“: 1.) Јован Протић: „Шарени шљунци“, хумористичке пртице. 2.) Д. Ђ. Омчикус: „Disjesta“, слике, пртице и приповијетке, (св. I.) 3.) А. П. Чехов: „Приповијетке“, превео Веља Миросављевић, (св. I.)

Уредништво „Мале Библиотеке“.

Књижевни оглас Издавачке Књижарнице и Штампарије Пахер и Кисића. Скорм ће изаћи из штампе у врло укусној и модерној изради: „Мостар“ српски цепен календар за преступну годину 1900. која има 366 дана. Година II. Цијена 20 новчића.

Дописне карте са ликовима српских књижевника Ове карте отпочесмо издати прије кратког времена, те их већ до сад имадемо са следећим ликовима: Змај Јована Јовановића, † Илије И. Вукићевића, Др. Александра Ј. Митровића, Марка Цара, Јована Протића, Јована Максимовића, Симе Лукина Лазића, † Јована Ристића, Архимандрита Нићифора Дучића, Паје Марковића Адамова, Свет. Ђоровића, Дамјана Ђ. Омчичуса, † Владе Јовановића, † Јефтана Р. Шантића, Јована Дучића и Стевана Бешевића.

Вољни да упознамо публику са трудбеницима српске књиге, ријешисмо се на ово подухеће, не држећи се при томе икаквог реда, него чим коју фотографију добијемо, одмах предузмемо израду исте.

Ову збирку српских књижевника настојаћемо да умножимо толико да ће оне моћи бити потпуни албум представника српске књижевности. — Цијена је картама 5 новчића, код већих порубина знатно јефтиније.

Изашла је из штампе: **Литургија**, за православне ученике основних школа. Саставио Ђока Милић, учитељ новосадски.

Ову је књигу одобрио Свети Архирејски Синод у Ср. Карловцима под бр. $\frac{M. 175.}{\text{син. 25.}}$ ех. 1899. Цијена јој је 50 потура.

Добити се може у књижари Луке Јоцића у Новом Саду.

Уредништво „Провјеге“ најтоплије препоручује још и ова нова издања Издавачке књижарнице и штампарског умјетничког завода Пахер и Кисића у Мостару:

Одјек у славу вјенчања Њ. В. Књаза Данила Петровић-Његоша са Њ. В. Принцемом *Милциом Мекленбург-Стрелицком*. „Марш“ композиција за гласовир од Милоша А. Дозеле, у обичајном формату са осам страница и дивотно израђеном сликом Високих Младенаца. — Цијена 80 новч.

Поздрав из Мостара, смјеса омиљених српских пјесама, за гласовир написао Милош А. Дозела. у обичајном формату са осам страница и дивотно израђеном сликом Мостара. Ова је композиција посвећена Добротворној задрузи Сркичић Панчевачких. — Цијена 80 новч.

Herbarium „Збирка биљака“ од професора А. Пихлера, штампан ћирилицом и лативицом, свако засебно. Ова „Збирка биљака“ састоји се од: 382 разна натписа (имена биљака, које расту у разним крајевима свијета, а понајвише у Херцеговини и Далмацији). Сваки натпис одијељен је са руницама, да се може лагано откинути и на биљку прилијепити; даље, 10 арака платке, бијеле хартије, 10 арака за процјеђивања „Filtrirpapier“, 2 листа гумиране и на мале стриве (страјфе) избушене хартије, а најзад све сложено у тврде и врло лијепо израђене корице. На унутрашњој страни корица, налази се штампано упутство за сакупљање биљака. — Цијена 1 круна и 80 хелера.

План од Мостара. Овај план израђен је у формату књиге, вгодно за џеп, гдје се налази карта пресавијена, у техничкој изради са бојама: осим тога имаде штампано: кратак опис Мостара и његове околице, сви политички, војни и други јавни уреди, разни заводи, друштва, главније трговине, особите знаменитости Мостара и његове околице и т. д. Овај план врло је подесан, а нарочито за оне, који први пут дођу у Мостар. — Цијена 1 круна.

NACIONALNA
ПОДПИСКА НА 1900 ГОДЪ
НА ДУХОВНО-АКАДЕМИЧКЕ ЖУРНАЛЫ
CRNOJEVIĆ
„ЦЕРКОВНЫЙ ВѢСТНИКЪ“
И
„ХРИСТИАНСКОЕ ЧТЕНІЕ“

съ приложеніемъ
полнаго собранія твореній св. Іоанна Златоуста.

„Церковный Вѣстникъ“ имѣеть цѣлю удовлетворить потребности всѣхъ образованныхъ людей, и прежде всего конечно нашего духовенства.

Въ „Христіанскомъ чтеніи“ помѣщаются оригинальныя и переводныя статьи богословскаго, историческаго и назидательнаго содержанія, въ которыхъ съ серьезностью научной постановки дѣла соединяется общедоступность изложенія. Съ 1897 года журналъ этотъ выходитъ ежемѣсячно, въ двѣнадцати книгахъ, вмѣсто шести.

Кромѣ того съ 1895 г. редакція приступила къ изданію „Полнаго собранія твореній св. Іоанна Златоуста“ въ рускомъ переводѣ.

Въ 1899 г. выйдетъ въ свѣтъ шестой томъ „Твореній св. І. Златоуста“, въ который войдутъ бесѣды великаго святителя на книгу пророка Исаи, обзорніе св. писанія и проч.

ПОДПИСНЫЯ ЦѢНЫ НА 1900 ГОДЪ:

а) за оба журнала „Церковный Вѣстникъ“ и „Христіанское Чтеніе“ съ приложеніемъ 6-го тома „Твореній св. І. Златоуста“ 9 руб., въ изящномъ переплетѣ — 9 руб. 50 коп.

б) отдѣльно за „Церковный Вѣстникъ“ съ приложеніемъ 6-го тома „Твореній св. Іоанна Златоуста“ 6 руб. 50 коп., въ изящномъ англійскомъ переплетѣ 7 руб.; за „Христіанское Чтеніе“ съ приложеніемъ 6-го тома „Твореній св. Іоанна Златоуста“, 6 руб. 50 коп., въ переплетѣ — 7 руб.

в) безъ приложенія „Твореній св. Іоанна Златоуста“ за оба журнала 8 руб.; отдѣльно — за „Церковный Вѣстникъ“ 5 руб., и за „Христіанское Чтеніе“ 5 руб.

Подписка принимается въ С.-Петербургѣ въ Конторѣ „Церковнаго Вѣстника“ и „Христіанскаго Чтенія“, Невскій просп. д. 182 кв. 1.

К Н Ы Ж Е В Н И О Г Л А С .

Негово Високопреосвѣщенство наш Митрополит Господин Митрофан, старајући се за добро своје пастве, написао је:

„Спомоћно упутство о исповиједи

ЗА СВЕЩЕНСТВО И НАРОД.“

BIBLIOTEKA
CRNE GORE BUDVE

Ово је дјело најприје било штампано у нашој „Просвјети.“

Управа Митрополијске канцеларије, увиђајући, да се наше свештенство и народ овијем врло важнијем дјелом не би могли користити из „Просвјете,“ у којој је дјело излазило у течају три године, колико кад би се оно штампало засебно, одлучила је, да се споменуто дјело из трогодишње „Просвјете“ прештамна и изда у засебној књизи.

Ово дјело нашег Архиепископа врло је поучно за свакога православнога Хришћанина, а свештенству је просто необходимо нужно, за то га и препоручујемо најтоплије како свештенству, тако и народу.

Дјело је готово. Штампано је у Државној Штампарији на Цетињу на лијепој хартији велике осмине и износи око 20 штампанијех табака.

Цијена је књизи 1 фиор. Ко скупи 10 књига, једанаесту добија ва дар. Добити се може у Управи митрополијске канцеларије.

Оснивањем „дјечијих башта“ Фребел је учинио услугу не само дједи, него и матерама, нарочито сиромашнијем. Полазећи од куће на раду, мајке доводе своју дјецу у „дјечију башту.“ Ту их „баштованке“ пазе и дају им корисно и пријатно занимање и руководе њиховом игром. У вече, по свршетку дневног рада, матере сврћу у „дјечију башту“ и воде своју дјецу кући.

У данашње вријеме „дјечије баште“ постоје у свијем напреднијем државама, не само Јевропе, него и других дијелова свијета.

Август Херман Нимајер.

Август Нимајер (1751—1828) био је директор у Франкеовом заводу. Руководећи се идејама Песталоција и другијех педагога, он је први саставио систематски уџбеник по педагогици — „Основи васпитања и поуке“. За цијељ васпитања он истиче хармонични развитак свију човјекских сила и способности. Поука мора, с једне стране, побудити, учврстити и упутити умне силе питомца и тако учинити од њега човјека, — који најмање потребује туђу помоћ, а с друге — дати тијем силама грађу, помоћу које би се оне могле вјештати и усавршавати, и која је потребита како у опште за човјека, тако и за један или други његов рад.

Своја дидактичка и методичка правила Нимајер оснива на психолошким основама. Он посматра и проучава сваку страну духовне човјекске природе (разум, памћење, осјећање, вољу и т. д.) и показује средства за њихово развиће. (По Нимајеру саставио је Ободовски, око 1830 г., први уџбеник педагогије на руском језику.)

Фридрих Динтер.

Фридрих Динтер (1760—1830 г.) одликовао се је великом вјештином у вођењу катихизације при поуци.

У својему дјелу „Главна правила катихетике“ он је обрадио катихизички облик поуке. Катихизација је, по његовом мишљењу, вјештина поучавања на питања и одговоре. Катихизацију он употребљава тек пошто су се дјеца очигледно упознала с многијем предметима.

Да би се катихизација успјешно развијала, треба, по мишљењу Динтера, да учитељ има бистро и живо мишљење, љубав према истини и наравствености, да буде присебан, да има развијен укус и гибак и пријатан глас. Осим тога, он

мора добро познавати историју, природне науке, Библију, грађанска и политичка уређења и т. д. Даље, потребито му је, да практички познаје логику и психологију, а нарочито да познаје душевну природу дјечију. Најпослије, он мора потпуно познавати матерински језик, јер од тога много зависи ваљаност питања.

Катихет мора умјети:

- 1.) давати питања,
- 2.) користовати се добивеним одговорима,
- 3.) привлачити пажњу ученика,
- 4.) бирати zgodnu грађу за разговор и zgodno је распоредити,
- 5.) користити се онијем знањем, које су ученици већ усвојили и изводити из њега ново знање и
- 6.) објашњавати просто и разумљиво и доказивати тако, да увјери слушаоца.

Питања морају бити јасна и тачна, јер на замршена, нејасна и нетачна питања не могу шљедовати добри одговори. Она не смију бити двосмислена, т. ј. таква, да могу претполагати два одговора од једанпут. По облику и садржини питања морају одговарати учениковом развиту. Треба избјежавати таква питања, на која се може одговарати само „да“ или „не“: таква питања мало потичу учениково мишљење. Могу се давати и таква питања, која захтијевају, да ученици, промисливши се, изаберу од два одговора један: таква питања потичу и лијене ученике да мисле. Али желећи навести ученика на главну мисао, треба се опрезно користовати таквијем питањима. Ако ученици не одговарају тачно на постављено питање, може се онда прибјећи к питањима, која ће их навести и помоћи им, да уклоне лажне представе и да изведу истинито знање. Могу понекад бити допуштена и таква питања, која се односе против онога знања, које им је већ дато. Таква питања потичу их на мишљење. Треба избјежавати таква питања, у којима учитељ почиње реченицу, а ученик мора само да је доврши; треба избјежавати и таква питања, у којијема се већ у самоме питању садржи и одговор.

Питања се морају давати лијепом интонацијом гласа. Треба питати ученике на прескок, а не по реду, по којему би они могли знати, коме ће што доћи да одговара. Катихивацију треба водити тако, да се сваки ученик спрема на одговор. Сваки ученик за вријеме лекције мора бити упитан неколико пута. Заједнички одговори неколицине ученика нијесу умјесни, јер при таквијем одговорима свјесно одговарају само бољи уче-

ници, а слабији само понављају ријечи својих другова. У осталом, ако треба да ученици науче на памет нешто, што је већ објашњено, онда је потпуно умјесно да се прибјегне к заједничкоме изговарању онога, што се жели научити.

Питања треба тако раздијелити међу ученицима, да на свако питање дође згодан одговор. Тежа питања, која захтијевају више бистрине и мишљења, могу се давати бољим ученицима, а лакша — слабијим.

Ако ученик не одговара на дато му питање, онда узрок томе може бити или неразумијевање питања, или непажња, или то, што не зна од чега ће почети, или, најпослије, што се не умије изразити. Ако је први случај, онда питање треба поновити у разумљивијем облику; ако је други — треба застићи ученика, обраћајући се истијем питањем на којег од млађих му другова; ако је трећи — треба га навести на одговор; ако је четврти — треба му помоћи да изрази своју мисао.

Међу питањима која се дају ученицима треба да постоји свеза и поступност. Питања зависе од цијели, која се жели постићи. Најприје се обично дају јединична и лакша питања. Но бива, да учитељ почиње с општега и тежега питања. То бива онда, кад се из ријешења оваквога питања могу извести потребити закључци. Обично учитељ подијели предмет на дијелове, па онда катихизацијом разматра сваки дио за себе, а затијем уједињава све дијелове у једну цјелину.

Динтер разликује три врсте катихизације: 1) катихизација у правој смислу, или аналитичка, 2) катихизација сократска, или синтетичка, и 3) катихизација испитивања. У првом случају учитељ предочава ученицима предмет, дијели га на дијелове и испитује их о свакој дијелу. У другом случају учитељ, користећи се онијем знањем, које већ ученици имају, наводи их питањима, да изводе ново знање. Катихизација пак испитивања служи, да се одреди степен развића ученика, или степен њихова знања. Осим тога, у првом случају обраћа се пажња на то, колико су ученици кадри посматрати предмете, срањивати их и судити о њима. У другом — у колико је стално и свјесно усвојено оно, што им је предато.

Од Динтерова доба катихизација је постала један облик поуке, који се највише употребљава у основнијем и средњијем школама. Као особина доброга учитеља сматра се то, ако умије лијепо водити катихизацију за вријеме лекције.

Добра катихизација, без сумње, има много добријих страна при поуци. Но не треба пренебрећи ни приповиједање или

излагања. Један и други начин морају се употребљавати наизмјенично. Кад се предаје дотично знање, треба употребљавати начин излагања; кад се пак чини извод из предатога знања, или се сравањују факти, може се прибјећи катихизацији.

Хенрих Стефани.

Хенрих Стефани (1761—1851) био је школски савјетник у Баварској и много се је трудио, да подигне учитељски сталеж и да побољша школску поуку. Он се је борио за независност школа и учитеља од црквене администрације. Осим тога, он је коначно доказао преимућство фонетичкога начина поуке пред другијем начинима и својом „Азбуком“ и „Методичким упутствима“ показао је, како се има на пракцици примијенити.

Од његовијех дјела по општој педагогици заслужују пажњу „Упутство за поуку“ и „Упутство за васпитање.“ За задаћу васпитања Стефани истиче развиће свију сила и способности човјекових: тијела, срца (осјећања), разума (духа) и воље, — да се постигне наравствена задаћа човјекова. Школа мора бити не само завод за учење, но и „наравствена гимназија“, т. ј., она мора васпитати код човјека све душевне силе и склоности у правцу наравствености и спремити човјека за практичан рад у друштву.

Адолфо Дистервег.

Адолфо Дистервег спада међу најенергичније поборнике народнога образовања у Њемачкој. Својијем практичнијем радом и својијем списима он је утицао на учитеље и народну просвјету не само своје домовине, но и другијех држава у Јевропи. Значи, да га не називају узалудно „васпитачем учитеља“.

Дистервег се родио у Зигену, у Вестфалији, године 1790, а умро је у Берлину 1860 године.

Пошто је у своје рођеноме мјесту свршио гимназију, ступио је на свеучилиште у Тибингену, у коме је и свршио учење као доктор богословије. За своје дубоко и свестрано изображење он није обвезан толико гимназији и свеучилишту, колико своје неуморноме труду, саморадњи и љубопитљивости.

Пошто је свршио свеучилиште, он је изабрао педагогију као поље за свој рад. Кад му је била 21 година ступио је као домаћи учитељ у Манхајму, а доцније га видимо као учитеља основне школе у Вормсу. Године 1813 он добије мјесто

учитеља у Франкфурту на Мајни, у школи која је служила као образац другима. Радећи у тој школи, он је у исто вријеме уредио недјељну школу за радни сталеж, у којој је сам са великим самопожртвовањем радио. Ако обратимо пажњу на то, да је он морао држати сваки дан по пет часова у својој школи, по два или три приватна часа, занимати се у недјељној школи, а у исто доба сам се учити и усавршавати, онда ће нам бити јасно, како је трудољубив и неуморан био Дистервег.

Године 1818 он пријеђе у Елберфелд као учитељ латинске школе (т. ј. гимназије). Ту се саставило друштво педагога, чи су састанци и бесједе имале благотворан утицај како на самога Дистервега, тако и на друге чланове друштва.

Кроз двије године Дистервегу се отворило шире поље за педагошки рад: он је добио мјесто управитеља учитељске школе у Мерсу, у Рајнској покрајини. „Познајући материјалне и нравствене потребе мојега народа, — пише он, — и разумијући стање многијех учитеља, ја сам се драговољно одрекао предавања на вишијем школама, да би се за навијек могао посветити народној просвјети на свему ономе, што се непосредно народа тиче. Ја сам се зајетио, да ћу све моје силе и средства употребити на корист народа, његова васпитања и избражења, да бих с временом могао рећи: „ја нијесам залуду живио и трудио се.“

Дванаест година радио је Дистервег у Мерској учитељској школи око образовања народнијех учитеља. Он је ту стекао општу љубав и уважање.

Да би дао вишега маха своме педагошком раду, он почне 1827 године издавати педагошки лист „Рајнске новине,“ које је издавао до краја живота.

Тадашња пруска влада, која се још придржавала либералног правца, достојно је оцијенила Дистервегов рад. Године 1832 он је био премјештен у Берлин као управитељ учитељске школе, у којој су се спремали учитељи за градске школе. Он је пунијех 15 година славно управљао том школом, дајући из ње најбоље учитеље својој отаџбини. Он је тијем усрдније радио у тој школи, што је био увјерен, да успјех школе зависи од учитељеве личности и рада. „Ако школе назадују, говорио је и писао он, томе су криви само учитељи; ако напредују, — томе су узрок опет учитељи. Само су они људи достојни да буду учитељи, који су изображени, који мисле, који имају узвишен дух и самостално суђење, једном ријечи, — који су

потпуно zreли“. Дистервег је захтјевао, да сваки учитељ буде ваљано развијен и васпитан. „Учитељ нити је кадар развијати, ни изображавати, ни васпитавати друге, ако сам није развијен, изображен и васпитан. Човјек не може дати другоме оно, што сам нема“. „Учитељ може научно и васпитно утицати на друге само у толико, у колико је сам научен и васпитан, — и само дотле, док сам ради на своме сопственом усавршавању и васпитање.“

Осим практичнога рада у школи, Дистервег се је усрдно занимао и књижевношћу. У многим својим чланцима он се борио за независност народне школе, он је захтјевао, да она има своје сопствене, стручно спремљене старјешине, који би били именовани од владе; доказивао је, да треба подићи стање и углед учитеља и т. д. Овијема, као и другијема својијема мислима, он је стекао много непријатеља. Пегега су окривили, да има реформаторске тежње, и ослободили су га од дужности, премда су му дали издржавање. Разлога за овај поступак изнијели нијесу никаквих.

Ово је био огроман удар за Дистервега. „Како сам страдао, говорио је он због тога, што ми је онемогућен био рад у учитељској школи, могу знати само они, који су што слично сами претрпјели. Ја сам се старао, да се путовањем предам заборау, али узалудно: мени је недостајао практичан рад, без којег ми није било живота. Мени су Једлица, оставили моје издржавање, али не живи човјек само о хљебу. Ја сам и сувише навикао да живим међу младежи, која је пуна живота и тежња; то је био мој животни нерв, и ја осјећам, да се без њега проћи не могу... Дуго сам мислио о томе, што ми сад треба радити. Сам књижевни рад не може ме задовољити; за ме такав рад има значај само онда, кад је уједињен с практичнијем радом. Једанпут ми је синула у глави мисао: како би било да се прихватим каквога год другог рада? Да бих се мало позабавио читањем, отидем у своју библиотеку. На мом столу били су разређени моји најмилији писци; ја сам их почео пребирати, и сва су та дјела без изузетка била педагошка. Тада ми је опет постало јасно, да ја могу бити само учитељ.“

Од кад је добио оставку Дистервег није више ступао на службу, него је остао даље само као педагошки писац. Правилима која су издата 1-ог, 2-ог и 30-ог септембра 1854 године биле су стијешњене школе у опште, а нарочито учитељске. Ни Дистервег, нити други бољи њемачки педагози нијесу могли то одобрити, и Дистервег је писао против тијех правила. Од 1859

године министарство је почело укидати поједина од тих правила, а 1872 укине их сасвијем и замијени их новијем „Општијем одредбама о народнијем, приправнијем и учитељскијем школама.“ Нови закон је наредио :

1.) Да се основне школе дигну испод надзора духовништва и да се ставе под надзор особитијех надзорника;

2.) Да се уништи механична спрема учитеља у учитељскијем школама и тако исто механично учење на памет у народнијем школама, и

3.) Да се уведе правилно предавање по свијем предметима.

Према овоме, оно за чим је Дистервег тежио како својијем списима, тако и практичнијем радом, премда се је почело остваривати још за његова живота, остварило се је потпуно тек на пет година послје његове смрти.

Дистервег је не само својијем дјелима, него и својијем личнијем особинама имао чаробан утицај на друге. Ево како га карактерише педагог Ланге: „Говор Дистервегов био је непрекидан и праћен обично живијем покретима. Но кад би се одушевио, што је доста често бивало, његова је бесједа чинила дубок и благотворан утисак на слушаоце. Снага тога духовно неисцрпнога човјека била је беспримјерна. Код њега ни одрасли, ни дјеца, ни младићи нијесу могли бити непажљиви; гдје год би се он појавио — свуда би се будио живот и свестрани умни покрет. Свакога способнога младића код њега би обузелo необично и узвишено осјећање. Нити је он подржавао своје ученике на добром путу полицијскијем надзором, ни строгом дисциплином. Његово душевно благородство будило је такво исто душевно стање и код младежи, а његове велике тежње налазиле су одјека у њиховијем срцима: сама младеж већим дијелом дизала се је изнад онога, што је обично и свакидашње.“

Од педагошкијех Дистервеговијех радова, осим „Рајнскијех новина“, знатни су још :

1. „Педагошки годишњак“, који је излазио сваке године све до смрти Дистервегове. У њему су већином штампани само Дистервегови списи;

2. „Путевођа за њемачке учитеље“, у двије књиге. У тај зборник ушли су сви бољи списи Дистервегови по психологији, педагогици, дидактици и методици;

3. „Почеци школске поуке“ и неколико уџбеника по математици и астрономији.

Навешћемо главна Дистервегова дидактичка правила, која су излазила у његовијем списима, а нарочито у „Путевођи“.

За основно начело поуке Дистервег поставља „развитак самосталности у служењу ономе, што је истинито, добро и дивно“.

Развитак питомца врши се изнутра, путем саморадње. Учитељ или васпитач само помаже томе развитуку, доводећи питомца у згодне за то погодбе. Развити или изобразити човјека, без његова учешћа и то без његова труда и тежње — није могуће.

Сваки духовни развитак почиње се од онога што је мало и једва примјетно, а затијем се развија до највећега и крајњега предјела, који је у опште могуће постићи у човјековом развитуку.

Развитак сваке способности, од почетка до свршетка, врши се без скокова и празнина, непрекидно и поступно.

Најприје треба обратити пажњу на хармонично развиће духовнијех способности код ученика, а тек за тијем дати му стручно изражање, сагласно његовијем индивидуалнијем особинама.

Средиште поуке мора бити ученик, а учитељ, наставни предмети и учила морају се налазити у његовој служби, морају служити као средства за достигнуће главне цијељи, а то је — развитак и изражање ученика.

Поуку треба удепавати према природи учениковој, зато учитељ треба да зна како психологију у опште, тако и психолошке особине свакога ученика.

Како поуку, тако и васпитање треба удепавати према природнијем степенима или периодима човјекова развитака, т. ј. за сваки период физичног или духовног развитака треба давати такву грађу и чинити такве вјецбе, које му одговарају.

Поуку треба отпочети с оне тачке, на којој се ученици налазе, и развијати је непрестано напријед, темељито и без пропуштања. Пошто душевне силе нијесу код свију ученика једнаке, јасно је, да један исти ток поуке не може бити згодан за много ученика.

Ништа не треба предавати прије времена, т. ј. прије него се је ученик развио, да може разумјети оно, што му се предаје. Али опет, с друге стране, не треба у поуци заостајати. Треба ствар руководити тако, да се ученици, осјећајући се довољно снажни да схвате оно, што им се предаје, у исто доба тијем заинтересирају.

Поука се мора вршити очигледно. То је основно дидактичко правило. То ће се правило задовољити онда, ако се знање ученика буде оснивало на очигледном опажању, спољашњем или унутрашњем. Очигледност је битна погодба за ја-

сност и темељитост знања не само у основној, него и у даљој поуци. По себи се разумије, да се са ширењем ученикова знања мијења и карактер очигледности. Оне представе, које су постале раније, путем непосредног посматрања предмета, могу послужити у даљем учењу као очигледна грађа за нове, више представе и појмове.

При поуци треба прелазити

- а.) од онога што је близо к ономе што је далеко,
- б.) од онога што је просто к ономе што је сложено,
- в.) од онога што је познато к ономе што је непознато и
- г.) од онога што је јединично (конкретно) к ономе што је опште (апстрактно).

Облик поуке мора се удешавати према степену развића ученика и према карактеру наставног предмета. У опште не треба се при поуци придржавати само једног облика, а искључивати друге. У осталом, у основној поуци мора превлађивати евристички облик, као најзгоднији за развитак ученика.

При поуци треба пазити како на формалну цијељ поуке, т. ј. развитак душевнијех сила ученикових, тако и на материјалну, т. ј. обогатавање ученика знањем. Формална цијељ у школама које дају опште образовање, нарочито у млађим разредима, мора стојати на првом мјесту.

Поука мора помагати, по могућности, хармоничноме развиту свију душевнијех сила ученика. Свестрано развиће ученика чини цијељ поуке.

Поука мора бити темељита, тако да ученици не заборављају оно, што су усвојили. Понављање онога што је научено и довођење тога у свезу с онијем, што се изнова учи, мора помагати, да се утемељи знање у учениковој свијести.

Основи наставног предмета морају бити стално усвојени, јер на њима почивају будућа знања.

Наставни предмет треба распоредити према природној поступности ученикова развића. У основној поуци треба узети у обзир педагошки систем за распоред наставне грађе, а не научни. Концентрички распоред наставне грађе најзгоднији је у основној поуци.

Садржај наставног предмета мора одговарати сувременоме стању науке. Претпоставке и оно, што није још у науци утврђено, не мора имати мјеста у поуци дјеце.

Једнородни предмети морају се предавати у свези један с другим и помагати један другоме, да се боље усвоје.

Ваља ученика заинтересирати наставнијем предметом и тијем му пробудити вољу за тај предмет. Воља и одушевљење, које показује учитељ према настави, најбоље су средство, да пробуде и код ученика вољу за науку.

Треба сд ученика захтијевати, да умију исказати оно што знају. Може се поуздано рачунати, да ученици знаду само оно, што умију исказати тачно, јасно и с потребитом интонацијом.

Хербарт. Бенеке. Шмит.

Сувремена педагогија оснива се на подацима из психологије и антропологије. Од људи који су се посветили изучавању психолошкијех и антрополошкијех закона, ради тога да оснују на њима педагошку науку, особито су знатни у Њемачкој Хербарт, Бенеке и Шмит.

При изучавању психичкијех појава сви су се педагози користили методом самопосматрања или унутрашњег опита, те су помоћу њега, индукцијом, изводили психолошке законе.

Јован Хербарт (1776—1841) написао је ова педагошка дјела: „Општа педагогија, изведена из цијељи васпитања“, „Писма о примјени психологије на педагогију“ и „О васпитању“.

Глави предмета његова занимања биле су душевне појаве, „Као побуда за ова трудна истраживања, говори он, послужило ми је моје лично убјеђање, да знатан дио погрешака и празнина у нашем педагошком знању зависи од недостатака психологије; ми морамо изучити ту науку и тада ћемо бити у стању тачније одредити, што се чини право или погрешно у свакој појединој лекцији. Само помоћу правога психолошкога знања, педагогија ће доћи до извјесног савршенства. Педагошка правила и упутства само ће онда бити разумна и цјелосходна, ако истичу из психолошкијех основа“.

Цио васпитни рад Хербарт дијели на а) *ураву*, б) *поуку* и в) *дисциплину*.

Урава се састоји у томе, да обузда својевољство и да регулише поступке ученика. Као мјере за то служи давање згодног занимања питомцима, надзор над њима, наредбе и забране, пријетње и казне. Ове потоње боље је замијенити, гдје је то могуће, авторитетом и љубављу васпитачевом.

Поука се састоји у систематском буђењу и склапању представа, као елемената душевнога живота. Дајући и систематизирајући представе у питомчевој души, поука тијем истијем помаже, да се код њега развију виши и разноврсни интереси и

утиче, да се развије укус и упути воља. Према овоме, поука има, као што и мора имати, васпитан карактер.

Дисциплини је задатак да изради код питомца ваљан карактер и да васпита његово осјећање. Према овоме, она се од управе одликује тијем, што има у виду будуће понашање учениково, а управа регулише његово понашање у дано вријеме.

Хербарт није био само педагошки писац, — он је, као директор учитељске школе у Кенигзбергу, примјењивао своје педагошке идеје и на пракци.

Фридрих Бенеке — (1798—1854) био је професор на Берлинском свеучилишту. Од његовијех списа знатнији су: „Психологија, као природна наука“ и „Теорија васпитања.“

Бенеке признаје, да се почетно развијање душевнијех сила врши не иначе, него под утицајем спољашњијех утисака, који се зову надражаји.

Разлика у развићу људи, по његовом мишљењу, бива због два узрока, и то :

- 1.) Због разлике у снази и пријамљивости њиховијех чула и
- 2.) Од неједнакости надражаја.

Пошто развиће душе бива на основу трагова, који су остали у души од спољашњијех утисака, Бенеке захтјева, да васпитачи не пренебрегавају ни најмањијех првобитнијех утисцима на душу дјечију. „Чувајте слабе силе од сваке повреде, која би се могла догодити од сувише јакијех утисака; брините се о богатству, разноликости, живости и свјезини првијех утисака. Не дајте дјечи ни одвећ много, ни одвећ мало утисака, не прелазите с њима брзо од једног предмета на други, јер им тијем сметате, да разгледају и схвате предмет како ваља.“

„Појмови постају од представа, с тога се треба бринуту, да се добије што више првобитнијех представа“.... „Дајте времена нека се најприје утемеље прве представе, па онда прелазите к ономе што је абстрактно. Чим се раније отпочне апстрактан рад над представама, тијем ће се мање прикупити грађе, тијем се прије с њим сврши и тако се убија даљи развитак. Нека дјеца остају — дјецом.

Формално развиће човјеково, по мишљењу Бенеке, налази се у свези са стеченијем представама. Тако на пр. учење латинскијех ријечи не јача памћење у опште, него само у извјесном правцу, и то баш у правцу ријечи; поука у математици помаже, да се појача способност посматрања и суђења

математичкијех одношаја, али ни мало не помаже разумијевању лингвистичкијех, животнијех и другијех одношаја.

„Међу формалнијем и материјалнијем образовањем, говори Бенеке, нема управо никакве разлике. Не постоји ни чисто формалнога, ни чисто материјалнога образовања; сваки траг, који оставља ма какво образовање, јест у исто доба и сила.“

Бенеке држи, да нема никаквог основа ни то, да се дијеле предмети на реалне и идеалне. „Оно што је идеално у исто доба је и реално, али само у другом погледу. Идеални наставни предмети, као год и реални, помажу, да се развије поглед на извјесни дио онога што је стварно“.

Поука, по мишљењу Бенеке, разликује се од васпитања тијем, што прва има искључиво посла с представама и знањем, а другоме је задаћа да образује осјећање и карактер; поред свега тога обје те стране педагошкога рада морају непрестано попуњавати и прожимати једна другу.

Односно пак васпитања карактера, Бенеке, између осталога, говори: „Ми смо у стању положити сталан основ развиту воље само у толико, у колико смо у стању спасти душу од штетнијех и мрачнијех утицаја.“ „Нејасне представе или очекивања највише сметају да се развије стална воља: од њих треба чувати дијете.“ Потребито је такође од самога почетка отклањати сваку дјечију преферану и неумјесну жељу, задовољавајући међу тијем сваку њихову природну потребу. Али више свега васпитач треба да сачува душу дјечију од зависти, ревњивости и другијех сличнијех мана, које поничу још у дјетињству и то понављено ушљед бесмисленијех похвала, дарова и другијех одликовања, која се чине њиховијем вршницима“

„Ако се дјеци даје занимање према њиховој моћи, ако се избјегавају сваке бескорисне наредбе и пријетње, ако се пази, да се не развију такве жеље, које се не могу задовољити, ако се у исто вријеме стаје на пут оговарању, размажености и сувишној њежности, онда се никакво упорство не може код дјече појавити.“

Ради наравственога васпитања Бенеке држи, да је врло важно помагати, да се код дјече развију више тежње, а да се нижијема на пут стаје.

Карло Шмит (1819—1864) био је директор учитељске школе и члан Школског Савјета у Готи. Он је стекао гласа својијем педагошкијем дјелима: „Историја Педагогије“, у 4 књиге, „Књига о васпитању“, „Гимназијска педагогија“, „Антропологија“ и др.

Педагогија, по његовом мишљењу, мора се оснивати не само на психологији, него и на читавој антропологији. Полазећи од те мисли, он посматра човјека и са стране његове физичке и психичке организације и из тога посматрања изводи своје педагошке закључке.

И ако сви људи припадају једноме роду, опет се сваки разликује својим индивидуалним особинама. „Као год што се од груписања писмена азбуке може направити огромна количина ријечи, тако исто и духовне способности, ушљед различите њихове величине, ступају међу собом у безброј односа и тако чине мноштво индивидуалности.“

„Пошто се људске способности налазе у различитијем односима међу собом, то се може догодити, да онај, који је одарен великијем умом у једноме правцу, буде слаб у другом; тако н. пр. он може имати велику способност за научне радове, а да је нема за практичан живот. Нека васпитач не осуди сасвијем свога питомца за то, што је слаб у једноме каквоме год наставном предмету. Једноме језици иду лако, а математика — трудно, другоме — обратно.“

„Као год што за сваки стомак не може поднијети једна иста количина хране, тако исто за сваку нарав не могу да поднесу иста правила, за свако памћење — иста грађа, за сваку способност — иста количина предмета, за сваки разум — исти труд, за сваку особу — исто учење.“

„Као год што баштован не поткида све дрвеће у исто доба и на један начин, и не очекује од њих плод у исто вријеме, тако исто и васпитач не може очекивати, да ће се код свју питомца све силе подједнако и у исто доба развити, нити може захтијевати од њих једнак успјех. Сви ученици не одговарају својим умственијем развитком оне степену, на којему би по годинама морали бити. Различите особе различито се развијају: код једнога се дјетињско доба свршава у 12-ој години, а код другога тек — у 16-ој.

У своме дјелу „Гимназијска педагогија“ Шмит врло темељито излаже значај свакога наставнога гимназијскога предмета и даје методичке напутке о поуци у тијем предметима.

Осим тога, он у томе дјелу говори о спољашњем уређењу гимназије, о њеном васпитном значају и т. д.

Гимназија, по његовијем ријечима, не мора се ограничавати на само давање умнога образовања: она мора у исто доба давати и добро васпитање.

Права и цјелиходна поука, која одговара природи ученичкој, већ сама собом васпитно утиче на њих, навикавајући их, да се концентришу на дотичном предмету, кријепећи њихову вољу, учећи их да буду послушни, да умију владати собом и т. д.

Но, поред свега тога, наставници су дужни још и непомредно утицати на вољу и осјећање питомца. Свакој духовној сили мора се давати нарочита храна: вјера се може потаћи само вјером, а не знањем и разумијевањем онога, у што треба вјеровати; љубав не може понићи само од разумијевања суштине љубави и својства предмета, који је достојан љубави: наравствени поступци потичу се, хране и кријепе само наравственијем поступцима и добријем примјером.

Као основ за васпитање у школи служи домаће васпитање. Само ћемо онда моћи очекивати успјех у васпитању, ако међу кућом и школом постоји сугласност, т. ј., ако домаћи живот не противурјечи законима и захтјевима школе. Међу родитељима и школом треба подржавати колико је могуће тјешњу везу.

Да би школа могла благотворно утицати на питомце, мора одговарати овим условима:

- 1) У њој мора постојати строги ред у сваком погледу.
- 2) Школска правила морају бити кратка и немногбројна, али се морају строго испуњавати. Не смије се занемарити ни најмањи изгред против правила.
- 3) Похвале и награде треба давати опрезно и правично, тако да побуђују радост код онијех, којијема се дају, а не високоумље и сујету, а код њиховијех другова — жељу да им подражавају, а не завист и незадовољство.
- 4) Казне не морају бити такве, да штетно утичу на питомца ма у каквом погледу. Оне морају имати једну искључиву цијељ — његову поправку. Укори морају бити кратки и никако не смију бити увредљиви и подругљиви.
- 5) Међу наставницима мора постојати савршена љубав и слога. Ма како се они разилазили у погледима на живот и свијет, — њихови васпитни назови и цијељи морају се слагати међу собом. Под том само погодбом школа може постићи добре резултате.

6) У предавању мора бити повише јединства, с тога је корисно, да се једноме истоме лицу даде неколико предмета у истом разреду. Сваки разред мора имати свога наставника — учитеља, који води надзор над својим васпитаницима и по могућности одржава јединство у њиховој настави и васпитању.

7.) Младијем учитељима, који тек што почињу свој рад, не треба давати да предају у нижијем разредима, него у средњијем: за ниже разреде захтијева се искусни педагог, који зна свој посао.

8.) Треба свијема начинима подржавати у школи добар дух, а то највише зависи од учитеља.

9.) Треба опрезно искорењивати код питомаца опажене мане, да не би, искорењујући једне, изазвали у њему друге и да не би загушили његове добре особине. Врло је важно за поправку манџ код питомца, да наставник зна њихов постанак, као год што је важно за доктора, да зна постанак болести, да би је могао успјешно лијечити.

Сваки наставник у своје васпитноме раду мора се руководити овим правилима:

а) да никакву мџну код питомца не омаловажава и не пропушта;

б) да одма употреби сходне мјере против опажене наравствене болести код питомца;

в) кад се питомац поправља треба удаљити од њега све, што би га могло навести да погријеш;

г) не треба оцјењивати пријеступ дјетета мјером одраслога човјека;

д) треба довести питомца до тога, да се сам ријеш, да се поправи, да добије енергију и вјеру у своју снагу, и да му се даду средства за поправку;

ђ) кад се питомац поправља треба поступати према његовим индивидуалнијем особинама;

е) кад се питомац поправља не треба пренебрегнути помоћ од стране његовијех другова: другови ће га често боље поправити, него сам наставник.

ж) треба се понашати према питомцу искрено, отворено и с љубављу, показујући вјеру у његове добре почетке и наду, да ће се поправити;

з) не треба да питомцу постане досадан наставников надзор: такав надзор може учинити, да питомац постане лукав и рђав човјек. Штетно је такође непрестано пратити питомца, јер се таква пратња неће продужавати увијек, па кад се они виде на слободи, без руковође, без сумње ће се спотичати и падати;

и) однос васпитача према малољетноме ученику мора се разликовати од односа према одрасломе. На овога потоњег може се утицати убјеђењем; први пак не разумије увијек

апстрактне савјете, него види главни авторитет за себе у наставниковијем наредбама;

ј) кад се питомац не покорава, може се прибјећи казни.

Говорећи о тјелесној казни, Шмит понавља само Квинтилијанове ријечи: „не треба никад заборављати, да тољага уништава стид код дјетета, зато при васпитању нема ничега, што захтјева вишу опрезност, него примјена те казне.“ У опште треба памтити ријечи Франке — ове: „болећијем срцем и благом ријечи може се и с дјететом и с младићем учинити много више, него најстрожијом казном.“

Бел и Ланкастер.

За вријеме док су у Њемачкој обрађивали и примјењивали Песталоцијеве идеје, у Инглеској се развила и прешла у друге јевропске државе, па и у друге дијелове свијета, тако звана система „узајамне поуке.“

Још стари Индијанци и Римљани узимали су у помоћ старије ученике при поуци млађијех ученика; то исто је чинио и Троцендорф у својој школи, Песталоције у својему институту у Станцу. Узимао је способније ученике, да му помажу поучавати неспособније. Не идеју ове узајамне поуке најбоље су обрадили инглези Бел и Ланкастер.

Узрок овоме био је тај, што није било довољно учитеља, а свијест о потреби писмености у народу била је све јача. Ушљед овога, система узајамне поуке Бела и Ланкастера брзо се је привила и раширила у Инглеској.

Адрија Бел родио се је 1752 године у Шкотској. Као управитељ сиротске војничке школе близу Мадраса, он је видио, како су се малабарска дјеца учила да пишу, цртајући писмена прутућем по пијеску и помажући једно другом. Он је хтио, да тај начин uvede у своју школу, али његови помоћници нашли су да је то незгодно. Тада је он изабрао једнога од старијих ученика и ставио му је у дужност, да поучава своје млађе другове. Поука је ишла успјешно, а то га је навело на мисао, да повјери старијим ученицима, да поучавају млађе. Он је све ученике подијелио на мања одјељења и свако одјељење предао по једном бољему ученику, да га поучава. Ови потоњи учили су се опет код својих старијих другова, који су више знали и т. д. Од 1795 године мадраска школа није имала другијех учитеља осим старијих ученика, које је учио сам Бел.

Кад се је, године 1796, Бел вратио у Инглеску, добио је наредбу, да у Лондону уреди школу по својој системи. У то вријеме саставило се било у Инглеској „Народно друштво,“ којему је била цијел, да у духу господареће цркве шири про-свјету у простоме народу. Ово друштво нашло је Белову систему поуке као најзгоднију за тај посао и раширило је по свој Инглеској, Шкотској и Ирској. Већ године 1817 ово друштво имало је под својом управом више од 1000 школа, у којима се је учило по системи Бела преко 200.000 мушке и женске дјеце.

Једновремено с Белом примијенио је систему узајамне поуке и Ланкастер. Он се родио 1778 године, а кад му је било 20. година, сеновао је у Лондону школу, у којој је, за врло малу плату, учио дјецу читању, писању и рачуну. Његова школа почела је напредовати. Пошто због оскудности у средствима није могао да добави потребити број учитеља, он прибјегне помоћи старијих ученика, и тако је добио могућност, да поучава у школи више од 1000 дјеце. Поука је ишла добро и школа је изашла на глас.

Пошто је Ланкастер био увјерен, да је та система добра, старао се је, да с њом уведе у Инглеско друштво. Године 1814 он састави „Британско и инострано школско друштво,“ којему је била задаћа, да шири школе по Ланкастеровој системи. Сам пак Ланкастер прешао је у Америку и тамо распространио школе узајамне поуке.

Белове и Ланкастерове школе у ствари су налик једне на друге; разлика је само у томе, што су прве биле за дјецу, која припадају оној цркви, која је господствујућа у држави, те им се Катихизис предавао и Библија тумачила у духу те цркве; у другијема пак само се читала Библија, те су се у њима могла учити дјеца, која припадају разнијем вјероисповијестима.

По системи поуке Бела и Ланкастера ученици су се дијелили на неколико одјељења, а свако одјељење имало је по једнога старијега ученика, који их је учио. У једно одјељење спадали су они ученици, који су учили сабирање, у друго — одузимање, у треће — множење и т. д. Једноме старијему ученику давало се највише по 10 млађијех. У вријеме занимања они су, како говори Бел, стојали на једном мјесту, „чинећи полукруг пред старијим учеником“ Старији ученици, не само што су учили млађе, него су још и пазили на њихову чистоту и владање. Осим дужности учитељске, давали су ученицима још и друге

дужности у школи: једни су пазили разредну књигу и биљежили одсутне ученике, други су раздавали ученицима таблице и друга учила и т. д. Учитељ је само, као какав управитељ фабрике, пазео да се строго врши прописани ред, одређивао је старијим ученицима занимање, добијао од њих извјештаје и поучавао само њих.

Присталице ове системе истичу ова њена преимућства.

1) што је могуће у једној истој школи, са једнијем само учитељем, учити врло много дјеце;

2) што даје могућност ученицима, који уче друге, да и своје знање учвршћују;

3) што, дијелећи ученике на одјељења, може лакше да удеси поуку према степену ученикова развића;

4) што потиче код ученика љубав према садруговима и буди код њих свијест, да су они један другоме потребити. Нај-послије, развија код њих дух удружења и општекорисног рада, јер почињу сазнавати, да живе не само за себе, него и за друге, за цјелину, којој припадају.

Ова се система брзо распространила не само по Јевропи, него и по другим дијеловима свијета.

Но наскоро су оставене ван ове системе, и то: поука је била одвећ механична и није имала потребите снаге за образовање, а осим тога она онемогућава непосредан благотворан, утицај учитеља на ученике; због овога почели су остављати ову систему, чим се показала прилика, да се могу имати учитељи, који су потребити за школу

Ж а к о т о .

Од францускијех педагога прве половине XIX вијека знатан је Жакото, који је имао нешто утицаја и на поуку у опште у Јевропи.

Жакото се родио у Дижону године 1770. Кад му је било 19 година постао је професор Дижонске колегије. Доцније је служио неко вријеме у војничкој служби, а послије поново се је посветио педагошком раду: био је управитељ школе у Дижону, учитељ француског језика у Лувенском свеучилишту, па управитељ војничке школе у Белгији, у којој је успјешно примијенио свој метод поуке. Умро је у Паризу год. 1840.

Од њега су остала ова дјела: „Општа поука,“ „Матерњи језик,“ „Инострани језици“ и др.

Свој метод поуке он је у главноме развио у дјелу „Општа поука.“

Његов метод извире из двије главне основе:

- 1) Сви људи имају једнаке умне способности.
- 2.) Све се садржи у свему.

Првијем Жакото хоће да рече, да код свију људи дух има једнака својства, али се пројављује различито, према тјелесној организацији, према вољи човјековој и спољашњијем условима, у којијема живи. „Ми сви имамо потребите умне способности, али нам некад недостаје воља: ученик нема права да каже, да не може; нека призна да је био лијен, па ћемо се ми с њим сагласити.“

Другијем се захтијева, да се при поуци ма из којег предмета постави најприје потребити основ, на којему би се оснивало све што се доцније о томе предмету сазна. Постављени основ, разумије се, треба понављати и поново посматрати, како би у сваком погледу могао бити усвојен. Оно што се изнова научи треба срањивати с онијем, што је научено прије, и тада ћемо видјети, да се старо садржи у новоме, а ново у староме.

Жакото даје велики значај памћењу. Главно је то, да се непрестанијем понављањем вјецба памћење код ученика.“ Први услов цјелисходне поуке јест тај, да се вјецба код ученика памћење дотле, док добије потребиту сталност и тачност.

Поука у читању по Жакотовом методу врши се овако: учитељ узме реченицу и чита је на глас, обраћајући пажњу на сваку прочитану ријеч. Ученик понавља реченицу и учи је на памет. Затијем он, најприје редом, а послије на прескок назад и напријед, показује све, што се изговара. Послије овога чита се реченица по слоговима. Идући даље, он опажа писмена и упознаје их. Вјецбање траје дотле, док ученик буде умио без погрешке показати све ријечи, слоге и писмена у реченици. Пошто је тако научена једна реченица, прелази се на другу. У другој ученик већ налази познате му слоге и писмена, а у исто вријеме упознаје се с новијем писменима.

Заједно с читањем учи се и писање. Кад је прва реченица растављена на писмена, ученик мора та писмена да пише, затијем пише слоге, ријечи и реченице. Ученици једновремено се вјецбају у калиграфији и у ортографији.

Пошто је ученик научио да чита, давали су му да учи на памет одломке из „Телемака.“ Ти су одломци служили као вједбање у граматици и стилистици матерњег језика.

При учењу туђега језика, н. пр. латинског, Жакото је такође полазио од текста и његова пријевода. Учећи текст, ученик је опажао граматичке особине дотичнога језика и усвајао их.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

КРАТАК ПРЕГЛЕД ШКОЛСТВА У РУСИЈИ.

Историју развита школства у Русији можемо подијелити у главне на два периода:

I. Од почетка хришћанства и писмености до Петра Великога.

II. Од Петра Великога до данас.

Први период могли би подијелити на три дијела и то: а) до монголске навале, б) доба монголског господарства, в) доба утицаја јужно-руске науке и схоластике.

I. Од почетка Хришћанства и писмености до

Петра Великога

а.) Од почетка хришћанства и писмености до
монголске навале.

Заједно с хришћанством уведена је била у Русију и писменост. Како писмо тако и прве црквене књиге примили су Руси од своје браће јужнијех Словена.

Доцније почеле су се и у самој Русији оснивати школе, којијема је била задаћа, да спреме свештенике. По свјedoци летописаца било је таквијех школа још за вријеме св. Владимира, а за вријеме Јарослава Мудрога почели су се оснивати манастири, а уз њих и школе.

Пошто су први представници православља у Русији били Грци, они су и школе оснивали по обрасцу онијех, које су постојале у њиховој домовини.

Наставни предмети у тијем школама били су: читање, пјевање, писање и усмени и писмени рачун. Главна књига за читање био је Псалтир, који су често учили и на памет.

Однос између учитеља и ученика био је очински, а дисциплина била је блага. Митрополит Михаил савјетује учи-

теље, да „темељито и уредно уче дјецу књизи; да их васпитавају у духу божијех заповијести, наравствености, правди и љубави, не срџбом, но снисходљиво и благо.“

Учитељи су се у старој Русији користовали особитијем поштовањем.

б) Доба монголског господарства.

Онај успјех, који је постигла Русија у просвјетном погледу до доласка Монгола, био је савршено поништен монголском навалом. Монголско господарство задржало је Русију више но два вијека на путу њеног просвјетног развика. Руси не само да нијесу могли радити на ширењу просвјете у својој земљи, него нијесу могли ни мислити о томе, тако да онај, који је желио да се научи читању и писању, није имао гдје. Не само прости народ, него ни сама властела и књажеви нијесу знали читати и писати. Тешко је било наћи писменог човјека, да заузме свештеничко мјесто. Нешто мало жалоснијех остатака писмености крило се још по манастирима, и народ је постајао све грубљи и све је више губио наравствено осјећање.

Али мало по мало Русија се почела снажити и ослобођавати се од татарског јарма. Заједно с тијем јачала је и свијест народна о томе, да треба подигнути образовање у држави.

в) Доба ушцаја јужно-руске науке и схоластике.

Док је источна Русија чамила под татарскијем јармом и напрезала се, да тај јарам збаци, дотле се је југо-западна Русија, као саставни дио Литванскога књажевства, због сусједства Пољске и западне Јевропе, кретала напријед у своме образовању.

Главни покретач за ширење образовања у југо-западној Русији била је борба за вјеру и народност, која је у исто доба одредила и правац томе образовању. Пошто се Литва ујединила с Пољском, појавили су се у југо-западној Русији језуити, који су се свијема начинима старали, да униште руску народност у тој земљи, а да православне подвргну римском папи. Због овога потоњег уведена је била религијозна унија.

Руско свештенство и властела старали су се опет да осујете језуитске намјере, па су при црквама у развијем градовима оснивали братства, којијема је била задаћа, да помажу сиротињи и да штите православље од католичанства.

Ова братства почела су отварати школе за свештенство. У тијема школама учили су се ови предмети: грчки, словенски,

руски, латински и пољски језик, граматика, риторика, пијитика, дијалектика, богословље и још неки други. Поука је била чисто схоластичка. Да би се ученици увједбали да бране православље од католичанства, уређивани су диспути, којијема је руководио сам ректор.

Осим тога, ученици су се вједбали у писању стихова и представљали су мистерије (духовне драме).

Од свију братскијех школа највише се прославила „школа јелино-словенског и латинско-пољског писма“ у Кијеву. Митрополит југо-западне Русије, Петар Могила, уредио је ову школу према вишијем језуитскијем школама, а да би тој школи дао и ваљане наставнике, послао је неколико младијех људи у разна јевропска свеучилишта. Од Петра Могиле ова се школа почела називати Кијево-Могиланска Академија, а од 1701 просто Кијевска Академија.

Кијевски научењаци почели су прелазити у Москву и утицати на школе, које су се тамо уређивале. У почетку њихов утицај био је врло слаб, и тек је доцније почео јачати. Осим тога, московско свештенство и властела односили су се неповјерљиво према кијевскијем научењацима и чинили су им разне сметње.

Од школа које су уређене у Москви треба споменути „грчко-латинску“ школу, коју је уредио патријарх Филарет 1633. За овом школом појавиле су се *Сиринска* и *Миску* којијех је и школа у Заиконоспаском манастиру. Ова се школа 1700 прозвала Словено-Латинска Академија, а 1775 почела се звати Словено-Грчко-Латинска Академија. Устав за ову Академију написао је Симеон Полоцки по примјеру Кијевске Академије, и од тада је у њој владао онакав исти ред, као у Кијевској Академији. Московска Академија играла је знатну улогу у просвјети источне Русије.

II. Од Петра Великога до нашијех дана.

Ни један од рускијех владара није се толико ни тако енергично заузимао око ширења просвјете у Русији као *Петар Велики* (1689—1725).

Да би могао извести своју реформаторску радњу у Русији, потребити су му били спремљени и изображени људи. Према овоме он је отварао школе, које су спремале људе за један или други рад. Тако на пр. он је уредио поморску школу, инжињерску школу и т. д.

Осим тога, он је наређивао, да се отварају и такве школе, у којима би се свако могао научити писмености, а за изражавање духовности наредио је, да се отворе тако зване *партијаршке школе*. Но пошто су многи нерадо шаљали своју дјецу у школу, Петар Велики издавао је строге наредбе за то. Тако на пр, једном наредбом он је забрањивао, да се не смију женити они који су неписмени, а лица из свештеничкога сталежа, која се нијесу учили, да иду у солдате.

Осим тога, он је шаљао младе људе и у друге државе на науку и сам је пазио и водио рачун о томе, како се занимају и успијевају. Наредио је такође, да се с туђијех језика преводе разна дјела, која су корисна за Русе.

За вријеме њега почеле су излазити и прве руске новине „Петербургскія Вѣдомости“. Он је саставио простију словенску азбуку за обичну употребу, а стару словенску азбуку оставио је за црквене књиге.

При крају живота Петар Велики ријешо је да оснује Академију, којој би била задаћа да унапређује науку, да учи младе људе и да их спрема за учитеље, али она је била отворена тек после његовог смрти.

Рад Петра Великог који проширења образовања у Русији продужила је *Екатерина Петровна* (1741—1761). Главни њени помоћници у томе послу били су Иван Иванович Шувалов и Ломоносов. За вријеме њено било је отворено прво руско свучилиште у Москви (1755 г). Двије године доцније отворена је Академија вјештина у Петрограду, а тако и прво руско позориште, најприје у Петрограду, а доцније у Москви.

Екатерина II (1762—1796) била је потпуно свјесна тога, какав важан значај има народна просвјета, како за срећу и напредак државе у опће, тако и за срећу свакога појединога грађанина. У својему знаменитому „Указу“ она је писала: „Ако хоћете да станете на пут пријеступима, старајте се да раширите просвјету у народу. Ако хоћете да обогатите народ, да подигнете његово благостање, да побољшате његов труд, — уредите свуда школе и дајте народу изражавање. У броју природног богатства треба рачунати и просвијећен ум становништва. Ако хоћете да обезбиједите будућност дјетета, не старајте се толико да му оставите имање, колико да му дате здраво и правилно васпитање. Здравно и правилно васпитање и добро изражавање јест основ, на коме се опире државни развитак“.

Она се је нарочито старала о ширењу просвјете у нижему сталежу и године 1775 наредила је, да се свуда отварају школе. Осим тога, она је установила комисију, којој је била задаћа: 1) да састави уџбенике, 2) да састави наставни план за народне школе, 3) да се заведу школе по свој царевини, и 4) да се спреме ваљани учитељи. За ову сврху био је позван из Аустрије Србин Јанковић — Миријевски, који је добро познавао Фелбигеров начин поуке и руски језик. Он је рускијема школама дао исто уређење, које је Фелбигер дао школама у Аустрији. Тај устав био је потврђен 1786 г. По томе уставу све су се школе дијелиле: на *главне*, или четвороразредне и *мале*, или дворазредне.

За спремање учитеља још прије тога уређена је била у Петрограду учитељска школа.

Осим тога, уређени су били затворени заводи како за мушку, тако и за женску дјецу. Главни њен помоћник у томе послу био је Иван Ивановић Бецки. По плану, који је он за те заводе саставио, основан је у Петрограду 1764 г. Смољни Институт за властелинске дјевојчице, а годину доцније основан је такав завод и за грађански сталеж. Мало доцније уређени су у Петрограду и Москви два васпитна завода, инжињерски кадетски корпус, артиљеријски кадетски корпус, сухопутни кадетски корпус, двије трговачке школе у Москви и Петрограду и добровољни властелински пансион при московском свеучилишту.

Од научнијех завода, које је основала Екатерина, особиту пажњу заслужује „Руска Академија,“ којој је била задаћа, „да пречишћа и обогаћава руски језик, и да уреди правила граматике, говорништва и стихотворства.“

Благодарећи оваквијем енергичнијем мјерама, које је предузела Екатерина за ширење просвјете, почео се је опажати знатан напредак у књижевности, а нарочито у пјесништву.

За вријеме цара *Павла I* (1796—1801) основано је свеучилиште у Дерпту и Духовна Академија у Петрограду. Његова жена, царица Марија Феодоровна, веома се је старала о изражању женскиња и узела је под своју заштиту све женске заводе у Русији. Осим тога, она је основала два дјевојачка института у Петрограду: Марински и Екатерински.

Цар *Александар I* (1801—1825) установио је 1802 године, Министарство Просвјете, а у исто вријеме предузет је рад, да се саставе нова правила за школе. По тијем правилима сва Русија била је подијељена на 6 школскијех округа, а у сваком

округу требало је да се отвори довољан број основнијех и средњих школа, а тако и по једно свеучилиште.

Године 1804 поменута правила замијењена су новијем уставом, који је донио одредбе: о управи над школама, о цијели појединијех завода, о наставнијем плановима, о дужностима учитеља, управитеља, надзорника, о понашању ученика, о испитима, о школском одмору, о правима наставника и о приватнијем школама.

Од 1811 године почела се обраћати особита пажња у гимназијама на старе класичне језике и на матерњи језик.

За вријеме Александра I. остварена су свеучилишта: у Вилни, Казану, Харкову и у Петрограду. Осим тога, за вријеме његово, отворено је много вишијех завода у разнијем рускијем градовима.

Да би принудио родитеље да шиљу дјецу у школу, Александар I издао је указ, по којему су се давала велика права и привилегије онијема, који сврше гимназију и свеучилиште.

Цар Никола I. (1825—1855) издао је два манифеста, у којима наређује, да се обрати особита пажња на наравствено васпитање дјеце и да се народно образовање и васпитање оснује на начелима народности. Наредби пак, која је била упућена на Министарство Просвјете говори се, да је опажено, „да нема потребитог јединства на које се мора основати како васпитање, тако и поука.“

Да би се постигло јединство и ред, и да би се школе основале на начелима народности, уређена је била нарочита комисија, којој је и стављено било у задаћу, да то питање проучи и ријеша.

Године 1828 ова комисија издала је нови школски устав. Од одредаба тога устава обраћају на себе пажњу:

1.) Ограничење приватнијех школа, јер су још после рата, 1812 год., многи странци, ради чисто материјалне користи, отварали школе, од којијех не само није било никакве користи, него су још и штетно утицале на питомце.

2.) Диоба школа на сеоске, градске и на гимназије;

3.) Зватан утицај који се даје духовништву на школе.

Осим тога, комисија је предузела да прегледа старе уџбенике и да изда нове, подесније за школу.

Односно образовања у Русији за вријеме цара Николе I важно је још опазити шљедеће:

1.) Што је, 1831 год., издана наредба, којом се забрањује шиљати младиће од 10—18 година на школовање у инозем-

ство, једно с тога, што школа и у Русији већ има доста, а друго с тога, што се ти младићи враћају кући скоро без икаква познавања своје земље, њенијех потреба, обичаја и закона, а често и језика, те живе као странци у својој земљи;

2.) Што се обратила пажња на техничке школе и земљорадњу;

3.) Што се обратила особита пажња на војничко образовање и отварање војничкијех школа, међу којима на прво мјесто долази Војена Академија.

За вријеме цара *Александра II*, (1855—1881,) који је ослободио руске сељаке од робовања спахијама, народна просвјета знатно је пошла напријед. По највишој наредби био је састављен Комитет, којему је стављено у дужност, да састави план за уређење народнијех школа. Комитет је саставио пројект, по којему је призната потреба образовања за свакога, и да је за ширење образовања згодније употребљавати мјере потицања и поштравања, него принуђавања.

Одређено је тачно ко мора водити бригу о школама, а општинама и приватним лицима дата је била широка слобода за отварање приватнијех школа.

Године 1875 издата су била упутства за једноразредне и дворазредне сеоске школе, и они који би успјешно свршили прву, служили су у војсци двије године мање, но обично, а који би свршили другу — три. То је служило као поштравање да боље похађају школу.

Да би се могао имати довољан број добро спремљенијех учитеља, почели су отварати учитељске школе, педагошке течаје, држати учитељске скупштине и т. д.

Осим основнијех школа, уређене су биле свуда при семинаријама недјељне школе, а по варошима шесторазредне варошке школе.

Да би се учитељи за варошке школе могли ваљано спремити, наређено је, 1872. г., да се у сваком округу отвори по један учитељски институт.

Средње школе, како опште, тако и стручне, биле су из основа преуређене. Научени људи тога доба усвојили су Песталоцијево мишљење, да опште образовање треба да претходи стручном. Овај принцип особито је успјешно разјаснио научењак Пирогов у своме чланку „Вопросы жизни“, којему је поставио за епиграф ове ријечи: „За што спремате вашег сина? упита ме неко. — Да буде човјек. одговорих ја“.

За владе Александра II-га обраћена је велика пажња и на образовање жинскиња. Основане су многе женске гимназије, како државне, тако и општинске. Ове потоње добијале су припомоћ од Министарства Просвјете, а све су се налазиле под заштитом Царице Марије Александровне.

Године 1871 изашла је наредба, којом се женскијема даје право, да могу добијати учитељску, љекарску и телеграфску службу, а према томе уређени су и заводи, у којијема су се могле спремати за тај рад.

Ради вишега женскога образовања биле су отворене у Москви, Кијеву, Казану, Петрограду и Одеси више женске школе.

Енергичке мјере, које су предузете за владе цара Александра II-га у корист просвјете, проузроковале су и усиљени педагошки књижевни рад: почели су обрађивати различите методе и начине поуке и различита питања, која се односе на поуку и васпитање у опште.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

КРАТАК ПРЕГЛЕД ШКОЛСТВА КОД СРБА.

Не имајући могућности прослиједити као што би требало историју васпитања и поуке код Срба, ми ћемо се ограничити само на најкраће црте, које изнијети можемо према подацима, што их имамо под рукама.

Народне пословице, изреке, обичаји и трагови, који се налазе у народнијем пјесмама, били би без сумње једини извор за проучавање васпитања код Срба у предхришћанском добу.

Хришћанство пак, које се јавило међу Србе још у седмом вијеку, а стално утврдило тек у XII, изазвало је без сумње и већу потребу за народно образовање. Као први и највећи поборник за народну просвјету код Срба рачуна се свети Сава Немањић, који се зато и назива именом „учитеља и просвјетитеља Српске земље.“

Имамо основа мислити, да је св. Сава подизао школе за поучавање младежи и у другим предметима осим вјере, и да су то његово дјело продужавали и његови побожни ученици и наслједници, а судећи по опроштајној бесједи Стевана Немање, коју је изговорио сабору, кад се је пријестола одрекао, можемо мислити, да је при његовоме двору постојала нека школа, у којој су се васпитавала дјеца владајуће породице и властелинска.

Морало је постојати школâ, у којијема су се спремали управници и судије народни, којијема цар Душан наређује, да *суде по закону*, а не по царевој књизи, ако би се она, разумије се, са законом разилазила.

Школе су морале постојати уз манастире, као: Хиландар, Студеница, Пећска патријаршија, Милешево и др.

Да је доиста било тих школа, свједочи нам и књижевност, која је још у Немањино доба била доста развијена, јер је он, гонећи Богомиле, *многе јеретичке књиге саалио*.

Осим тога, у Ђаковици се налази трагова, који нам свједоче, да је ту била нека врста велике школе и много другијех школа са мноштвом ђака, по чему је и сама барош име добила.

Но српски владари, Немањићи, нијесу се ни на то ограничавали, него су шиљали поједине младиће на васпитање и науку у српску приморску републику Дубровник.

Косово је зауставило српски напредак, али и послје Косова Деспот Стеван Високи успио је, те је пренио књижевност средиште из Св. Горе и смјестио га у Ресави. Он, осим тога што је сам волио књижевност и њом се занимао, скупљао је око себе учене људе из другијех крајева, а нарочито из Свете Горе, добро их је држао и волио, те је желио, „да књижевном мудрошћу накити обичаје и ријечи, и да њеном благодаћу душу просвијетли и к позвању Бога упути.“

Душа тијех књижевника био је Стефанов љубимац Константин философ писац дјела „О правопису“ и доцнији Стефанов биограф.

У средњовјековној српској држави, па и за владе Деспота Стефана, гајила се не само наука него и умјетност. На археолошком збору у Кијеву (1874 г.) исказали су овако мишљење о сликама из Деспотовој доба: „У њима су слике далеко одскочиле од познатијех нам старијих српских слика наше тадашње умјетности и у слободности и љепоти цртања, и у колориту и у изради, да управо служи на част цијелој тадашњој умјетности.“

Шафарик пак вели: „патос призренске цркве, и дечанска црква, и нећска припрата, и босанско злато, и ресавско писање није не обретајет се нигдјеже.“

Овакав напредак дао је повода Чеду Мијатовићу, да исказе овакво мишљење, говорећи о Деспоту Стефану: „Каква несрећа за нас, а и за цијелу Јевропу, што није настало једно педесет година мира, те да се ови красни симптоми образованости пуно развијају! Може бити, да би тада на мјесто Италије Србија постала колијевком ренесанса.“

Но било несрећом или кривицом чијом, насташе по српски народ зла времена, која затријеше и спомен о школама и напретку у средњовјековој српској држави. Једино зар, ако се мало писмености чувало при манастирима, а народ није имао кад помишљати о школама, но је тражио начина, како ће очувати главу на раменима, селећи се или одмећући се.

Митрополити српски у Српској Војводини, одма послје њихова пресељења, старали су се да подижу школе за свештенство, али су у томе доста слабо успијевали.

Митрополит једине независне српске земље, Црне Горе, Василије Петровић, вапије у Русији, да му помогну, да отвори школе у Црној Гори, али је тај вапај остао узалудан. — Митрополит Петар I (свети) отворио је неку врсту школе при Цетињскоме манастиру, у којој је сам учио и упућивао оне, који су се за свештенике спремали.

Од 1774 знатно су умножене основне школе код преко-савских Срба. Око народне просвјете у то доба заузимале су се тадашње владике: бачки, Мојсије Путник, и темишварски Вићентије Јовановић, Видак. Први је био добротвор слависме Јовану Рајићу, и држао је о своме трошку богословску школу у Новоме Саду; а други је помагао Доситију, Тодору Јанковићу Миријевском, Вујановском и другим радницима око народног напретка. Миријевски је слушао педагогију код знаменитога педагога Фелбигера у Бечу. Он је радио за школе не само као њихов управитељ, него је још писао и упутства за учитеље, од којијех му је најважније *Ручная книга, потребная магистромъ илирическихъ неунитскихъ школъ въ ц. кр. государствѣхъ*. Ова је книга рађена по наредбама Фелбигера, а удешавана је за потребу ондашње српске школе.

Послје Миријевског продужавали су рад у истом правцу Мразовић и Вујановски, који су, као школски управитељи, скупљали учитеље у мају и јуну, те им предавања држали и упутства давали.

Године 1812 би заведена у Сент-Андреји учитељска школа, која је 1816. г. пренијета у Сомбор, гдје је и данас. У ову су се школу прибрани најбољи људи, који су жељели помоћи своје народу образовањем и васпитањем.

Године 1857 појавио се на педагошком пољу Ђ. Натошевић, који и учитељску школу и народне школе преуреди по захтјевима најновије педагогије, те је тијем радом учинио велико добро својему народу.

Данас код преко-савских Срба има довољан број мушкијех и женскијех школа, како основнијех, тако и средњијех.

Код Срба у Србији прве школе почеле су се оснивати за вријеме Карађорђа. Њих је било по свијема варошима и градовима, а и по неким селима. Осим тога основана је, 1808 г., велика школа у Биограду. У тој школи предавати су ови предмети: Историја свијета, земљопис, статистика, права, фи-

зика, начин како се пишу писма, рачун, њемачки језик и „правоучителна преподаванија“. Течај науке трајао је три године.

Године 1813, с пропашћу Србије, пропале су и све ове школе, те је све пошло по староме.

Од 1815 год. почеле су се опет отворати школе, али не о државном трошку, него на трошак општина и појединијех добротвора.

Тако је, мање или више, трајало до 1844 год., а тада буде издато: „Устројеније јавног училишног наставленија“. по којему су школе подиј љене на: а.) основне, б.) *посленотрговачке*, в.) *гимназијалне* и г.) *лицеум* или *велика школа*.

Године 1845 уређен је „одбор просвјештенија“ од 9 лица, који ће помагати министарству просвјете и подносити му предлоге, а 1849 мјесто овога одбора уставови се „школска комисија“, којој је била дужност, да прегледа школске књиге и да даде своје мишљење и у другим питањима, кад би министарство то захтјевало.

Најпослије законом од 1855 и 1863 дато је школама ново уређење, по којему су одређени: извори за издржавање школа услови за отварање школа, учитељске дужности, регулисање учитељскијех плата и др.

Од 1844 год. почеле су се отворати у Србији и женске школе, које су се доцније развиле по свијем варошима, па и по селима.

У новије вријеме Србија је учинила знатан напредак на пољу народне просвјете, тако да данас има у њој не само довољан број основнијех, средњијех и стручнијех школа, него има и једна добро уређена „Велика Школа“ са три факултета: философским, трговачким и техничким. Ова ће се школа, како изгледа, наскоро преуредити, те ће мјесто ње постати свеучилиште.

О школама у Црној Гори, баре у правоме смислу те ријечи, све до новијега доба не може бити говора. Једини писмени људи, ако их још писменијема можемо назвати, били су свештеници, који су то мало своје спреме добили у манастирима и код старијех свештеника.

Године 1833 Петар II оснује прву основну школу на Цетињу, а уз њу и „благодјејаније,“ те су ђаци ту живјели и храну добијали. 1835 г. буде основана и штампарија, у којој су, поред другијех, штампане и неке књиге за школску потребу.

Задаћа ове школе сводила се у главnome на то, да ученици науче читати, писати, молити се Богу и понешто рачунати и у цркви појати. Доцније се у овој школи предавала и „граматика“ као засебан предмет.

Петар П отворио је још једну основну школу у манастиру Добрској Ђелији, која није била дуга вијека.

Цетињску школу преуредио је за вријеме Књаза Данила I учитељ Стеван Петрановић, задарски семинариста. Он је школу раздијелио на пет разреда, а за сваки разред прописао и распоред наставнијех предмета. У тај распоред улазили су: катихизис, библијска историја, догматика, омилитика, словенско читање с пријеводом, граматика српска и словенска, историја цркве, српска историја и историја Црне Горе, општа историја, риторика, географија, физика, логика, психологија и још неки предмети.

Као што се види Петрановић је пренио на цетињску осн. школу скоро читав план задарске Богословије и желио је нешто да уради, али нити је имао доста педашког знања ни такта, иначе не би такав план претписивао за једну основну школу. Петрановић наскоро напусти Црну Гору, школа је и даље постојала и мијењала учитеље, а учитељи су мијењали наставни план, сваки по својој увиђавности и способности. Поред тога, заведено је по Црној Гори још седам, осам основнијех школа, а 1863 год. заведе се на Цетињу и једна Богословија, која је живјела само годину дана.

Ваљан покрет напредовању цетињске основне школе дали су нови учитељи, задарски богослови: Михаило Мршић и Божо Новаковић, који су, 1864 год., почели да раде у њој свјесније и методичније, избацили бубање, јерове и ижице, а завели фонетички начин предавања и Вуков правопис. Тако је мање или више трајало до 1869 године.

Година 1869 јест епохална година за школство у Црној Гори. Те године, по наредби Њег. Височанства данас сретно владајућег Господара Књаза Николе I, буде уређена на Цетињу Богословија, којој је била задаћа, да спреми ваљане свештенике и учитеље, а задаћи тој она је с чашћу одговорила. Први ректор ове Богословије био је вриједни Милан Костић, којему се има много захвалити, како за напредак те школе, тако и за напредак основнијех школа, око којих је он много радио и труда поднио.

Исте године отворен је на Цетињу и Дјевојачки Институт, у коме је прва управитељица била г-ца Падевић. Овај Инсти-

тут од самога почетка био је ваљано уређен, али је у потоње вријеме, како у Црној Гори, тако и изван ње, особито изашао на гласу под мудром и озбиљном управом г-це Софије Петровне Мертваго. Течај учења у њему траје 8 година, од којих су двије приправне. Ученице које редовно сврше завод, добијају право, да могу бити учитељице у основнијем и средњијем женскијем школама.

Годину доцније, 1870, створено је 30. добро уређенијех основнијех школа и издат је закон о свеопћој настави како мушке, тако и женске дјеце.

Све поменуте школе ушљед рата 1876—8 г. прекинуле су свој рад. Послије свршетка рата опет су се отвориле основне школе; оне су се у наше вријеме умножиле до стотине, мушкијех и женскијех. 1879 г. отворена је на Цетињу једна полугимназија, а 1887 поново је отворена Богословија с проширењем програмом и називом „Богословско-Учитељска Школа.“

Осим поменутијех школа два пута је у Црној Гори отворана земљодјелска школа: првом на Даниловом граду 1873, а другом у Подгорици 1893, али ни први ни други пут није била дуга вијека.

Пошто смо у најкраћим цртама прегледали развитак школства код Срба, проговоримо неколико ријечи и о најзаслужнијем раднику на просвјетном пољу код Срба.

Доситије Обрадовић

Српскијем школама, које су биле у прошлом вијеку међу србима основане било је главно то, да се даде главна важност црквеној науци, а да се одржи црквено-словенски језик у школи и књижевности. Но та укоченост није могла дуго да траје, реформа се је морала извршити, а извршио је Доситије Обрадовић, народни књижевник и философ, који је нашој књижевности темељ ударио.

Доситије (1739—1811) родио се је у Чакову у Банату. Ступио је у калуђерство врло млад (1753) у Хопову, али жудња за науком учини му те остави манастир и крене се на пут преко Хрватске и Славоније, а новаца је зарађивао учитељевањем, те прође скоро сву Јевропу. Најпослије се стани у Србији за вријеме Карађорђа, постаје „попечитељ“ просвјете и

отвори прву велику школу у Биограду. Он је ту и умро, а сахрањен је код велике биоградске цркве.

Највише добра своме народу учинио је својијем дјелима, у којијема се јавља као прави народни учитељ. Он не само што је прокрчио пут, којијем је доцније Вук пошао, него је омилио народу књигу и школу. Он није написао каквога дјела о васпитању напосе, али у његовијем списима има лијепијех мисли о томе. Те мисли у главноме можемо свести на ово:

1.) Дужни смо непрестано мислити о потреби васпитања. Несретан дар дали би родитељи дјеци, кад би им дали само живот, а не би се побринули о њиховом васпитању. Читави народи страдају од рђава васпитања. Васпитање младежи ствар је дакле најпотребитија и најкориснија, јер од тога зависи наша доброта или злоћа, а по томе и срећа или несрећа.

2.) Васпитање треба почети у дјетињству. Дјетињство је блажено доба живота, у које се сије и сади. Душа дјечија је чиста, те лако прима љубав, али и мржњу према врлини и истини. Зато од дјетињства треба уливати љубав прама ономе што је добро и племенито. То се даде учинити лако, природнијем путем.

3.) Васпитати треба све чланове једнога народа. Један је народ као један човјек. Ако човјек нема науке, онда остаје без вида, рађа се, живи и умире у глукој и незнању. То су народу дужни дати народни управитељи и поглавари; а биће кадри то дати само онда, ако су сами учени и разумни, ако су не само ријечју, него и дјелом прави народни пријатељи, служитељи и добротвори.

4.) Цијелъ васпитања састоји се у тежњи за савршенством. Том се тежњом човјек и разликује од осталијех створова и надмаша их. Да се то савршенство постигне, треба се бринути за васпитање и тијела и душе. Нарочито треба развијати ум и вољу. Знање и врлина доводи човјека к савршенству. Знати што је добро, па то и чинити, то је највеће савршенство. Права срећа произилази из просвијетљена ума и врлине.

5.) Нарочиту пажњу треба обратити на наравствено васпитање младежи. Давати науку и знање, а не оплеменили душу и срце, то значи позлаћивати суд, који је пун смрада. Често може бољи бити онај, који мало зна, а има добро срце, него онај који много зна, а нема добра срца. Каква је корист кад је човјек научен, а има покварено, лукаво, себично и злобно срце.

Такав човјек, што је ученији, тијем је кадар и више зло да учини.

6.) Не ваља, разумије се, занемарити ни умни развитак. Врлина спојена са знањем чини човјека савршенијем. Без науке човјек не би могао познати свој позив овдје на земљи. Науком су се сви просвијећени народи ослободили од дивљаштва и нечовјечности. Без науке нити је који народ био, нити ће бити славан, ни племенит. Само звјерско срце и животињска нарав може науку и просвјету мрзити и свој глас подићи против тога најљепшега Божијега дара.

7.) Науком се треба занимати ради саме науке. Они који траже науку само за то, да њом дођу до господства, слични су орлу, који се високо пење само за то, да боље гдјегод угледа зеца или корњачу за свој плијен. Паметан човјек никад се не поноси својим знањем. Поносити се знањем то значи бити будалом у дому мудрости. Право знање увијек је удружено с умјереношћу и скромношћу.

8.) Наравствено васпитање треба да се оснива на васпитању религијозном. Према томе чим дијете почне разумијевати, треба му дати прости и лаки појам о Богу. Треба му казати да је Бог благ и праведан, премудар, да се о свачему брине и премисља, да га поштују и поштују да се на њега угледа, ако жели да буде сретан и честит.

9.) У наравственом васпитању највише значи примјер. Што дијете чује, то и прима; што види да се пред њим сваки дан ради, на то се и навикне. Примјером се може и најгоре дијете поправити, а најбоље покварити, јер је човјек од природе склон да подражава, па мало мари за оно, што му се препоручује, а радо чини оно, што види да други чине.

10.) Дјецу ваља навикавати на послушност. Отуда се порађа љубав к труду и вршењу дужности, а отуда опет извире све оно, што је поштено, паметно, праведно и богоугодно. Самовоља је прва дјечија страст, па је треба разумно сузбијати.

11.) Родитељи су први васпитачи и учитељи дјечији, па треба да их упућују на све што је добро, и да се користују дјечијом радозналношћу, те да се с њима разговарају и питају их за све, што су видјела, чула, говорила, научила, чинила и т. д.

12.) Малу дјецу треба чувати од сваке лажи и у шали и без шале, а тако и од свакога злога и лукавога говора.

13.) За одраслију дјецу најбоље је васпиталиште јавна школа, гдје натјецање с друговима корисно утиче, само ако је добар, савјестан и опрезан учитељ. У науци треба ученика упутити онамо, куд има наклоност. Ријетки су они, који могу у многome да буду способни.

14.) Грађу за поуку треба измјењивати. Од старих писаца треба прелазити к новим; од тешке и озбиљне ствари — лакшој и веселијој; од књиге — перу и т. д. Кратка прича из историје лако се упамти, а и врлину, која се у њој истиче, може боље у младо срце укоријенити, него дугачки, па макар и лијепи говор, при којему ваља много и дубоко мислити.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

О П Ш Т А Н А П О М Е Н А .

При допуњавању дјела г. Јелницког, послужио сам се
овијем списима :

Модвалевски, Очеркъ исторіи воспитанія и обученія.

Милићевић, Историја Педагогије.

С. Новаковић, Историја српске књижевности.

Стојановић и Гајић, Деспот Стефан Лазаревић.

Ч. Мијатовић, Деспот Ђ. Бранковић.

Спирidon Гошчевић, Стара Србија и Македонија

S. Basariček, Kratka Povjest Pedagogije.

О П И Ш А Н А П О М Е Н А

Продолжение описания книг в библиотеке, находящихся в
общем пользовании.

Библиотечный фонд библиотеки состоит из следующих

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

